

بمناسبت آئین ملی بزرگداشت پنجاه سال شایستگی پهلوی

وزارت امور خارجه

کلیاتی دربارہ:

روابط دولت شاهنشاهی ایران

بادول حوزہ مسؤلیت ادارہ اول سیاسی

(عراق - عربستان سعودی - کویت - جمہوری عربی یمن)

طی پنجاه سال شاہنشاہی پهلوی

ادارہ انتشارات و مدارک

اروہشت ماہ ۲۵۲۵ شافعی

تہیکند : ادارہ اول سیاسی

بناسبت آئین ملی بزرگداشت پنجاه سال شاهی پهلوی

وزارت امور خارجه

کلیاتی درباره:

روابط دولت شاهنشاهی ایران

با دول حوزه مسئولیت اداره اول سیاسی

(عراق - عربستان سعودی - کویت - جمهوری عربی یمن)

ملی پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی

اداره انتشارات و مدارک

اروپا ۲۵۳۵ شاهنشاهی

تهیه کنند: اداره اول سیاسی

بمناسبت آئین ملی بزرگداشت پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی

کلیاتی در باره :

روابط دولت شاهنشاهی ایران

با دول حوزه مسئولیت اداره اول سیاسی

(عراق - عربستان سعودی - کویت - جمهوری عربی یمن)

طی پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی

تهیه کننده : اداره اول سیاسی

اردیبهشت ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی

صفحه	" فهرست مندرجات "
۴-۳	مقدمه
۵۹-۶	روابط ایران و عراق
۸	شروع روابط
۱۰	اعزام نماینده فوق العاده
۱۳	لغو قرارداد قضائی عراق و انگلستان
۱۴	شرکت نماینده دربار عراق در جشنهای تاجگذاری اعلیحضرت رضاشاه کبیر
۲۰	مطبوعات عراق و اقدام ایران مورد شناسائی اینکشور
۲۱	انعکاس شناسائی ایران در محافل رسمی عراق
۲۲	جامعه ملل و شناسائی عراق وسیله ایران
۲۲	افتتاح سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد
۲۵	سفر اعلیحضرت ملک فیصل به ایران

۳۴	عضویت عراق در جامعه ملل
۳۵	درگذشت اعلیحضرت ملک فیصل
	ارجاع اختلاف ایران و عراق بر
۳۹	سرشط العرب به جامعه ملل
۴۱	پیمان سعدآباد
	ارتقاء سفارت شاهنشاهی ایران
۴۸	به سفارت کبری
۴۹	پیمان بغداد
۵۱	توافق الجزیره - مارس ۱۹۷۶
	اسامی نمایندگان شاهنشاهی
۵۷	ایران در عراق
	فهرست عهدنامه ها
	و قراردادها و موافقت نامه های
۵۹	منعقده بین ایران و عراق
۸۹ - ۶۱	روابط ایران و عربستان سعودی
۶۲	تشکیل مملکت سعودی
۶۳	شروع روابط
۶۷	سفر هیاتهای حسن نیت
	مسافرت نایب السلطنه حجاز به
۷۰	ایران
۷۱	قطع رابطه و تجدید آن

	مسافرت اعلیحضرت همایون
۷۵	شاهنشاه ایران به عربستان سعودی
۸۱	سفر اعلیحضرت ملک فیصل به ایران
	دومین مسافرت اعلیحضرت همایون
۸۵	شاهنشاه ایران به عربستان سعودی
	ملاقات وزیر خارجه ایران با پادشاه
۸۵	عربستان سعودی
	سومین سفر اعلیحضرت همایون
	شاهنشاه آریامهر به عربستان
۸۶	سعودی
	فهرست سفرا و نمایندگان دولت
	شاهنشاهی ایران در عربستان
۸۷	سعودی
	فهرست معاهدات و موافقتنامه‌های
۸۹	معتبر بین دو کشور
۹۱ - ۱۰۱	روابط ایران و کویت
۹۲	تحت‌الحماکی کویت
۹۳	استقلال کویت
۹۴	شروع روابط
	تاسیس سفارت شاهنشاهی ایران
۹۷	در کویت

۹۷	سفر والا حضرت امیر کویت به ایران
۹۸	سفر شاهنشاه آریا مهر به کویت
۹۸	جشنهای شاهنشاهی
۹۹	ملاقات رهبرن دو کشور
۹۹	امضاء موافقتنامه هوائی
	امضاء موافقتنامه همکاری رادیو
۱۰۰	تلویزیونی
	فهرست معاهدات و موافقتنامه
۱۰۱	— های فیما بین دو کشور
۱۰۳ — ۱۲۱	روابط ایران و جمهوری عربی یمن
۱۰۳	مقدمه
۱۰۶	سابقه روابط
	دوران جدید روابط و سفر وزیر
۱۰۷	در باره یمن به ایران
۱۱۰	شنا سائی جمهوری عربی یمن
۱۱۱	تحولات بعدی روابط فیما بین
	سفر رئیس شورای فرماندهی و
	فرمانده کل قوای جمهوری
۱۱۳	عربی یمن به ایران
۱۲۳	ضمیمه ؛ پیمان سعدآباد

مقدمه

مقدمه

مجموعه ای که از نظر همکاران عزیز و خوانندگان ارجمند میگذرد ،
مروری زودگذر و سریع بر روابط پنجاه ساله اخیر دولت شاهنشاهی ایران با کشورهای
حوزه مسئولیت و حیطه ماموریت اداره اول سیاسی وزارت امور خارجه است ، و در
حقیقت نظری اجمالی بر تحولات سیاسی ایران با این کشورها در مسیر پرافتخار
شاهنشاهی پهلوی است .

متأسفانه ، عوامل محدود کننده از جمله کمبود فرصت و محدودیت زمانی که برای
گردآوری اطلاعات و اسناد لازم و تدوین این مجموعه در پیش بود ، مجال کافی
برای بحث و فحص دقیق و عمیق در سیر تحولات سیاسی ایران با این کشورها در
طول پنجاه سال اخیر تدارک نکرد ، بویژه امکان وافی برای مقایسه کیفیت روابط
سیاسی ایران با این کشورها در طول دوران پرافتخار شاهنشاهی پهلوی با دوران های
پیشین و نتیجه گیری لازم در جهت ارائه عوامل مثبت و مظاهر سازنده سیاست
خارجی ایران در قبال کشورهای مورد بحث ، طی پنجاه سال سلطنت افتخار آفرین
دودمان پهلوی فراهم ساخت .

باین امید که در آینده نزدیک فرصت موسع بعدی باین توفیق نائل آئیم و باین
آرزو که تدوین مجموعه حاضر به عنوان گام اول این پژوهش ، مقبول اهل نظر قرار
گیرد ، بهمین بسنده میشود که در این مرور زودگذر ، به مظاهر اعتلای روابط
خارجی دولت شاهنشاهی در مسیر اعتلای ایران طی پنجاه سال اخیر اشارت شده
است و از فحوای آن این مفهوم مستفاد میشود که شاهنشاهی پهلوی به بسط مناسبات
دو جانبه و گسترش علائق حسن جوار با این کشورها اهتمام فراوان داشته است ، به
تعبیر دیگر تجلیات ناسیونالیسم ویژه ایران و مظاهر سیاست مستقل ملی کشورما در
مجموعه رویدادها و تحولات سیاسی ایران در این برهه زمانی پنجاه ساله در حد
امکان ترسیم شده است .

از همکاران و خوانندگان ارجمند ، انتظار داریم که از راه عنایت والتفات ، نقایص این مجموعه را نادیده نگیرند و نارسائی آنرا یادآور شوند و باراهنمائی فاضلانه و هوشیارانه خود ، اداره اول سیاسی را در تکمیل این پژوهش یاری نمایند .
در این فرصت ، فریضه حق شناسی اقتضا دارد که از مساعی همکارانش پژوه خود آقای محمد کریم اشراق که در تدوین این مجموعه سهم بسزائی داشته اند ، یاد کرده و مزید توفیق ایشان را آرزو نمایم .

سرپرست اداره اول سیاسی - رضا قاسمی

اردیبهشت ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی

روابط ایران و عراق

روابط ایران و عراق

از سال ۲۴۸۴ تا ۲۵۳۴ شاهنشاهی

مقدمه

در شانزدهم ماه مه ۱۹۱۶ میلادی (۲۶ ثور ۱۳۳۵ شاهنشاهی) در اواسط جنگ جهانی اول، انگلستان و فرانسه با رضایت روسیه تزاری پیمان سایکس-پیکو (۱) را امضاء کردند که به موجب آن قسمتهائی از خاک عثمانی به روسیه و انگلستان و فرانسه تعلق می‌گرفت. حصه انگلستان عبارت بود از نواحی جنوبی بین النهرین تا بغداد و حیف و عکا در فلسطین.

بعد از شکست آلمان و متحدانش و در اجرای اصل دوازدهم از چهارده اصل ویلسون (۲) و مطابق قرارداد سور (۳) در سال ۱۹۲۰ مناطقی بنام عراق (بین النهرین)، فلسطین، شرق رود اردن، عربستان، سوریه و لبنان بطور قطع از امپراتوری عثمانی جدا شد و برابر اصل ۲۲ میثاق جامعه ملل که نظام قیمومت (۴) را پیش بینی کرده بود و بدنبال توافق کنفرانس سان‌رمو (آوریل ۱۹۲۰) عراق و

SYKES-PICOT (۱)

(۲) ویلسون در ماده یا اصل دوازدهم از مواد پیشنهادی خود، استقلال داخلی ملل تابع

عثمانی و بین المللی شدن تنگه داردانل را مطرح کرده بود (۸ ژانویه ۱۹۱۸).

(۳) SEVRE (این قرارداد بعداً "با عقد قرارداد لوزان ۱۹۲۳ از طرف

ترکیه ملغی شد).

(۴) جامعه ملل کشورهای تحت قیمومت را به سه طبقه A, B, C تقسیم کرده بود و عراق

جزء دسته A قرار داشت.

فلسطين وشرق رود اردن سرزمینهای تحت قیمومت انگلستان شمرده شدند (۱) .
مردم عراق که تازه از جرگه ملل تابع عثمانی خارج شده بودند در این هنگام آرزوئی جز استقلال نداشتند و روحانیان ایرانی که از مراجع تقلید جهان تشیع و ساکن عتبات عالیات بودند نهضت استقلال طلبی مردم عراق را همراهی و همگامی نمودند (۲) . بالاخره با جلب نظر انگلستان در یازدهم ژوئیه ۱۹۲۱ میلادی (۲۰ سرطان ۱۳۴۰ هجری) فیصل یکی از فرزندان حسین شریف مکه (۳) که سال قبل از این ، در دمشق ، سلطنت عربی تاسیس کرده بود به عراق آمد و پس از اینکه برای سلطنت موروثی و مشروطه به آراء عمومی مردم رجوع شد به سلطنت عراق گمارده شد و به نام " ملک فیصل اول " زمام امور را بدست گرفت .

-
- (۱) ژاک پیرن : "جریانهای بزرگ تاریخ معاصر" ترجمه رضا مشایخی ، جلد اول ، ابن سینا ، تهران ، بی تاریخ ، ص ۳۵ - ۳۴ .
- (۲) مانند شیخ الشریعه فتح اله شریعت اصفهانی ، شیخ مهدی خالصی ، آقا سید ابوالحسن اصفهانی ، میرزا حسین نائینی مولف " تنبیه الامه " ، حاج سید مصطفی کاشانی ، آقا سید محمد کاظم یزدی ، آیت اله میرزا محمد تقی شیرازی و همین مجتهد بود که فتوی داد ، " لیس لاحد من المسلمین ان ینتخب ، او پختار الاماره والسلطه علی المسلمین غیر المسلم " (۳) حسین شریف مکه از خاندان هاشمی ، متولد ۱۸۵۲ و متوفی ۱۹۳۱ چهار فرزند داشت :
اول - علی (۱۸۷۹ - ۱۹۳۵) که مدتی پادشاه حجاز بود و پس از غلبه وهابیه از عربستان رانده شد . وی دو فرزند داشت : عبدالاله (۱۹۱۳ - ۱۹۵۸) که مدتها نایب السلطنه عراق بود و عالییه همسر ملک غازی (مادر ملک فیصل دوم پادشاه سابق عراق) .
- دوم - عبدالله (۱۸۸۰ - ۱۹۵۱) پدر بزرگ ملک حسین پادشاه فعلی اردن .
- سوم - فیصل اول که پدر ملک غازی پادشاه دوم عراق بود (ملک غازی متولد ۱۹۱۲ - متوفی ۱۹۳۹) . چهارم - زید متولد ۱۸۹۸ (برای تفصیل به مجید خدوری : " استقلال عراق " طبع دوم ، لندن ، ۱۹۶۰ ، ص ۳۶۹) .

ملک فیصل اول در ۲۳ اوت ۱۹۲۱ - ۱۸ ذیحجه ۱۳۳۸ قمری (آخر ماه اسد ۲۴۸۰ شاهنشاهی) در بغداد تاجگذاری و بامردم بیعت کرد . متن این بیعت نامه به این شرح نقل شده است :

" ما امضاء کنندگان این ورقه با ملک فیصل اول بیعت کردیم ، به این شرط که استقلال عراق را حفظ کرده و حکومت را با ترتیب قانونی و دموکراسی که اجانب را در آن دخالت و تسلطی نباشد اداره نماید . سال ۱۳۳۸ قمری " .

ملک فیصل اول خواستار استقلال عراق بود و لذا سعی میکرد هر چه زودترین مطلوب بدست آید . در قرارداد مورخ دهم اکتبر ۱۹۲۲ انگلستان و دولت ملک فیصل ، فقط امور مالی و خارجی و نظامی زیر نظر انگلیسی ها باقی ماند . بعداً " در ۲۱ مارس ۱۹۲۵ یک قانون اساسی برای عراق نوشته شد . با معاهده ۳۰ ژوئن ۱۹۳۰ انگلستان و عراق ، کلیه حقوق انگلستان تقریباً " لغو شد و در ۲۴ فوریه ۱۹۳۰ عراق یک قرارداد دوستی با ابن سعود به امضاء رسانید .

شروع روابط

اعلی حضرت رضا شاه کبیر از بدو سلطنت ، خواستار وجود آمدن روابط حسنه با ممالک همسایه ایران بودند تا بدینوسیله ایادی غیر منطقه ای نتوانند ملل هم کیش و همجوار را بجان هم بیاندازند و از آب گل آلود ماهی بگیرند . نظر معظم له این بود که همسایگان ایران نیز باید قوی و مستقل و پیشرفته باشند به همین لحاظ از سال ۲۴۸۴ مطالعاتی برای توسعه مناسبات با کشور جدیدالتاسیس عراق آغاز شده بود لیکن در این راه چند مشکل وجود داشت . هر چند ، وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی مصمم بود روابط خود را با عراق توسعه دهد لیکن عراق هنوز تحت قیمومت انگلستان قرار داشت . با اینهمه در گزارش شماره ۱۰ مورخ اول آبانماه سال ۲۴۸۷ که بعنوان وزیر امور خارجه وقت تهیه شده آمده است که :

"اساساً مصلحت دولت شاهنشاهی اینست که با عراق روابط دوستانه و صمیمانه داشته باشد" (۱) .
در انجام این هدف بود که دولت ایران تصمیم گرفت کنسولگریهای خود را در عراق توسعه دهد ولی مقامات انگلیسی در اینکار مداخله نموده و مثلاً "در پاسخ دولت ایران مبنی بر تقاضای تاسیس کنسولگری در سلیمانیه ، کاپیتان هولت از طرف کمیسر عالی انگلستان در عراق در تاریخ ۱۸ ژانویه ۱۹۲۸ (۲۷ دی ۱۳۴۶) اطلاع داده بود که این امر فعلاً "مقدور نیست (۲) و بعداً "آقای نصراله بهنام در گزارش مورخ ۲۴۸۷/۱۱/۲ اظهار داشته بود که مطابق گفته کاپیتان هولت علت عدم موافقت این بوده است که احتمال میرفت اهالی سلیمانیه گردما مور ایران جمع شده تقاضای الحاق به ایران را بنمایند (۳) .

علاوه بر مشکل قیمومت انگلستان بر عراق و تحریکاتی که ایادی استعمار علیه ایران بعمل میآوردند دو مطلب دیگر نیز وجود داشت :
نخست آنکه در فروردین ماه ۱۳۴۸۷ به علت رویه نامطلوبی که با ایرانیان مقیم بین النهرین در پیش گرفته شده بود مجلس شورای ملی مبلغ یکصد هزار تومان برای کوچاندن ایرانیان مقیم عراق و گسیل آنان به وطن اختصاص داد (۴) .
دوم آنکه ، دولت عراق مطابق قرارداد قضائی که با انگلستان داشت "امور اتباع ممالک اروپائی و ژاپن را به محاکم متنازه که تحت ریاست و اداره قضات انگلیسی بود مراجعه و امور قضائی اتباع ایران را به محاکم داخلی عراق احاله میکرد . دولت ایران در چند مورد بوسیله نمایندگان خود در جامعه ملل به این ترتیب اعتراض و رفع این تبعیض را تقاضا داشت . مقصود دولت ایران این بود که حقوق متنازه کلیه دول در عراق خاتمه یافته و امور قضائی اتباع خارجه عموماً "مانند اتباع بین النهرین

(۱) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۱۳۴۸۷ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۲) و (۳) کارتن ۲۹ پرونده ۳ سال ۱۳۴۸۷ .

(۴) کتاب پهلوی ، نشریه مخصوص موسسه اطلاعات ، طبع دوم ، ۲۵۲۷/۸/۴ ، ذیل

وقایع سال ۱۳۴۸۷ .

به محاکم داخلی آنها رجوع شود ... " (۱)

بالاخره با تلاش نمایندگان ایران و اثبات حقانیت نظرایران در جلسه مورخ چهارم مارس ۱۹۲۹ (۲۴۸۷/۱۲/۱۳) " نماینده انگلیس پیشنهاد نمود که قرار داد قضائی انگلیس و عراق لغو شود و اموراتابع خارجی بدون استثناء به محاکم داخلی ارجاع شود " (۲) .

سابقه این مباحثه در جامعه ملل به سال ۲۴۸۳ میرسد زیرا پرنس ارفع الدوله در مکتوب شماره ۳۸۵ مورخ ۳۰ سپتامبر ۱۹۲۴ (۸ میزان ۲۴۸۳) از ژنو اطلاع داد که " در شورای جامعه شرح مبسوطی راجع به اینکه ایران در عثمانی از حق کاپیتولاسیون برخوردار بوده ارائه کرده و افزوده است که مطابق یکی از فصول عهدنامه ایران و عثمانی در ارز روم معامله متقابل بمثل بین دو کشور وجود داشته و ایران از حقوق کامله الوداد بهره مند بوده است " (۳) . البته بعد از الغاء کاپیتولاسیون در ایران به سال ۲۴۸۶ (۴) خود بخود ایران تحمل نمیکرد که در خارجه نسبت به اتباع وی به تبعیض رفتار شود و بهر صورت بالغو قرارداد قضائی انگلستان و عراق، راه برای شناسائی عراق هموارتر شد .

مرحوم فروغی نماینده ایران در مکتوب شماره ۱۴۸۲ مورخ ۲۴۸۷/۱۲/۲۶ خود از پاریس مینویسد : " به عقیده بنده ، شناختن عراق امروز که انگلیس زود موافقت نموده و متمسک به دست ماداده صلاح است " (۵) .

اعزام نماینده فوق العاده

وجود مشکلات مزبوره اضافه مساله عشایر سرحدی و پروتکل سرحدی

-
- (۱) و (۲) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۸۸ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه .
 - (۳) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۸۸ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه .
 - (۴) رجوع شود به : نشریه " نظام کاپیتولاسیون و الغای آن در ایران " تهیه کنند : امیرج سعید و زیری ، دفتر حقوقی وزارت امور خارجه ، فروردین ماه ۲۵۳۵ .
 - (۵) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۸۷ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

۱۹۱۳ و همچنین وضعیت مرز در شط العرب و سرانجام ایجاد رابطه بین دو دولت - باینکه کنسولگریهای ایران در شهرهای کربلای معلی، مندلیج، خانقین، عماره، نجف اشرف، موصل، بصره بکار مشغول و "نماینده‌گی سیاسی و ژنرال قونسلگری دولت علیه ایران در بین النهرین" دائر بود - ایجاب میکرد که نماینده‌ای برای بررسی اوضاع واحوال به عراق اعزام شود. آقای میرزاسیدباقر خان کاظمی (مذهب الدوله) پس از این سفر در چهارم شهریور ماه ۱۲۸۷ گزاشی به وزیر امور خارجه وقت تقدیم کرده است که خلاصه مفاد آن ذیلا" نقل میشود :

"در مذاکرات با مقامات عراقی سه مطلب عنوان شد :

۱ - از هر نوع اقدامات و عملیاتی که موجب کدورت بین طرفین و اشتداد وضعیات گردد جدا" احتراز شود .

۲ - انجام تقاضاهای مهمه طرفین و حل مسائل مختلف فیه در زمان واحد و برطبق سند واحد صورت گیرد بطوریکه انجام یکی از تقاضاهای یک طرف بریکی از تقاضاهای طرف دیگر هیچ سبقت و اقدمیتی نداشته باشد .

۳ - برای حصول مقصود فوق ، نمایندگان مختار طرفین در موعدی که بعد معین خواهد شد در طهران اجتماع و زمینه موافقت قطعی را تهیه نمایند" (۱) .
در اینجا باید افزود که آقای کاظمی در روز جمعه ۶/۳/۱۲۸۷ به حضور

ملک فیصل بار یافته بود و ملک فیصل بعد از اظهار اشتیاق نسبت به استقرار روابط ایران و عراق " از اینکه این قصد ایشان تا بحال به موقع عمل گذاشته نشده اظهار ملال و افسردگی نمودند" و افزودند که " ما با ایران اختلافاتی نداریم " . آقای کاظمی ضمن پاسخ، توضیحات مفصلی اداء کرده و گفته بودند که تقاضای ایران در مورد وضعیت قضائی اتباع خارجه در عراق برای اینست که مقام اتباع ایران در بین النهرین

(۱) - کارتن ۲۹ پرونده ۱۲۱، سال ۱۲۸۷، بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

با وجود علایق تاریخی و نژادی و مذهبی و همجواری نباید پست تر از مقام اتباع سایر دول که دارای هیچیک از علایق مذکوره نیستند باشد"

آنگاه سه مطلب یادشده را به عرض ملک فیصل میرساند . ملک فیصل از ماده اول استقبال میکند . درباره ماده دوم میگوید مافقط یک تقاضا از ایران داریم و آن شناختن استقلال ماست. راجع به ماده سوم در مورد محل انجام مذاکرات مردد بوده است .

در گزارش بعدی نماینده فوق العاده ایران آمده است که در سیاست بین النهرین سه عامل مدخلیت دارند که عبارتند از: " شخص ملک فیصل - انگلیسی ها - احزاب سیاسی و رجال مملکت. " (۱) آنگاه بعد از بررسی هریک از این سه عامل نتیجه میگیرد که :

" انگلیسی ها باطنا " مایل نیستند روابط حسنه بین ایران و عراق برقرار شود یعنی نمیخواهند رقیبی برای خود در عراق درست کنند لذا از یکطرف اختلافات شیعه و سنی راجلوه گر و احیاء میکنند و از طرف دیگر جراید عراق را که مزدور خود آنهاست و امیدارند که به ایران و ایرانی بدگوئی کنند . راجع به احزاب سیاسی باید گفت در عراق دو حزب سیاسی مهم وجود دارد. حزب تقدم و حزب شعب که اولی در اکثریت و دومی در اقلیت است و رجال مملکت به دلایل زیر (به استثنای یکی چند نفر) به استقرار روابط با ایران مایل نیستند :

۱ - مقام خود را وابسته به امیال انگلستان میدانند .

۲ - باقیمانده عصبيت زمان عثمانی که نسبت به ایران وجود داشته

است . " (۲)

(۱) گزارش شماره ۱۱۰ مورخ ۲۴۸۷/۸/۱ آقای کاظمی .

(۲) گزارش کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۸۷ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

لغو قرارداد قضائی عراق و انگلستان

پس از اینکه به کوشش نمایندگان ایران در جامعه ملل حقانیت اعتراض ایران به اثبات رسید و انگلستان خود لغو قرارداد قضائی با عراق را اعلام داشت (۴ مارس ۱۹۲۹) بزرگترین مانع ایجاد روابط حسنه بین ایران و عراق مرتفع و تلگراف تبریکی از سوی اعلیحضرت همایون رضاشاه کبیر به ملک فیصل اول مخابره و اظهار امیدواری شد که روابط دو مملکت همسایه قریبا " بر روی علائق مستحکمی استوار شود . متن تلگراف اعلیحضرت رضا شاه کبیر و پاسخ ملک فیصل باین شرح بود :

تلگراف اعلیحضرت همایونی به ملک فیصل

" نهایت مسرت را دارم که بواسطه تصمیم شورای جامعه ملل در نقض ترتیب قضائی عراق ، موفقیت بزرگی نصیب مملکت آن اعلیحضرت شده و آرزوی دائمی ملتین ایران و عراق حاصل و موانع موجوده در بین مرتفع گردید امیدوارم بزودی دولتهای ما موجبات استقرار روابط و دادیه را بین مملکتین فراهم کرده و علائق دوستانه دیرینه بین مملکتین در روی پایه های محکمی مستقر گردد از موفقیت حاصله به آن اعلیحضرت تبریک گفته و سلامتی و سعادت آن برادر عزیز را خواهانم . "

(رضاشاه پهلوی)

تلگراف جوابیه ملک فیصل

اعلیحضرت امپراطور رضاشاه پهلوی

تبریکات اعلیحضرت امپراطور و ابراز تمنیات خیر خواهانه و جمیله ملوکانه در روح اینجانب تاثیر عظیم بخشید تشکرات خود را به آن ذات عالی تقدیم داشته و امیدوارم این مناسبات حسنه مقدمه باشد برای تجدید وسائل استقرار روابط و دادیه بین دو ملت مجاور که روابط برادرانه محکم از قدیم الایام آنها را به یکدیگر مربوط ساخته است تجدید این اتحاد در

نزدیکترین وقتی در استحکام و ترقی روابط حسنه بزرگترین آرزوی ملت عراق و آرزوی شخص اینجانب است. پس از تهریات مبارکه تشکر کرده سعادت کامله اعلیحضرت و رفاه ملت نجیبشان را خواستارم - فیصل " (۱) .

این موضوع در مجلس شورای ملی طرح و موجب مسرت اعضای مجلس شد و در مجلس گفته شد چون بین ایران و عراق قرارداد گمرکی وجود ندارد و مطابق ماده واحده مصوبه ۲۴۸۷/۲/۱۲ نسبت به مال التجاره دولتهائی که بعد از ۲۴۸۷/۲/۲۰ دارای قرارداد گمرکی با دولت ایران نباشند تعرفه حداقل رانمیتوان مجری داشت دولت لایحه ای به مجلس تقدیم میکند که به دولت اجازه داده شود تا اول شهریور ماه ۲۴۸۸ نیز مانند قرار سال ۲۴۸۷ نسبت به مال التجاره مملکت عراق حداقل تعرفه گمرکی را مجری دارند .

اعزام هیاتی از عراق برای شرکت در جشنهای سومین سالگرد تاجگذاری
اعلیحضرت رضاشاه کبیر

بمناسبت سومین سالگرد جشن تاجگذاری شاهنشاه ایران که باروز ۲۳ آوریل ۱۹۲۹ (سوم اردیبهشت ۲۴۸۸) برابر بود دولت عراق هیاتی را به ایران گسیل داشت (۲) . در گزارش کنسول ایران در بغداد آمده است که :

" باتفاق رئیس تشریفات خدمت جلالت ملک فیصل شرفیاب ، ملک تا واسطه اطاق آمده به فدوی دست داده اجازه جلوس دادند و فوراً " با کمال شغف و خوشروئی و مهربانی فوق العاده بیان نمودند چون در اثر توجهات اعلیحضرت همایون شاهنشاه معظم ایران مملکت عراق موفق به نقض ترتیبات قضائی و حقوق ممتازه گردید اینجانب و ملت عراق

(۱) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۲) عبدالرضا هوشنگ مهدوی: " تاریخ روابط خارجی ایران " ، امیرکبیر ، تهران ، ۲۵۲۹ ، ص ۲۱۷ : " هیات حسن نیت " .

همیشه همین این منت بوده و تا ابد متشکر خواهیم بود و به همین واسطه در طرف این چند روزه یکنفر از اعضای دربار را برای تقدیم تبریکات و افتخار به شرفیابی خاکپای اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران به طهران اعزام میدارد " (۱) .

شخص مذکور رستم بیگ حیدرمنشی مخصوص ملک ورئیس دبیر خانه سلطنتی بود و در این سفر عنوان وزیر مختار و نماینده فوق العاده را نیز داشته و همراهان وی عبارت بوده اند از :

— احمد حامد افندی صراف از مطبوعات عراق

— سید باقر افندی از امنای دربار ملک

این هیات سه روز در تهران توقف داشت و به ترتیب روز اول میهمان اعلیحضرت و روز دوم میهمان نخست وزیر و روز سوم میهمان سفير انگلستان در تهران بود .

ملک فیصل شرح زیر را در باب معرفی رستم بیگ حیدر به عنوان شاهنشاه ایران نوشته بود :

" اعلیحضرت اقدس همایون رضا شاه پهلوی شاهنشاه ایران خلد اله ملکه .

برادر ارجمندم ، سلام اله وبرکاته علیکم .

وبعد ، از آن مقام جلیل برادری خواهشمندم که مساعده فرمایند تا رئیس دربارمان رستم حیدر که حائز برا اعتماد و وثقه ماست . و به صفت نماینده ممتاز و وزیر مفوض به دربار شاهنشاهی اعزام نمائیم . ایشان به ماموریت مخصوص مامور شده اند و آن ماموریت

(۱) گزارش شماره ۳۷۷ مورخ ۲۴۸۸/۱/۲۸ کنسول ایران در بغداد همچنین حاکی بود

که در ۲۴۸۸/۱/۲۵ عبدالمحسن بیگ سعدون رئیس الوزرای عراق در عمارت ژنرال

کنسولگری ایران حضور رسانیده و با کنسول ایران دیدار کرده است :

(روزنامه عراقی "التقدم" شماره ۱۲۶ مورخ ۶ ذیقعد ۱۳۴۸ هـ . ق و همچنین روزنامه

عراقی "الاوقات البغدادیه" غره ذیقعد ۱۳۴۸ هـ . ق شماره ۵۱۷۴ و نیز کارتن ۱۶

پرونده ۲۱ سال ۲۴۹۲ - ۲۴۸۸ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

عبارت است از بیان مکنونات قلبی و ادای تشکرات و مظاهر مودت است نسبت به آن ذات بلند پایه همایونی .

حسن اثر تلکرافات تهنیت که به مناسبت قرار انجمن بین المللی متعلق به رفع امتیازات عدلیه بود در دل جایگیر است و شبهه نیست که موقف اعلیحضرت در آن مورد از بزرگترین موثرات برای رفع آن قیود بوده، قیودیکه بی اختیار به مار سیده و موجب فوارقی گشته بود و همواره مانع پیش آمدن مناسبات خوش بین دولت که به برادری دیرین و منافع جسیم بسته اند گردیدند، خدا را صمیمانه شکر گزارم که رابطه دوستی به حال طبیعی برگشت، همین رابطه دوستی است که پیوسته موضوع اهتمام و از بزرگترین امیدهای خالص من است . و برای تقویت و تائید این رابطه میان دو همجواری ملکت اعتماد تام بر کمک برادرانه آن ذات همایونی است و همواره آن ذات بلند پایه را دوام خوشی و اقبال و امت نجیب ایران را خیر و پیشرفت خواستارم - فیصل " (۱) .

اعلیحضرت رضاشاه کبیر پس از پذیرفتن رستم بیگ حیدر شرح زیر را در پاسخ ملک فیصل ارسال فرمودند :

" اعلیحضرت ملک فیصل ملک عراق

برادر عزیزم

مرا سله گرامی آن اعلیحضرت مورخه دهم ذیقعد ۱۳۴۷ هجری قمری بتوسط جناب رستم بیگ حیدر رئیس دربار و نماینده فوق العاده و وزیر مختار آن برادر عزیز زیب وصول بخشید . با کمال مسرت و خشنودی معزی الیه را به حضور خود مان پذیرفته بیانات و اظهارات او را که حاکی از مهر و مودت مخصوص آن اعلیحضرت بود اصفاء نمودیم . اگر چه بواسطه پاره مواع و مشکلات ، ایجاد روابط دوستانه بین ملتین ایران و عراق که علائق همجواری و اخلاقی آنها محتاج

(۱) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۹۲ - ۲۴۸۸ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه (تاریخ نامه ۱۰ ذیقعد ۱۳۴۷ ه . ق برابر با نیسان ۱۹۲۹ میلادی در بغداد)

به ذکر نیست مدتی بتأخیر افتاد و شاید این تأخیر هم از طرف بعضی ها که مطلع و واقف از مشکلات نبودند سوء تعبیر میشد ولی نهایت خوشوقتی و تشکر را دارم که حسن نیت و معتقدات خالصانه ما در استقرار روابط و مناسبات کاملاً "در نزد آن برادر عزیز مکتشف و مشهود گردیده و بوسیله احساسات صمیمانه و بیانات ملاطفت آمیز اظهار رضامندی و قدردانی فرموده اند حالاً که بحمداله تعالی مراسم شناسائی بعمل آمده و علائق دیرینه دوستی تجدید شده امیدوارم با حسن نیت و مساعدت مخصوص آن اعلیحضرت روابط موجوده روز بروز محکمتر گردیده و ملتین ایران و عراق به آرزوهای مشترک صمیمی خود در ترقی و تعالی یکدیگر نایل شود. در خاتمه از حسن مراقبت و مساعدی جناب رستم بیگ حیدر در تبلیغ مراسم مودت آن اعلیحضرت رضامندی خود را اظهار و سلامت و موفقیت آن برادر عزیز و ترقی و سعادت ملت عراق را از خداوند تعالی مسئلت مینمایم ."

— قصر پهلوی در هشتم اردیبهشت ۱۳۰۸ رضا شاه پهلوی " (۱)

در نتیجه این سفر بود که بنابه اراده اعلیحضرت رضا شاه کبیر دولت ایران تصمیم گرفت از دولت عراق رسماً "شناسائی بعمل آورد (۲) و لذا مهدی قلیخان هدایت (مخبر السلطنه)

-
- (۱) کارتن ۱۶، پرونده ۲۱ سال ۲۴۹۲ - ۲۴۸۸، بایگانی راکد وزارت امور خارجه .
- (۲) روزنامه العراق شماره ۲۷۵۶ مورخ ۲/۷/۲۴۸۸ شرحی در این باره درج کرده و در شماره ۱۵۷۰ روزنامه العالم العربی مورخ ۲/۷/۲۴۸۸ تلگراف رستم بیگ حیدر از تهران باین شرح درج شده است. "امروز شناسائی حکومت عراق از طرف حکومت ایران به بنده ابلاغ گردید. اعلیحضرت رضا شاه با کمال گشاده روئی بنده را پذیرفته و نسبت به هیأت اعزامی اظهار امتنان فرمودند . حیدر "
- (کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

نخست وزیر ایران (۱) شرحی بعنوان رئیس الوزراء عراق نوشت و بانمایند مزبور به عراق فرستاد و طی آن شناسائی عراق را اعلام کرد. متن شرح مورد بحث به این قرار است :

" حضرت رئیس الوزراء - بغداد

خوشبختانه احساسات مودت قلبی که در میان تاجداران مملکت ما ایجاد شده بود نتایج مستحسنه خود را داده و نظریه مایه نیکه الغای رژیم قضائیه عراق که آرزوی دیرینه ملت ایران بود عن قریب به قالب عمل ریخته خواهد شد لهذا خوشبختانه هیچ نوع مانعی در استقرار روابط رسمیه مبتنی بر اصول مودت بین مملکتین ایران و عراق موجود نمیباشد ، افتخار دارم به اطلاع آنحضرت برسانم که نظریه ملاحظات مذکوره دولت ایران امروز شناسائی عراق را بعمل میآورد و امیدوار هستم که روابط مملکتین در روی پایمهای محکم دوستی صمیمی و وحدت منافع برقرار گردیده و مسائلی که در بین است با حسن نیت طرفین به حسن خاتمه منجر گردد . رئیس الوزراء - مهدی قلی هدایت "

۲۵ آوریل ۱۹۲۵ (۲۴۸۸/۲/۵)

رئیس الوزاری عراق در پاسخ نخست وزیر ایران نامه ای به این شرح به عنوان مشارالیه به ایران فرستاد :

(به صفحه بعد مراجعه شود)

-
- (۱) حاج مهدی قلی خان هدایت (معروف به خان خانان) پسر سوم علیقلی خان مخبرالدوله و نوه رضاقلی خان امیرالشعراء ملقب به هدایت و معروف به الله باشی متولد ۱۲۸۰ هجری قمری است که از ۲۴۸۶ (۱۳۰۶) تا ۲۴۹۲ (۱۳۱۲) یعنی شش سال و سه ماه و ۱۲ روز نخست وزیر بود (رجال ایران ، مهدی بامداد ، تهران ، زوار ، ۱۳۴۷ ، ج ۴ ، ص ۱۸۷ - ۱۸۴) .

۱) حضرت رئیس الوزراء - طهران

بزرگم قاضی بارتال برقی کرم الله بقتولنی فیہا بہ قراف دولہ ایران بہ عراق قلعہ گاہت
الذیہ اتی قبراہیہا بکوتہ العراقیہ منہ القدیہ ای نایس القلعہ المودہ والصدہ اقترع جارتہا ایران
الذیہ ترتبط دایا ببردابط اخوہ قریہ و لیکن کان الرثم القضاہ فیہ العراق قد حال دون
سحب ہذہ الذیہ قد ست اکوتہ العراقیہ بکسر سطحہا بالذیہ الرثم المذکور دہی مع قضاہ
کثیر ساعیہا بانجاح اما الذیہ وقد درگاہت ہذا معنی آن یرذل وکان فی نتیجہ کسبہ القضاہ
معی ذلک اتنا خطوہ خطوہ وسیعہ فی سبیل حسن التقوم الذیہ وطیدال بالانکسیر ستراندن
قریب مدقہا ادسایہ مع اسیر المزدہ و سیکنت قم ہضم الممرر المعلقہ فیہا بکسرتیہ و بصرفہ
الترتادوی الامین المنرف المتقابہ ہذا عبدہ عن السعدون رئیس المذہب (۱)

(۱) عبدالمحسن السعدون چہار بار نخست وزیر عراق بودہ است :

۲۰ نوامبر ۱۹۲۲ تا ۱۶ نوامبر ۱۹۲۳

۲۶ ژوئن ۱۹۲۵ تا اول نوامبر ۱۹۲۶

۱۴ ژانویہ ۱۹۲۸ تا ۲۰ ژانویہ ۱۹۲۹

۱۹ سپتامبر ۱۹۲۹ تا ۱۳ نوامبر ۱۹۲۹

مطبوعات عراقی و اقدام ایران در شناسائی این کشور

مطبوعات عراق در اینمورد اظهار نظرهای مبسوطی درج کردند :

- ۱ - روزنامه "العراق" در شماره ۲۷۴۸ ضمن چاپ عین تلگراف رستم بیگ حیدرمینویسد "از شنیدن این خبر مامورین عراق در کربلا فوق العاده مسرور و حصول اتفاق بین دولتین را برای سعادت و صلاح مملکت عراق حسن تلقی نموده دلیل بر استحکام اساس مودت و اتحاد میدانند" (۱) .
- ۲ - روزنامه "الدلیل" در شماره یک مورخ ۱۲ مه ۱۹۲۹ (۲۴۸۸/۲/۲۲) با چاپ تصویرهایی از اعلیحضرت "صاحب الجلال لمرضا شاه پهلوی امپراطور ایران" و اعلیحضرت ملک فیصل اول مینویسد "به مناسبت شناسائی حکومت عراق وسیله ایران ، خوشحالیم که صفحه اول روزنامه ما مزین به تصاویر دو پادشاه بزرگ شد . . . " (۲)
- ۳ - روزنامه " موصل " در شماره ۱۵۷۷ مورخ ۲۴ نیسان ۱۹۲۹ مینویسد :
دراثر اوضاع جدید در روابط ایران و عراق "یکنوع فرح و انبساط باطنی بماهالی روی داده و احساسات و داد آ میز صمیمانه ای در آنها تولید نموده که عامه خصوص کسانی که علاقمند به سعادت و ترقی و بسط اقتدار و عظمت دولت ایران هستند بایک نظر خوش بینی این اقدام و سیاست مدبرانه دولت و الطاف شاهان را به ملت عراق تقدیر گفته حسن استقبال میکنند . " (۳)

-
- (۱) و (۲) گزارش شماره ۱۱ مورخ ۲۴۸۸/۲/۸ قونسلگری دولت علیه ایران در کربلا (گارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۱۲ - ۲۴۸۸)
 - (۳) گزارش شماره ۱۰۸ مورخ ۲۴۸۸/۲/۸ قونسلگری دولت علیه ایران در موصل (گارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۱۲ - ۲۴۸۸)

انعکاس شناسائی ایران در محافل رسمی عراق

شناسائی عراق و مسافرت هیات عراقی علاوه بر انعکاس وسیع در مطبوعات این کشور، موجی از احساسات خوش بینانه و مودت آمیز در ذهن مقامات عراقی بوجود آورد بطوریکه :

اولا - "توفیق السویدی (۱) وزیر خارجه عراق شرح زیر را به عنوان وزارت خارجه ایران فرستاد " با کمال افتخار تشکرات دولت عراق را از ملاطفت هائی که نسبت به نمایندگان عراق در مدت توقف آنها در ایران که برای ابراز مراتب مودت و اخوت بین مملکتین همسایه بوده است اظهار میدارد. بغداد اول مه ۱۹۲۹ " (۲۴۸۸/۲/۱۱) (۲) .

ثانیا - "نمایندگی سیاسی و جنرال قونسلگری دولت علیه ایران در بین النهرین طی گزارشی مینویسد رستم بیگ حیدر ضمن تشکر از حسن پذیرائی دولت ایران " راجع به کوکبه وحشمت و جلال و عظمت دربار سلطنتی باشکوه ایران " بیاناتی نموده و افزوده علاوه بر اینکه تجدید روابط با ایران در وضعیات سیاسی عراق تغییرات کلی حاصل میکند از طرف دیگر عراق میتواند بواسطه ارتباط نزدیک با ایران " از تمدن باستانی ایران استفاده نموده و عین آنرا در مملکت خود ترویج و از این راه هم باب سعادت بر روی عراق مفتوح گردد " (۳) .

(۱) این شخص بعدا " از ۲۸ آوریل ۱۹۲۹ تا ۲۵ اوت همین سال و از ۲۳ فوریه ۱۹۴۶ تا ۳۰ مه ۱۹۴۶ و برای بار سوم از ۵ فوریه ۱۹۵۰ تا ۱۵ سپتامبر ۱۹۵۰ نخست وزیر عراق بوده است .

(۲) کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۱۲ - ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۳) گزارش شماره ۷۳۹ مورخ ۲۴۸۸/۲/۲۹ .

جامعه ملل و شناسائی عراق وسیله ایران

به دستور وزارت دربار شاهنشاهی (۱) شرحی درباره شناسائی عراق به دبیرکل جامعه ملل نوشته و رونوشت آن وسیله وزارت امور خارجه به نمایندگی ایران نزد جامعه ملل در ژنو ارسال شد. همچنین نامه‌ای به امضا آقای میرزا محمدعلی خان فرزین وزیر خارجه ایران به عنوان نمایندگی انگلستان در تهران ارسال گردید، به‌همین نام مذکور پاسخ گفته شد.

به این ترتیب که در ۱۱ ژوئن ۱۹۲۹ پاسخ سرایک دورموند (۲) و در تاریخ ۲۵ آوریل ۱۹۲۹ جواب روبرت کلیو (۳) وزیر خارجه انگلستان به تهران رسید.

اعزام نماینده فوق العاده دولت شاهنشاهی برای افتتاح سفارت :

در تیرماه ۲۴۸۸ (ژوئن ۱۹۲۹) معرفی نامه (۴) و اختیارنامه ای به نام

(۱) نامه شماره ۲۱۲۸ دبیرخانه وزارت دربار پهلوی مورخ ۲۰ خرداد ۲۴۸۸ (بهامضای تیمورتاش) - کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۹۲ - ۲۴۸۸ بایگانی راکد.

(2) SIR ERIC DRUMMOND.

(3) SIR ROBERT CLIVE.

(۴) معرفی نامه ؛ "جناب آقای میرزا عنایت اله خان سمیعی نماینده فوق العاده دولت شاهنشاهی ایران که دارای رتبه وزیر مختاری هستند مأمور حفظ منافع ایران در عراق میباشد. تهران ۱۱/۴/۲۴۸۸". (بقیه درپانویس صفحه بعد)

آقای میرزا عنایت اله خان سمیعی مدیرالدوله (۱) صادر شد . شرحی که سپس به عنوان دستورالعمل برای معزالیه تحریر شده به این قرار است :

" جناب آقای میرزا عنایت اله خان سمیعی نماینده فوق العاده ایران در عراق ، در این موقع که جنابعالی به سمت نماینده فوق العاده ایران به عراق عزیمت مینمائید ماموریت دارید برطبق طرح قرار موقتی که ضمیمه این مراسله میباشد با نمایندگان مختار دولت عراق داخل مذاکره شده و چنانچه نسبت به عین آن موافقت حاصل شد موافق اختیارنامه ای که به جنابعالی داده شده امضاء نمائید و در صورتیکه در ضمن مذاکرات تغییراتی در مواد طرح مزبور مقتضی دانسته شد مراتب را به وزارت امور خارجه اطلاع داده و پس از کسب موافقت امضاء خواهید فرمود . "

بالاخره با کوشش نماینده مذکور ، سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد به تاریخ ۵ تیر ۱۲۴۸ افتتاح و وزیر مختار یاد شده تا بهمن ۱۲۴۸ این سمت را عهده دار بود (۲) .
بهر صورت نماینده ایران زمینه را برای عقد قرارداد های موقت آماده ساخت و لهذا وزیر

اختیارنامه ؛ " جناب آقای میرزا عنایت اله خان سمیعی نماینده فوق العاده دولت شاهنشاهی که دارای رتبه وزیر مختاری هستند از طرف دولت شاهنشاهی اختیار دارند که با نمایندگان مختار دولت عراق مذاکرات نموده و قرارداد موقتی بین مملکتین را امضاء نمایند .

تهران ۱۱/۴/۱۲۴۸ (۲ ژوئیه ۱۹۲۹) کفیل وزارت امور خارجه - فرزین "

(کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۱۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

(۱) وی از فروردین ۱۲۴۹۵ (۱۳۱۵) تا اسفند ۱۲۴۹۶ (۱۳۱۶) وزیر امور خارجه دولت شاهنشاهی بود . بعد از فوت نامبرده مرحوم سهیلی از لندن احضار شد و به مقام وزارت

رسید .

(۲) تاریخچه وزارت امور خارجه ، نشریه اداره کارگزینی وزارت امور خارجه ، فروردین

خارجہ عراق توفیق السویدی در تعقیب مذاکرات با نماینده ایران، رسماً "بهوی نوشت" :
" برای عقد همه گونه قرارداد حاضر میباشد " (۱) .
مسائلی که نماینده ایران میبایست پیرامون آنها به مذاکره می نشست عبارت بودند از :
۱ - عقد قرارداد مودت بین دودولت .
۲ - مساله نهرها و آبهای مرزی .
۳ - مساله حق قضاوت (کاپیتولاسیون) .
۴ - مسائل معوقه مربوط به امور گمرکی و ترانزیتی .
۵ - مساله حدود و ثغور و تعیین چراگاهها و مراتع دامداران دوطرف (۲) .
مطبوعات عراق درباره مذاکرات دولتین مطالبی درج نمودند ، از جمله روزنامه العراق نوشت :

" ازقراری که مافهمیده ایم مذاکرات بین حضرت اشرف وزیرمختار و حکومت عراق به خوبی در جریان است و هیچیک از طرفین در ضمن مذاکرات خود نسبت به مسائل اساسی به مشکلاتی بر نمیخورند " (۳)
دیگر مطبوعات عراق نیز با نظر خوبی این مذاکرات را دنبال کردند (۴) .

-
- (۱) اطلاعات در یکربع قرن ، تهران ۲۵۰۹ ، نشریه موسسه اطلاعات ، ص ۵۵ .
(۲) روزنامه العراق شماره ۲۸۲۹ مورخ ۳۱ تموز ۱۹۲۹ (۲۴ صفر ۱۳۴۸ قمری) .
(۳) العراق همان شماره (کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ قسمت چهارم سال ۲۴۸۸ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .
(۴) مانند روزنامه العالم العربی شماره ۱۶۳۴ مورخ ۵ صفر ۱۳۴۸ قمری .
- العراق شماره های ۲۸۱۵ مورخ ۸ صفر ۱۳۴۸ و شماره ۲۸۱۶ مورخ ۹ صفر ۱۳۴۸ قمری .
- الاوقات البغدادیه شماره ۵۲۵۹ مورخ ۱۶ جولای ۱۹۲۹ میلادی .

عراق نیز متقابلاً " در بهمن ماه ۲۴۸۸ نمایندگان سیاسی خود را تعیین کرد و جعفر پاشای عسکری (۱) را به عنوان اولین وزیرمختار عراق در تهران برگزید. مطبوعات عراق این تحول را نیز بانظر مساعد منعکس نمودند (۲) و مثلاً " جریده العراق نوشت :

" جفا و ستیزه میان عراق و ایران موجب زحمت و جالب خطر از برای دو مملکت همسایه بود خوشبختانه آن جفا به مودت مبدل گردید ... " (۳)

سفر ملک فیصل به ایران

تقی نبوی دومین وزیرمختار شاهنشاهی ایران که از بهمن ۲۴۸۹ تا خرداد ۲۴۹۱ تصدی این پست را بعهده داشته طی گزارشی که راجع به شرفیابی به حضور ملک فیصل به تهران فرستاده است (۴) مینویسد : ملک فیصل که تازه از سفر اروپا

(۱) وی از ۲۲ نوامبر ۱۹۲۳ تا ۲ اوت ۱۹۲۴ و از ۲۱ نوامبر ۱۹۲۶ تا ۸ ژانویه ۱۹۲۸ نخست وزیر عراق بوده است .

(۲) گزارش محمدحسن بدیع کنسول ایران در بصره (شماره ۲۲۳۶ مورخ ۱۱/۱۱/۲۴۸۸) .
(۳) روزنامه العراق شماره ۲۹۳۰ مورخ ۲۶ نوامبر ۱۹۲۹ و گزارش شماره ۴۱۴ مورخ ۱۷/۳/۲۴۹۰ کنسولگری ایران در بصره .

(۴) گزارش شماره ۳۷۱ مورخ ۱۵/۷/۲۴۹۰ سفارت شاهنشاهی ایران بغداد - ضمناً وزیرمختار ایران در گزارش شماره ۳۳۰ - ۲/۶/۲۴۹۰ خود نوشته است که بنا بر تائید کفیل کمیسریای عالی انگلیس احتمال کلی دارد که اعلیحضرت ملک فیصل در ماه اکتبر برای ملاقات و زیارت شاهنشاه ایران به تهران مسافرت نماید .

بازگشته برای مسافرت به ایران ابراز تمایل کرد و او نیز در پاسخ گفت : " اعلیحضرت همایونی با کمال میل برای ملاقات شما حاضر و دولت و ملت ایران نیز از مصمم قلب مقدم شمارا پذیرائی خواهند کرد " (۱) . در این گزارش از قول ملک فیصل آمده است که " در این مسافرت اخیر خود به ترکیه در مذاکراتی که با مصطفی کمال پاشا و اولیای حکومت ترک بعمل آوردم شرحی از لزوم اتفاق و اتحاد کامل سه دولت همسایه یعنی ایران و عراق و ترکیه که از جهات چندی با هم مربوط و دارای مناسبات هستند تذکر دادم و گمان میکنم تحکیم روابط صمیمانه بین این سه دولت به ترقیات دول اسلامی در شرق خیلی کمک خواهد نمود ... " (۲) .

روزنامه تایمز عراق در شماره مورخ ۱۳ فوریه ۱۹۳۲ خود در ستون یادداشتهای متفرقه از بغداد نوشت :

" شایع است که اعلیحضرت ملک فیصل در ماه آوریل آینده به ایران مسافرت خواهد نمود و احتمال می رود مسافرت ایشان با جشن سالانه تاجگذاری اعلیحضرت شاهنشاهی رضا شاه مصداق خواهد بود که معمولاً " در هفته سوم آوریل واقع میشود " (۳) .

روزنامه العالم العربی نیز چنین نوشت :

این سفر که با " تصویب و رضایت سر فرنیسیس هیفریز (کمیسریای عالی انگلستان در بغداد) که در موقع تصدی سفارت (انگلستان در) کابل اهمیت تهران و قدر و قیمت مرکزیت آن را در آسیای وسطی درک نموده است واقع خواهد گردید " (۴) .

(۱) و (۲) همان گزارش مضبوط در کارتن ۱۶ پرونده ۲۱ سال ۲۴۹۰ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۳) گزارش شماره ۱۸۶۴ مورخ ۱۱/۲۳/۲۴۹۰ قونسلگری شاهنشاهی ایران در بصره .

(۴) گزارش شماره ۵۶۷۴ مورخ ۱/۱۲/۲۴۹۰ سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد .

این بحث همچنین در نشریات و مطبوعات عراق و جهان به عنوان یک شایعه دنبال
میشد (۱) تا اینکه اطلاعیه رسمی زیر از طرف اداره مطبوعات عراق به مناسبت سفر
ملک فیصل به ایران در تاریخ ۲۴۹۱/۱/۲۱ (۱۰ آوریل ۱۹۳۲) انتشار یافت ؛
" اعلیحضرت همایون رضا شاه پهلوی شاهنشاه ایران دعوتی از
اعلیحضرت ملک برای مسافرت و زیارت مملکت ایران بعمل آورده اند
و اعلیحضرت ملک هم دعوت مزبور را با نهایت مسرت پذیرفته و
اینطور در نظر گرفته شده است که موکب ملوکانه روز ۲۲ ماه جاری از
بغداد حرکت نماید و در التزام رکاب معظم له غیر از درباریهات آقای
رئیس الوزراء هم حرکت خواهند کرد " (۲) .
بالاخره ملک فیصل پس از طی راه بغداد - تهران روز ششم اردیبهشت ۲۴۹۱ باتفاق

-
- (۱) مانند مقالات و اخبار روزنامه ایزوستیا چاپ مسکو شماره ۴۵۵۱/۳۴ مورخ ۲۵
مارس ۱۹۳۲ و روزنامه الفباء چاپ شام و روزنامه تایمز عراقی مورخ ۱۸ مارس ۱۹۳۲
(به ترتیب به نقل از گزارش شماره ۶۲ مورخ ۲۴۹۱/۱/۹ جنرال کنسولگری دولت شاهنشاهی
ایران در بادکوبه و گزارش شماره ۱۷ مورخ ۲۴۹۱/۱/۶ کنسولگری شاهنشاهی ایران در بصره) .
(۲) گزارش شماره ۲۴۹ مورخ ۲۴۹۱/۱/۲۱ سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد ضمناً
در این گزارش تصریح شده است که ملک فیصل روز ۲۳ آوریل از خانقین عازم ایران
میشود و در ۲۶ آوریل وارد تهران خواهد شد .

هیاتی از جمله نوری السعید (۱) نخست وزیر عراق وارد تهران شد . نام همراهان وی عبارت بود از :

- ۱- آقای نوری پاشای السعید - نخست وزیر عراق .
- ۲- آقای ناجی پاشا السویدی نخست وزیر سابق و کمیسر عراق در شرکت نفت عراق و برادر توفیق بیگ السویدی وزیر مختار عراق در تهران .
- ۳- آقای تحسین قدری بیگ رئیس تشریفات دربار .
- ۴- آقای توفیق السویدی وزیر مختار عراق در ایران (که به عراق سفر کرده و اکنون مراجعت میکرد) .
- ۵- آقای سرهنگ شاکر بیگ داودی آجودان مخصوص ملک فیصل .
- ۶- آقای جمیل بیگ رمزی قبطان آجودان مخصوص ملک فیصل
- ۷- آقای سید باقر سرکشیک معاون رئیس تشریفات دربار .
- ۸- حسام الدین مدیر اداره کل پلیس عراق .
- ۹- ابراهیم حلمی عمر ناظر مطبوعات .
- ۱۰- دکتر سندر سن پزشک مخصوص ملک فیصل .
- ۱۱- کریم بیگ ثابت مخبر روزنامه المقطم مصر که در این موقع در عراق

(۱) نوری سعید متولد ۱۸۸۸ در بغداد و فارغ التحصیل مدرسه نظامی استانبول بود . در ۱۹۱۱ با خواهر جعفر پاشا العسکری ازدواج کرد . وی در ۱۹۱۶ از تبعید هندوستان به حجاز بازگشت و وارد جریان انقلاب عربی شد و در پادشاهی چند ماهه فیصل در دمشق با او بود و سپس به عراق آمد و از ۲۳ مارس ۱۹۳۰ تا ۱۸ مارس ۱۹۳۳ برای اولین بار نخست وزیر شد .

نوری سعید بارها به نخست وزیری عراق رسید تا اینکه در کودتای ۱۹۵۸ کشته شد (" در خاورمیانه عربی چه گذشت " ، ج ۲ ، ص ۶۶- ۲۶۵) .

بود و با هیات بمایران آمد (۱) .

در تهران سرهنگ حسین قلیخان هوشمند کفیل رکن سوم ارکان حرب کل قشون برای پذیرائی پادشاه عراق تعیین شد و در معیت وزیر امور خارجه به سوی مرز ایران و عراق حرکت کرد تا از موکب ملک فیصل استقبال نمایند (۲) .

روز ششم اردیبهشت ملک فیصل وارد تهران شد . والا حضرت ولیعهد (شاهنشاه آریامهر) تا کرج و اعلیحضرت همایونی تا بیرون دروازه قزوین (باغ بلدیه) تشریف فرما شدند و ملک فیصل با تشریفات رسمی وارد تهران گردید (۳) .

روز بعد ملک فیصل هیاتهای سیاسی مقیم تهران را به حضور پذیرفت (۴) هیات وزراء نیز در همین روز شرفیاب شدند .

اعلیحضرت ملک فیصل بعد از توقف در تهران و مذاکره با اعلیحضرت همایون رضا شاه پهلوی از طریق خرمشهر عازم عراق شدند .

وزارت خارجه عراق پس از بازگشت ملک فیصل به عراق طی یادداشتی که به سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد فرستاد (۵) اعلام نمود که پادشاه عراق یک قطعه نشان درجه اول رافدین

(۱) گزارش شماره ۹۰۱ مورخ ۲۴۹۱/۱/۱۰ بمقام وزارت و گزارشهای شماره ۳ مورخ

۲۴۹۱/۱/۱۰ و شماره ۴ مورخ ۲۴۹۱/۱/۱۴ سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد .

(۲) نامه شماره ۴۶/۱۰۰۴ - ۴۹۴۵ مورخ ۲۴۹۱/۱/۲۴ وزارت جنگ به عنوان وزارت امور خارجه .

(۳) کتاب پهلوی ، نشریه موسسه اطلاعات ، ذیل وقایع سال ۲۴۹۱ .

(۴) نامه ۱/۶۰۲/۷۸۳ مورخ ۲۴۹۱/۲/۱ وزارت دربار شاهنشاهی .

(۵) گزارش شماره ۱۵۰۶ مورخ ۲۴۹۱/۳/۳۱ سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد

(کارتن ۱۶ ، پرونده ۱۱۳ ، سال ۲۴۹۲) .

(از نوع نظامی) را به حضور شاهنشاه ایران (۱) و چند فقره نشان را به برخی از ماموران دولت ایران تقدیم داشته اند (۲) .

فهرست کسانی که به دریافت نشان نائل شده اند و فرمان صادره باین شرح میباشد :

" بنابه پیشنهاد وزیر خارجه اراده شاهانه خود را صادر نمودم که به اعضاء و مستخدمین دولت اعلیحضرت شاهنشاهی پادشاه ایران که اسامی آنها ذیلا " درج است نشان رافدین از نوع و درجه ای که ذیلا " تعیین میشود داده شود :

درجه	نوع	
۱	کشوری	محمد علی خان فروغی وزیر خارجه ایران
۲	کشوری	علی خان منصور وزیر داخله ایران
۲	کشوری	میرزا حسین خان شکوه رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی
		تقی خان نبوی نماینده فوق العاده و وزیر مختار اعلیحضرت
۲	کشوری	شاهنشاهی پادشاه ایران در بغداد
۲	نظامی	جناب امیر لشکر محمد خان نخجوان رئیس ارکان حرب
۲	نظامی	جناب سرتیپ عزیزاله خان ضرغامی رئیس امنیه کل ایران
		جناب سرتیپ محمد حسین خان آیرم رئیس تشکیلات کل
۲	نظامی	نظمیه ایران
		جناب سرتیپ محمد صادق خان کوپال فرمانده تیپ چهارم
۲	نظامی	و رئیس قوای هواپیمائی ایران

(۱) اراده ملکی شماره ۱۱۷ مورخ ۲۸ مه ۱۹۳۲ .

(۲) - - - ۱۲۰ مورخ ۲۶ مه ۱۹۳۲ .

درجه	نوع	
۲	نظامی	جناب سرتیپ کریم آقا خان بودرجمهری رئیس بلدیہ تهران
		جناب حسین قلیخان قره‌گوزلو رئیس تشکیلات خارجی
۲	کشوری	در دربار شاهنشاهی ایران
۲	کشوری	جناب حسن علی خان غفاری معاون وزیر خارجه ایران
		جناب عبدالحسین خان دیبا رئیس محاسبات در دربار
۲	کشوری	شاهنشاهی ایران و ناظر خزانه مخصوص
		جناب پرنس اسداله میرزا شهاب الدوله شمس ملک آرائی
۲	کشوری	حاکم کرمانشاه
		جناب سرهنگ غلامحسین خان دنبلی رئیس عشایر
۳	نظامی	غربی ایران و حاکم باوند پور
۳	نظامی	جناب سرهنگ حسین قلیخان هوشمند
۳	کشوری	جناب نادر میرزا آراسته حاکم خوزستان
۳	کشوری	جناب غلامرضا خان مظفر حاکم قم
۳	کشوری	جناب سلطان حسین میرزای اعظم رکنی حاکم ملایر
۳	کشوری	جناب فرخ خان براغن رئیس تشریفات وزارت خارجه ایران
۳	کشوری	جناب محمد علی میرزای رکنی حاکم همدان
۳	کشوری	جناب میرزا محمد خان منتظمی منتظم الدوله حاکم قزوین
۴	نظامی	جناب محمد صادق میرزای دولتشاهی حاکم قصر شیرین
۴	کشوری	جناب میرزا احمد خان عمارلو حاکم سلطان آباد
۴	کشوری	جناب میرزا حسن خان آسایش حاکم بروجرد

درجه	نوع
۴	جناب میرزا علی اصغر خان کیوانی نایب اول سفارت کشوری شاهنشاهی ایران و کفیل ژنرال قونسل ایران در بغداد
۴	جناب میرزا احمد خان عدل مدیر مدرسه فلاحه ایران در کرج کشوری
۵	جناب علی اصغر خان دنبلی صاحب منصب امنیه ایران نظامی

وزیر خارجه موظف است که این اراده را به موقع اجراء گذارد .
به تاریخ روز بیست و ششم ماه مه سال ۱۹۳۲ و روز بیستم ماه محرم سال ۱۳۵۱ (هجری قمری)

فیصل

جعفر عسکری	نوری سعید
وزیر خارجه	رئیس الوزراء "

بفر ملک فیصل به ایران روابط فیما بین دو کشور را وارد مرحله جدید کرد و در تاریخ ۲۴۹۱/۲/۱۸ (۱۰ مه ۱۹۳۲) یادداشت زیر به امضای جعفرالعسکری وزیر خارجه عراق و به عنوان " تقی خان نبوی " وزیر مختار وقت ایران در عراق ارسال شد ؛

" با کمال افتخار خاطر محترم را قرین استحضار میدارد که حکومت اعلیحضرت پادشاه معظم دوستدار تصمیم گرفته است که راجع به فقرات ذیل با دولت شاهنشاهی ایران شروع به مذاکره شود ؛

۱ - معاهده اقامت و حسن جوار بین عراق و ایران .

۲ - قرارداد تنظیم روابط حدود بین عراق و ایران .

۳ - معاهده تسلیم مجرمین بین عراق و ایران .

بنابراین به وزیر مختاری دولت پادشاهی عراق در طهران در تاریخ ۱۹۳۲/۵/۹ دستور داده شد که از دولت شاهنشاهی ایران استعلام کنند که کدام محل وجه تاریخی را برای شروع به این مذاکرات مناسب میدانند .

دوستدار شخصا " بهتر می بینم که مذاکرات مزبوره در بغداد بعمل آید و امیدوارم که حضرت مستطاب عالی هم برای نیل به این مقصود سعی و کوشش فرمائید . طرح سه فقره معاهداتی را که دولت متبوعه دوستدار تهیه نموده اند اینک برای استحضار خاطر محترم تقدیم میدارد .

قبول احترامات فائقه خود را بدین وسیله تمنی مینماید .

وزیر امور خارجه (جعفرالعسکری) " (۱)

(۱) گزارش شماره ۳۲۵۲ مورخ ۲۴۹۱/۲/۱۸ (کارتن ۱۵ پرونده ۱۲ سال ۲۴۸۸ -

۲۴۹۲ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

عضویت عراق در جامعه ملل

واقعه مهمی که در این تاریخ روی داد خاتمه قیمومت انگلستان بر عراق بود . در سال ۱۹۳۲ انگلیسی ها " پس از انعقاد قراردادهائی که حقوق آنان را بر نفت عراق و پایگاههای نظامیشان را در این کشور محفوظ میداشت با استقلال عراق موافقت کردند . چندانکه پس از این واقعه ملک فیصل در ۲۳ آوریل ۱۹۳۲ بطور رسمی به تهران مسافرت کرد و از وی پذیرائی گرمی بعمل آمد " (۱) .

اندکی بعد از سفر ملک فیصل ، عراق به عضویت جامعه ملل پذیرفته شد به همین دلیل تلگراف زیر از سوی شاهنشاه ایران به عنوان ملک فیصل مخابره شد :

" اعلیحضرت ملک فیصل پادشاه عراق - بغداد

از وصول خبر عضویت مملکت عراق ، همسایه دوست ما ، به جمع اتفاق ملل فوق العاده مسرور و به این مناسبت تبریکات صمیمانه خود را از این موفقیت به آن اعلیحضرت اظهار نموده سعادت و ترقیات ملت نجیب عراق را آرزو مندم .

(رضاشاه پهلوی) - تهران ۴ اکتبر ۱۹۳۲ - ۱۳۱۱/۷/۱۲ " (۲) .

در پاسخ شاهنشاه ایران ، ملک فیصل تلگراف زیر را به تهران مخابره نمود :

" اعلیحضرت امپراطور رضاشاه پهلوی شاهنشاه ایران - طهران

تلگراف تهنیت آمیز آن اعلیحضرت به مناسبت عضویت مملکت همسایه دوست شمارد مجمع اتفاق ملل بهترین اثری را در قلب من بخشید و من همیشه متذکر حسن

(۱) تاریخ روابط خارجی ایران ، ص ۲۱۷ .

(۲) کارتن ۱۶ پرونده ۵۲ سال ۲۴۹۲ - ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

ملاطفت‌ها و مهربانی‌هایی که از طرف آن اعلیحضرت و ملت نجیبشان نسبت بهما ابراز شده است بوده و اثرات نیک آنرا که هر دو طرف را مسرور و خوشنود کرده است تقدیر میکنم و تشکرات خود را از این تبریک اظهار نموده و عز و اقبال همیشگی را برای آن اعلیحضرت و ملت نجیبشان آرزو مندم .

(فیصل) - بغداد ۵ اکتبر ۱۹۳۲ " (۱) .

مرگ ملک فیصل

قسمتی از گزارش سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد پیرامون درگذشت ناگهانی ملک فیصل که به اروپا سفر کرده و در شهر برین اتفاق افتاده بود نقل میشود (۲) ؛ " مطابق تلگرافی که از برین رسیده مرحوم ملک فیصل در موقعیکه ، شب وفات خود ، برای گردش به یکی از دهات (انترلاکن) خارج شهر برین میرفته شوfer راه را کم کرده و از راه دیگری از بالای کوهی که به ارتفاع دو هزار قدم بوده عبور نموده و موجب زبانی فشار خون شده است . و بعد از اینکه شام مختصری میل کرده اند خفقان قلب به ایشان دست داده و دست و پایشان سرد میشود و با اینکه حالشان قدری بجا آمده و پرستار هم همینطور نزد ایشان بوده است حالت ایشان شدت و ضعف پیدا میکرده تا آنکه ساعت یک و نیم بعد از نصف شب جمعه ۱۷ شهریور وفات میکنند . جسد ایشان هم روز یکشنبه ۱۹ شهریور با ترن از برین به سمت بندر برندیزی حمل شده و روز دوشنبه ۲۰ هم از برندیزی بوسیله کشتی جنگی انگلیسی که قبلاً " به بندر مزبور

(۱) هر دو تلگراف در روزنامه العراق شماره ۳۸۰۸ مورخ ۶ اکتبر ۱۹۳۲ درج شده است .

(۲) گزارش شماره ۲۹۶۴ مورخ ۲۱/۶/۲۴۹۲ سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد (کارتن ۱۲

پرونده ۱۸۳ سال ۲۴۸۸ - ۲۴۹۲ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

اعزام شده به حیفا حمل میشود. وروز پنجشنبه ۲۳ شهریور هم به حیفا وارد شده و بوسیله طیاره از آنجا به بغداد حمل خواهد شد. و هنوز معلوم نیست چه روزی وارد بغداد خواهد شد. ملک علی و وزیر خارجه و وزیر اقتصاد و طرق و رئیس تشریفات درباره که در التزام رکاب مرحوم ملک فیصل در برین بودند به قرار تلگرافی که از برین رسیده همگی با جسد حرکت کرده اند و قرار است که جسد را در مقبره ای که جنب پارلمان عراق و موسوم به " صرح " است و از پنج سال قبل برای دفن خانواده سلطنتی عراق ساخته شده و جده مادری مرحوم ملک فیصل هم در آنجا مدفون است دفن نمایند.

خبر فوت اعلیحضرت ملک فیصل در عراق با تأسف و تأثر فوق العاده تلقی گردیده و تمام اهالی عراق تأسه روزدگانه و مغازه های خود را به احترام وفات ایشان بسته و مشغول عزاداری و نوحه گری شده اند. و بطوریکه بلاغیه رسمی مطبوعات عراق خبر میدهد تا مدت هفت روز عزاداری معین شده و بیرق های ادارت و موسسات دولتی تا نصفه برافراشته میشود. و مجالس ختم هم چه در دربار و چه در سایر مساجد برپا گردیده و از روزشنبه ۱۸ شهریورالی هفت روز اعلیحضرت ملک غازی از ساعت هشت الی ده صبح در دربار از تعزیت دهندگان پذیرائی میفرمایند. دستجات سینه زن از مرد و زن در این سه روزه از صبح تا نصف شب دسته دسته به دربار و منزل ملک رفته و مشغول نوحه گری بوده و یکتاثر و افسردگی مخصوص در بغداد ایجاد شده است.

بر طبق تقاضای دولت عراق و تصمیمی که از طرف سفارتخانه ها گرفته شد مقرر گردید که تا هفت روز بیرق هانصفه افراشته شود. سفارت هم به تمام قونسولگریهای شاهنشاهی ابلاغ کرد که تا روز هفتم وفات بیرقهای قونسولگری را تا نصفه بالاکشند. تلگرافی که مستقیماً از طرف ذات اقدس همایونی به عنوان شخص ملک غازی مخابره شده و جوابی که بمآن عرض شده است درجراید امروز بغداد درج و تأثیر

خوبی در قلوب اهالی عراق نموده که اینک نسخه ای از آن هم تلوا " تقدیم میشود .
بنده هم برای اظهار همدردی در این قضیه در مجلس ختمی که در دربار منعقد گردیده
و بعد در مجالس ختم اعظمیه و مرقد شیخ عبدالقادر گیلانی حضور یافتم بطوریکه این
اقدام فوق العاده مورد تقدیر و توجه اهالی بغداد و مخصوصا " جراید واقع گردیده و شرحی
راجع به آن در شماره های امروز خود درج نموده اند .

ایرانیان بغداد هم در مدرسه ایرانیان بغداد ، مجلس ختم با شکوهی
ترتیب داده و از روز دوشنبه ۲ شهریور ماه تا سه روز از صبح تا ظهر و از عصر تا نزدیک
نصف شب مجلس مزبور ادامه دارد . در کربلا هم ایرانیان در نظر دارند مجلس ختمی
دایر نمایند . دو فقره یاد داشت هم از وزارت خارجه عراق یکی دایر به خبر فوت
اعلیحضرت ملک فیصل و دیگری راجع به جلوس ملک غازی بر تخت سلطنت عراق به
سفارت رسیده بود که جوابهای مناسب و خوبی به هریک از آنها جداگانه داده شد .

اگر چه بعد از فوت اعلیحضرت ملک فیصل تصور میرفت که انقلابات و
هیاهو هائی در اطراف مملکت ایجاد شود ولی دولت عراق کاملا " زرنگی نموده و تا
قبل از ظهر همان روز مقدمات تاجگذاری ولیعهد و نایب السلطنه عراق بعمل آمده و
تا ظهر همان روز بنام اعلیحضرت ملک غازی اول به پادشاهی عراق منصوب و معرفی
گردید . و پس از انتصاب معزی الیه مطابق معمول کابینه عراق استعفا ی خود را تقدیم
داشتند و بلافاصله بهمان ترتیب سابق خود بریاست رشید عالی بیگ گیلانی و همان اعضاء
سابق تشکیل و معرفی گردید . و برای اجرای مراسم تحلیف رسمی در مجلس ملی و سنا
هم بنا بر فرمانی که از طرف اعلیحضرت ملک صادر شده بود مجلسین بطور فوق العاده
ساعت پنج بعد از ظهر روز دوشنبه ۲ شهریور تشکیل و مراسم تحلیف ملک جدید بعمل
آمد . آقای سید محمد صدر رئیس سابق مجلس سنای عراق هم که پس از ختم دوره
مجلس مطابق معمول از عضویت مجلس سنا استعفا داده و به سوریه و فلسطین و ماورای
اردن مسافرت کرده بود مجددا " به عضویت مجلس سنا تعیین و صبح دوشنبه ۲۰ شهریور

با طیاره از سوریه مراجعت و مجدداً "به ریاست مجلس سنا برقرار گردید .
عجالتاً "وضعیت عراق آرام و مردم مشغول به عزاداری و اقامه مجالس
ختم میباشند و احتمال نمیرود به این زودی سرو صدائی از اطراف بلند شود .
وزیر مختار دولت شاهنشاهی "

ضمناً "بمناسبت درگذشت اعلیحضرت ملک فیصل تلگرافهای زیرین
شاهنشاه ایران و پادشاه جدید عراق ملک غازی اول مبادله شد .

"اعلیحضرت ملک غازی ملک عراق - بغداد

بانهایت تأثر و اندوه از واقعه مولمه ارتحال ناگهانی اعلیحضرت ملک
فیصل پدر عزیز آن اعلیحضرت و شرکت در این مصیبت عظیم با قلبی مملو از حزن و
الم تسلیتهای صمیمانه خود را به آن اعلیحضرت و خانواده سلطنتی اظهار، طول عمر
و مزید عزت و شوکت آن اعلیحضرت را از خداوند متعال مسئلت دارم .
رضاشاه پهلوی " (۱)

"اعلیحضرت همایون شاهنشاهی رضاشاه پهلوی -- طهران

تلگراف آن اعلیحضرت بمناسبت فوت مرحوم پدرم بزرگترین تسلیت
و بهترین وسیله برای تخفیف اندوه اینجانب واقع گردید . لذا از احساسات آن
اعلیحضرت نسبت به اینجانب قلباً "متشکرو از خداوند متعال مسئلت مینمایم که
اعلیحضرت همایونی و خاندان محترم سلطنتی را محفوظ داشته و عمر طولانی با
خوشبختی و اقبال دائمی را به آن اعلیحضرت عطاء فرماید . غازی " (۲)

ارجاع اختلاف ایران و عراق بر سر شرط العرب به جامعه ملل

"مسأله مهم مورد اختلاف ایران و عراق موضوع کشتیرانی در شرط العرب بود

(۱) و (۲) کارتن ۱۲ پرونده ۱۸۳ سال ۹۲ - ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

... در سال ۱۹۳۴ دولت عراق که در این مورد جان نشین عثمانی شده بود با پشتیبانی انگلستان به جامعه ملل شکایت نمود. شورای جامعه طرفین را به مذاکرات مستقیم دعوت کرد و سرانجام براه‌رصرار و فشار انگلستان در ۴ ژوئیه ۱۹۳۷ قرارداد بین ایران و عراق به امضاء رسید (۱). این قرارداد در ۱۷ آوریل ۱۹۶۹ از طرف دولت ایران به شرحی که بعداً " ذکر میشود کان لم یکن اعلام شد .

بطور دقیق باید گفت عراق در تاریخ ۴ دسامبر ۱۹۳۴ برابر با ۱۳ آذرماه ۲۴۹۳ به جامعه ملل شکایت برد و موضوع در ۲۶ مه ۱۹۳۵ (۲۴۹۴/۳/۴) در جامعه ملل مطرح گردید (۲) .

وزیر امور خارجه ایران برای شرکت در مباحث جامعه ملل عازم ژنو گردید . شکایت عراق با استناد ماده ۱۱ (بند دوم) میثاق جامعه ملل طرح شده بود (۳) شورای جامعه ملل در ۲۵ مه با حضور آقای کاظمی وزیر امور خارجه وقت ایران و نوری سعید پاشا وزیر خارجه عراق تشکیل شد (۴) . در ۲۶ مه خبر رسید که " جامعه ملل مقرر داشت که رسیدگی به قضیه سرحدی ایران و عراق به جلسه آینده که در سپتامبر تشکیل میشود

(۱) تاریخ روابط خارجی ایران ، ص ۸ - ۲۱۷

(۲) متحد آلمان (بخشنامه) شماره ۳۱ مورخ ۲۴۹۴/۳/۵ نمایندگی ایران در جامعه

ملل (ژنو) REQUEST BY THE IRAQI

GOVERNMENT", OFFICIAL NO: C. 22. M. 10.

1935. VII, GENEVA, JAN 11 TH 1935, LEAGUE OF NATION. "

(۴) الاهرام مصر مورخ ۲۶ مه ۱۹۳۵ (کارتن ۳۳ پرونده ۷/۲ سال ۲۴۹۴ بایگانی
راکد)

محول گردد " (۱) ایران در ۱۱ ژانویه ۱۹۳۵ یادداشتی به شورای جامعه ملل تقدیم داشت (۲) با این یادداشت ضامنی به شرح زیر به شورای جامعه ملل تقدیم شد :

(یادداشت عراق به شورای جامعه ملل ۲۹ نوامبر ۱۹۳۴ دائر به شکایت از ایران به موجب قسمت ۲ ماده ۱۱ اساسنامه جامعه ملل .

(عهدنامه ارز روم ۳۱ مه ۱۸۴۷ .

(پروتکل تهران ۲۱ دسامبر ۱۹۱۱ .

(پروتکل اسلامبول ۴ نوامبر ۱۹۱۳ .

(اصل ۲۴ قانون اساسی واصل ۳ متمم قانون اساسی .

(قرارداد تحدید حدود ایران و جمهوری ترکیه ۲۳ ژانویه ۱۹۳۲ .

(یادداشت سفارت ایران در بغداد به وزارت خارجه عراق - ۲۴۹۰/۹/۱۰ دائر به عدم رسمیت مرزهای سال ۱۹۱۴ .

(امتناع عثمانیها از شرکت در تحدید حدود پاره ای نواحی در ۱۹۱۴ .

(مراسله وزیر مختار عراق در طهران به وزیر دربار سابق مورخ ۲۰ ژوئن ۱۹۳۲ به این شرح که ورود عراق به جامعه ملل خللی به اختلافات سرحدی دولتین وارد نخواهد کرد .

(نطق آقای فروغی نماینده اول ایران در سیزدهمین دوره اجلاسیه مجمع عمومی جامعه ملل به این مضمون که دولت ایران با دولت عراق قضایای سرحدی دارد که باید حل شود .

(یادداشت وزارت خارجه به سفارت عراق در تهران دائر به عدم رسمیت مرزهای ۱۹۱۴ .

(مراسله وزیر مختار انگلیس به وزیر دربار سابق راجع به شط العرب مورخ ۱۱ مارس ۱۹۲۹ .

(۱) گزارش قونسلگری موصل ، شماره ۲۰۶ مورخ ۲۴۹۴/۳/۱۰ ترجمه جریده "فتی العراق"

مورخ ۱۳۳۵/۵/۲۹ هجری قمری .

(۲) مندرج در گزارش C. 22. M. 10. 1935, VII, دبیرخانه جامعه ملل .

- (مراسله دیگری از همان شخص مورخ ۸ سپتامبر ۱۹۲۹ .
(نامه دیگری از همان شخص مورخ ۲۶ ژوئیه ۱۹۳۰ .
(مراسله شارژدافرعراق در تهران به وزارت خارجه عراق ۹ دسامبر ۱۹۳۴ دائر به
مراجعه به جامعل ملل .
(پاسخ وزارت خارجه به این مراسله (شماره ۳۰۸۷۴ مورخ ۱۷ دسامبر ۱۹۳۴) .
(ارسال مواد این مراسله و پاسخ آن به دارالانشاء جامعه ملل (۱۸ دسامبر ۱۹۳۴) .
بالاخره دوطرف توافق کردند به مذاکره مستقیم بپردازند در نتیجه نوری
سعید پاشا در تاریخ ۵ اوت ۱۹۳۵ (۲۴۹۴/۵/۱۳) بابیست و هفت نفر به ایران عزیمت
کرد (۱) .
مذاکرات طرفین به عقد پیمان منسوخه ۱۹۳۷ انجامید .

پیمان سعدآباد

گزارش زیر درباره عقد پیمان سعدآباد در مطبوعات ایران درج شده است :

" در بهار ۲۴۹۴ دولت شاهنشاهی به این فکر افتاد که برای تشدید اساس
دوستی و ازدیاد علائق همسایگی با دول ترکیه و افغانستان و عراق که گذشته از سوابق
ممتد تاریخی رشته های انس و الفت و حسن تفاهم واقعی نیز بین آنها وجود دارد مبادرت
به انعقاد پیمان عدم تعرضی بین چهار دولت بنماید تا بدین ترتیب موجبات حصول
آرامش در این ناحیه شرق فراهم و به نوبه خود کمکی برای بقا و تأمین صلح عالم نموده باشند .
به همین جهت وزیر امور خارجه ایران موضوع را با وزیرای خارجه ترکیه و عراق در میان گذاشت
و طرح عهدنامه عدم تعرض را که اکنون به میثاق چهار گانه معروف شده است تهیه نمود و
در سپتامبر همان سال موقع اجلاس مجمع عمومی جامعه ملل در ژنوبه وزیرای خارجه ترکیه

(۱) کارتن ۳۳ پرونده ۷/۶ سال ۲۴۹۴ بایگانی راکد و روزنامه کوشش شماره ۳۷۸۱

مورخ ۷ جمادی الاول ۱۳۵۴ هجری قمری .

و عراق پیشنهاد کرد و پس از مطالعه ثانوی در تاریخ ۹ مهر ۲۴۹۴ در همانجا به پاراف نمایندگان سه کشور رسید . پس از آن وزیر امور خارجه در مقام جلب مشارکت دولت افغانستان برآمد و دولت مزبور در آبان ماه ۲۴۹۴ موافقت خود را با پیمان مذکور کتبا " به دولت شاهنشاهی اطلاع داد و بدین ترتیب اساس پیمان چهارگانه شرقی ریخته شد . ولی از آنجا که بین دولت ایران و دولت عراق راجع به سرحدات و ترتیب اداره شط العرب اختلافاتی موجود بود دولت شاهنشاهی مناسب نمیدید که قبل از خاتمه این اختلافات مبادرت به امضای قطعی پیمان چهارگانه بشود . اکنون که به توجهات اعلیحضرت همایون شاهنشاهی اختلافات سرحدی و قضیه شط العرب در اواخر ماه قبل حل و تصفیه گردید زمینه امضای عهدنامه فوق الذکر بالطبع فراهم آمد (۱) .

نظریه اینکه ابتکار عقد این عهدنامه با وزارت خارجه دولت شاهنشاهی بود و جناب آقای توفیق رشدی اراس همیشه تقاضا مینمودند که امضای آنهم در تهران بعمل آید لذا در این موقع که معزی الیه در طهران تشریف داشتند از وزرای خارجه دوهمسایه دوست و عزیز عراق و افغانستان نیز دعوت شد که مارا بدیدار خود شاد و مسرور کرده و در عقد پیمان چهارگانه مشارکت فرمایند .

جناب آقای دکتر ناجی الاصلیل وزیر امور خارجه عراق و جناب آقای قیس محمدخان وزیر امور خارجه افغانستان دعوت دولت شاهنشاهی را پذیرفته و به قرار اطلاعی که رسیده است هر دو نمایندگان دو کشور دوست به سمت طهران حرکت نموده اند . این پیمان که مشتمل برده ماده است نه فقط منافاتی با اصول موضوعه در اساسنامه جامعه ملل ندارد بلکه در حقیقت مکمل آن میباشد زیرا به موجب ماده بیست و یکم اساسنامه، این قبیل ائتلافها که در یک ناحیه بخصوصی بین چند دولت مشترک المنافع صورت میگیرد اسباب تحکیم صلح و آرامش و موجب تقویت اساسی جامعه ملل میگردد . در این پیمان گذشته از ماده اساسی آن که تعهد چهار دولت به عدم

(۱) چند روز قبل از امضای پیمان سعدآباد ، پیمان منسوخه ۱۹۳۷ امضاء شده بود .

تعرض نسبت به یکدیگر است مواد دیگری از قبیل حفظ و احترام سرحدات مشترک و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر و مشورت باهم در هر موقعی که امری مربوط به بعضی منافع مشترکه پیش آید پیش بینی شده که هر کدام حائز اهمیت به خصوص است و مادر موقع خود به تشریح مواد آن مبادرت خواهیم نمود (۱) .

مطبوعات عراق درباره پیمان سعدآباد مطالب متعدد و مفصلی به چاپ رسانیدند که به اجمال مورد اشاره قرار میگیرد (۲) :

(۱) الزمان - شماره ۳۰ مورخ ۵ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۳) زیر عنوان " میثاق عدم التعدی " . ضمناً " تصاویر شاهنشاه ایران و ملک فیصل هم درج شده است .
(۲) البلاد - شماره ۹۱۲ مورخ ۶ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۴) زیر عنوان " الیوم حل الوفاق بین ایران و عراق " . ضمناً " تصاویر ملک غازی و شاهنشاه ایران نیز زینت بخش صفحه اول شده است .

(۳) العالم العربی - شماره ۳۹۳۶ مورخ ۶ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۴) زیر عنوان " توقيع معاهدة الحدود بین العراق وایران " با تصاویری از پادشاهان دو کشور .
(۴) الانقلاب - شماره ۱۴۰ مورخ ۷ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۵) زیر عنوان " خطاب معالی وزیر خارجیه ایران وجواب معالی وزیر خارجیه عراق " ضمناً " در صفحه اول تصویراً علیحضرت رضاشاه کبیر و تصویراً الاحضرت ولایتعهد (شاهنشاه آریامهر) چاپ شده است .

(۵) الدفاع - شماره ۷ مورخ ۷ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۵) زیر عنوان " صاحب الجلاله امپراطور الجاره ایران رضاشاه پهلوی وولی العهد المحبوب " .

(۱) کارتن ۱۵ پرونده ۱۱ سال ۲۴۹۶ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۲) کارتن ۲۵ پرونده ۴۸ سال ۲۴۹۶ بایگانی راکد وزارت امور خارجه و گزارش شماره ۳۳۴۲ مورخ ۲۴۹۶/۴/۱۶ سفارت شاهنشاهی ایران دربغداد .

۶ (الاستقلال - شماره ۲۹۳۸ مورخ ۷ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۵) با تصاویری از اعلیحضرت رضاشاه پهلوی و والاحضرت ولایتعهد (شاهنشاه آریامهر) ومقاله‌ای زیر عنوان " تسویه اختلاف بین این و عراق " .

7-THE IRAQ TIMES-NO 7078, JULY, 7TH 1937.

۸ (الاوقات العراقیه - شماره ۷۶۷۸ مورخ ۷ تموز ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۶) .
۹ (صوت الشعب - شماره ۷۶۳ مورخ ۷ ژوئیه ۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۱۶) زیرعنوان " نقطه توجه سیاست شرق پس از تسویه اختلاف ایران و عراق " .
۱۰ (البلاغ - شماره ۴۵۸ مورخ ۱۱/۷/۱۹۳۷ (۲۴۹۶/۴/۲۰) زیرعنوان " الميثاق الشرقي " .

جریان امضای پیمان سعدآباد

جریان امضای پیمان سعدآباد از مندرجات پرونده‌های موجود در بایگانی وزارت امور خارجه به شرح زیر نقل میشود :

"روز ۱۷ تیرماه ۲۴۹۶ پنج ساعت ونیم بعد از ظهر هیات های افغان و ترکیه و عراق در چادر مقابل قصر شهوند (سعد آباد) حضور بهم رساندند (۱) وزرای امور خارجه چهار دولت دوست پس از مبادله اختیارنامه‌های خود به امضای عهدنامه عدم تعرض مبادرت کردند سپس میان شادمانی بسیار که همه حضار را فرا گرفته بود آقای عنایت اله سمیعی وزیر امور خارجه ایران نطقی ایراد کرد .

بعد از انجام این مراسم وزرای خارجه به قصر شهوند رفته و تحت ریاست جناب آقای توفیق‌رشدی اراس که قدیم ترین وزرای خارجه میباشند شورای ائتلاف شرقی را تشکیل و تصمیم ذیل را اتخاذ کردند .

"وزاری امور خارجه چهار کشور امضاءکننده پیمان سعد آباد به تاریخ امروز ۱۷ تیر ۱۳۱۶ اجتماع نموده و تصمیم ذیل را اتخاذ کردند :

(۱) در یکی از کاخ‌های سعدآباد که به " شهوند " موسوم است .

برای مشاوره درمسائلی که مربوط به منافع مشترکه کشورهای امضاءکننده پیمان میگردد و همچنین از لحاظ انتظام رویه آنها شورائی تشکیل خواهد شد .
این شوری که مرکب از وزرای امور خارجه چهارکشور امضاءکننده خواهد بود لااقل سالی یک مرتبه در ژنو یا در هر نقطه دیگری که خود شوری تصمیم بگیرد تشکیل خواهد شد .
ریاست شوری به نوبه و به ترتیب ذیل با وزیر امور خارجه افغانستان و عراق و ایران و ترکیه خواهد بود .

معهدا نظربه اینکه دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه پهلوی مبتکر مذاکراتی بوده که منتهی به انعقاد پیمان گردید و امضای آن نیز در طهران در قصر سعدآباد صورت گرفت لذا وزیر امور خارجه ایران برای اولین دوره سالیانه ریاست شوری را عهده دار خواهد گردید بعلاوه شوری دارای انشائی در تحت نظر رئیس وقت شوری خواهد داشت که مرکب خواهد بود از یک سردبیر که از طرف رئیس شوری از بین مستخدمین عالی مقام وزارت خارجه تابعه او انتخاب میشود و از سه نفر منشی که هر کدام از طرف سایر اعضاء شوری تعیین میکردند بعد از امضای تصمیم نامه فوق آقای سمیعی وزیر امور خارجه ریاست شورا را اشغال و پس از اظهار امتنان از حسن توجه آقایان وزرای امور خارجه افغان و عراق و ترکیه پیشنهادات ذیل را نمودند و محل تصویب واقع گردید .

پیشنهادهات

شورای پیمان شرقی که تحت ریاست جناب آقای عنایت اله سمیعی وزیر امور خارجه ایران منعقد شده تصمیم گرفت .

اولا " - برای کرسی شورای جامعه ملل که فعلا " ترکیه اشغال نموده و در ماه سپتامبر آینده بواسطه انقضاء دوره سه ساله بلامتصدی خواهد شد ایران را پیشنهاد و داوطلبی آن دولت را تقویت نماید و همچنین اقدامات مقتضی بعمل آورند تا پس از انقضای دوره عضویت ایران کرسی مزبور متوالیا و به ترتیب حروف تهجی نصیب اعضاء ائتلاف شرقی گردد .

ثانیا - همچنین در عین حال تجدید انتخاب ترکیه را که در آن واحد کشور اروپائی و آسیائی است پیشنهاد و تقویت کنند تا اینکه دولت مشارالیهها بتواند در شورای جامعه ملل دارای یک کرسی نیمه دائمی شده و بدین ترتیب فعالیت های مفید خود را تعقیب کند .

ثالثا - از رئیس وقت شوری تقاضا کند که امضای پیمانی را که در زمینه اساسنامه جامعه ملل و منطبق با روح آن تنظیم شده به اطلاع رئیس دارالانشاء جامعه ملل برساند . رابعا - همچنین از رئیس شوری تقاضا کند که به مناسبت امضای پیمان به دول معظمه و دول موثلفه همسایه نیات صادقانه دول امضاء کننده را برای حفظ و توسعه مناسبات دوستانه متقابلی که خوشبختانه با آنهاچه انفرادا "و چه اشتراکا" موجود است اعلام نماید " .

بخشنامه مزیر بمناسبت امضاء پیمان سعدآباد به کلیه نمایندگیهای شاهنشاهی

در خارج از ایران صادر گردید :

" پیمان سعدآباد - در بخشنامه های پیش ، ورود وزراء امور خارجه سه دولت همسایه (افغانستان - ترکیه - عراق) به پایتخت کشور شاهنشاهی برای امضاء پیمان شرق به آگهی نمایندگان شاهنشاهی رسید .

نظریه اهمیت موضوع اینک ترتیب و جریان امضای پیمان نام برده که بعد از این "پیمان سعدآباد" نامیده میشود با رونوشت پیمان و نطقهایی که از طرف وزراء امور خارجه چهار دولت و رئیس الوزرای ایران ایراد گردیده به فارسی و فرانسه به ضمیمه فرستاده میشود .

به مناسبت امضای پیمان مزبور نیز از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تلگرافهای تبریک ذیل به پادشاه عراق مخابره گردیده است :

اعلیحضرت ملک غازی پادشاه عراق

به مناسبت امضاء پیمان سعدآباد که برای ائتلاف دول شرقی میان چهار

کشور دوست صورت گرفته خوشوقتیم از اینکه تبریکات صمیمانه خود را به آن اعلیحضرت ابلاغ نمائیم، بر اثر این پیش آمد کشورهای ما بعد از این بیش از پیش متحد و مرتبط بوده و در طریق صلح و همکاری و معاضدت صمیمانه و مفید خواهند بود. ضمناً "از فرصت استفاده کرده ادعیه خالصانه خود را برای سلامت آن اعلیحضرت و سعادت ملت عراق اظهار میداریم .

رضاشاه پهلوی شاهنشاه ایران " (۱) .

به دنبال امضای پیمان سعدآباد وزارت خارجه عراق طی یادداشتی (۲) از آقای عنایت اله سمیعی وزیر امور خارجه وقت دعوت بعمل آورد که از راه آنکارا به بغداد سفر کنند . روزنامه المعرض در شماره ۶ مورخ ۲۴۹۶/۸/۶ درباره این سفر نوشت که وزیر خارجه ایران " پیامبر دوستی و صفا بین دو کشور است " (۳) .

آقای عنایت اله سمیعی از طریق ترکیه روز ۲۴۹۶/۸/۱۲ وارد خاک عراق شد و مورد پذیرائی گرمی قرار گرفت و روز ۲۴۹۶/۸/۱۷ با راه آهن به سوی ایران حرکت نمود . غرض از این مسافرت مطالعه و مذاکره درباره عقد قراردادهای زیرین ذکر شده است ؛

۱ - قرارداد حسن جوار و تامین مناطق مرزی و حل و فصل قضایای

اتفاقیه در آن مناطق .

۲ - قرارداد استرداد مجرمین .

(۱) بخشنامه شماره ۱۶۸۶ مورخ ۲۴۹۶/۴/۱۹ اداره اطلاعات (کارتن ۱۵ پرونده

۳ سال ۲۴۹۶ بایگانی راکد) .

(۲) یادداشت شماره ۶۴۵۵ مورخ ۲۴۹۶/۷/۲۸ و نامه آقای توفیق السویدی وزیر

خارجه عراق بشماره ۱۱۳۷۷ مورخ ۲۴۹۶/۷/۲۵ (از طریق آقای مظفر اعلم نماینده

فوق العاده و وزیر مختار شاهنشاهی در بغداد) .

(۳) کارتن ۱۶ پرونده ۱۷ سال ۲۴۹۶ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

۳- قرارداد تابعیت و اقامت :

۴- قرارداد تجارتي .

۵- قرارداد تعاون قضائي .

۶- قرارداد قونسولي .

۷- قرارداد پست و تلگراف (۱) .

ضمناً "پیمان سعدآباد در تاریخ ۱۶ مارس ۱۹۳۸ (۲۵/۱۲/۲۴۹۶) به اتفاق آراء در مجلس شورای ملی ایران مورد تصویب قرار گرفت (۲) . فرمان شاهنشاه ایران درباره مبادله اسناد پیمان مزبور در تاریخ سوم خرداد ۲۴۹۷ صادر شد (۳) .

ارتقاء سفارت شاهنشاهی به سفارت کبری

دراول فروردین ماه سال ۲۵۰۷ سفارت شاهنشاهی ایران در بغداد به سطح سفارت کبری ارتقاء یافت .

(۱) روزنامه الزمان مورخ ۱۵/۸/۲۴۹۶ در مقاله ای زیر عنوان : " قصد وزیر امور

خارجہ ایران از سفر به عراق " .

(۲) کارتن ۱۵ پرونده ۳ سال ۲۴۹۶ بایگانی راکد وزارت امورخارجہ .

(۳) تاریخ توشیح قانون پیمان سعدآباد ۲۴۹۷/۱/۲۱ (۱۰ آوریل ۱۹۳۸) میباشد .

(به ضمیمه مراجعه شود) .

پیمان بغداد

امضای پیمان بغداد در روابط ایران و عراق تحول مهمی بشمار می آید .

پیمان بغداد به دنبال سفر نخست وزیر و وزیر خارجه ترکیه به عراق ، در تاریخ ۲۴ فوریه ۱۹۵۵ در بغداد پیمانی در هشت ماده بین دو کشور ترکیه و عراق به امضاء رسید که به پیمان بغداد موسوم شد .

انگلستان در ۴ آوریل ۱۹۵۵ و پاکستان در ۲۳ سپتامبر ۱۹۵۵ به پیمان مزبور ملحق شدند و ایران نیز بنا بر تجاربی که از اتخاذ رویه بیطرفی در تاریخ گذشته خود داشت تمایل پیدا کرد در این " پیمان دفاعی " عضو شود (۱) .

به همین دلیل آقای حسین علاء نخست وزیر وقت در ۱۹ مهر ۲۵۱۴ (۱۱ اکتبر ۱۹۵۵) نامه ای به شرح زیر به عنوان نخست وزیر عراق (نوری سعید پاشا) ارسال داشت :

جناب آقای نخست وزیر

با نهایت احترام به استحضار آنجناب میرساند ،

نظر به ایمان کامل دولت شاهنشاهی به هدف و اصول منشور ملل متحد و نظریه علاقه و افری که دولت شاهنشاهی به حفظ صلح و امنیت خاورمیانه که متضمن حفظ صلح جهانی است دارد افتخار دارم طبق ماده ۵ پیمان همکاری متقابل مورخه بیست و چهارم فوریه ۱۹۵۵ منعقد بین دولت پادشاهی عراق و دولت جمهوری ترکیه که دولت انگلستان نیز در تاریخ چهارم آوریل ۱۹۵۵ و دولت پاکستان در تاریخ بیست و سوم سپتامبر ۱۹۵۵ به آن ملحق شده اند الحاق دولت شاهنشاهی را به قرارداد مزبور که هدفی جز پیروی از مقررات منشور ملل متحد و ایجاد همکاری در تامین صلح امنیت خاورمیانه نخواهد داشت اعلام دارد . اسناد مربوطه بعداً " تسلیم خواهد

(۱) ایالات متحده آمریکا رسماً " به پیمان بغداد ملحق نشد ولی به عنوان ناظر در کلیه جلسات ارکان پیمان شرکت داشته و دارد .

شد .

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید .

نخست وزیر - حسن علاء "

وهمچنین طی نامه شماره ۴۴۱۴ مورخ ۲۵۱۴/۷/۱۹ عنوان سپهبد عزت

اکسالور سفیرکبیر دولت جمهوری ترکیه در دربار شاهنشاهی ، الحاق ایران به پیمان بغداد رسماً " به اطلاع دولت ترکیه رسانیده شد (۱) .

پس از کودتای ۱۹۵۸ در عراق ، دولت عراق رسماً " در تاریخ ۲۵ مارس ۱۹۵۹ تقاضا کرد از پیمان بغداد خارج شود و به دنبال خروج عراق از پیمان بغداد نام این پیمان به " پیمان مرکزی " تغییر یافت (۲) و دبیرخانه پیمان از بغداد به آنکارا منتقل شد .

روابط ایران و عراق از سال ۱۹۵۸ ببعد ، به علت اختلاف بین

طرفین در مورد شط العرب ، متدرجاً " تشدید شد و این وضع حتی به قطع روابط سیاسی فیما بین انجامید . این کیفیت نامساعد در مناسبات دو کشور تا ششم مارس ۱۹۷۵ ادامه داشت تا اینکه بین شاهنشاه آریامهر و آقای صدام حسین نایب رئیس شورای فرماندهی انقلاب عراق در الجزیره ملاقات روی داد و برای رفع اختلافات دو کشور توافق حاصل شد .

(۱) الحاق ایران طی ماده واحده ای ابتدا در مجلس سنا و بعد در جلسه سی ام مهر

ماه ۲۵۱۴ در مجلس شورای ملی به تصویب رسید .

(۲) طی بخشنامه ای به کلیه نمایندگیهای شاهنشاهی ابلاغ گردید که نام پیمان بغداد

از ۱۹ اوت ۱۹۵۹ (۲۵۱۸/۵/۲۷) به سازمان پیمان مرکزی " سنتو " تبدیل

یافته است .

توافق الجزیره مورخ مارس ۱۹۷۵

در کنار اجلاس کنفرانس سران کشورهای عضو اوپک که در الجزیره در ماه مارس ۱۹۷۵ تشکیل شد بین اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر و جناب آقای صدام حسین معاون شورای فرماندهی انقلاب عراق ملاقات و مذاکره صورت گرفت و دریایان این گفتگوها اعلامیه مشترکی به شرح زیر منتشر شد :

" طی اجلاس کنفرانس سران کشورهای عضو اوپک که در الجزیره برگزار شد به ابتکار پرزیدنت بومدین ، اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر و جناب آقای صدام حسین معاون شورای فرماندهی انقلاب عراق در دو نوبت بایکدیگر ملاقات کردند و به تفصیل درباره مناسبات میان ایران و عراق به مذاکره پرداختند ، این مذاکرات که در حضور پرزیدنت بومدین انجام گرفت آمیخته از صراحت و اراده صادقانه دو طرف برای دست یافتن به یک راه حل قطعی و پایدار جهت کلیه مسائل معوقه میان دو کشور بود .

با رعایت اصول احترام به تمامیت ارضی و تجاوز ناپذیری مرزها و عدم دخالت در امور داخلی ، طرفین تصمیم گرفتند :

۱ - مرزهای زمینی خود را بر اساس پروتکل قسطنطنیه مورخ سال ۱۹۱۳ و صورتجلسه های کمیسیون تعیین مرز مورخ سال ۱۹۱۴ تعیین کنند .

۲ - مرزهای آبی خود را بر اساس خط تالوگ تعیین نمایند .

۳ - با این کار دو کشور امنیت و اعتماد متقابل را در امتداد مرزهای

مشترک خویش برقرار خواهند ساخت . طرفین بدینسان متعهد میشوند که در مرزهای خود یک کنترل دقیق و موثر به منظور قطع هرگونه رخنه و نفوذ که جنبه خرابکارانه از هرسو داشته باشد اعمال کنند .

۴ - دو طرف توافق کرده اند که مقررات فوق عواملی تجزیه ناپذیر

جهت یک راه حل کلی بوده و نتیجتاً " بدیهی است که نقض هریک از مفاد مواد فوق

مغایر روحیه توافق الجزیره میباشد .

دو طرف با پرزیدنت بومدین در تماس دائم باقی خواهند ماند و پرزیدنت بومدین در صورت لزوم برای اجرای تصمیمات متخذہ کوشش برادرانہ بعمل خواهد آورد .
اعلیحضرت شاهنشاه ایران وجناب آقای صدام حسین تصمیم گرفته اند روابط سنتی حسن همجواری و دوستانہ خود را بہویژہ در راہ حذف و ازبین بردن کلیہ عوامل منفی در مناسبات خویش از طریق تبادل نظر مداوم در بارہ مسائل مورد علاقہ مشترک و ایجاد همکاری متقابل برقرار سازند .

طرفین رسماً " اعلام میدارند کہ منطقہ باید از ہرگونہ دخالت خارجی مصون بماند . بہ منظور تعیین نحوہ کار کمیسیون مختلط ایران و عراق کہ جہت پیادہ کردن و اجرای تصمیمات متخذہ بہ توافق مشترک تشکیل خواهد یافت ، وزیران امور خارجہ ایران و عراق با حضور وزیر امور خارجہ الجزایر در تاریخ ۱۵ مارس ۱۹۷۵ در تہران اجتماع خواهند کرد . طبق خواستہ دو طرف الجزایر بہ کلیہ جلسات کمیسیون مختلط ایران و عراق دعوت خواهد شد .

کمیسیون مختلط دستورکار و روش کار خود را تعیین خواهد کرد و در صورت لزوم بطور متناوب در بغداد و تہران تشکیل جلسہ خواهد داد .

اعلیحضرت ہمایون شاهنشاه دعوتی را کہ از طرف پرزیدنت حسن البکر برای انجام یک دیدار رسمی از عراق از معظم لہ بعمل آمدہ با مسرت پذیرفتہ اند ، تاریخ انجام این دیدار با توافق مشترک تعیین خواهد شد .

از سوی دیگر جناب آقای صدام حسین پذیرفتہ اند کہ در تاریخی کہ بعداً " از سوی طرفین تعیین خواهد شد از ایران دیدار رسمی بعمل آورند .

اعلیحضرت ہمایون شاهنشاه وجناب آقای صدام حسین معاون ریاست جمہوری عراق از پرزیدنت ہواری بومدین کہ بالہام از احساسات برادرانہ وی نظرانہ تماسہای مستقیم رہبران عالی دو کشور را تسہیل کردہ و بدین لحاظ بہ ایجاد یک اصول

نوین درمناسبات میان ایران و عراق و به نفع مصالح عالی آئینده منطقه کمک کرده اند صمیمانه سپاسگزاری کردند .

الجزیره - به تاریخ ۶ مارس ۱۹۷۵ "

توافق الجزیره، فصل جدیدی را در روابط ایران و عراق گشود. زیرا این توافق ضامن صلح و امنیت و خیر و رفاه و مصلحت دو کشور و مصالح منطقه است . تمام این مواهب از برکت رهبری اندیشمندان شاهنشاه آریامهر متجلی گردیده و نشانه درایت و مآل اندیشی معظم له است .

پس از توافق الجزیره و در اجرای مفاد آن در تاریخ ۲۴/۱۲/۲۵۳۳ (۱۵ مارس ۱۹۷۵) با حضور وزیر خارجه الجزایر ، وزرای خارجه ایران و عراق در تهران اجتماع کردند و اصول مورد توافق را در یک پروتکل گنجانند و به منظور اجرای مندرجات این پروتکل قرار شد سه کمیته برای علامتگذاری مرز خاکی و تعیین حدود مرز آبی براساس "تالوگ" (۱) و برقراری کنترل دقیق در مرزها تشکیل شود. این کمیته ها از ۲۴ تا ۲۶ اسفند ۲۵۳۳ (۱۵ تا ۱۷ مارس ۱۹۷۵) تشکیل شد و صورتجلساتی تهیه و به کمیسیون مشترک وزیران تسلیم کرد (۲) . ریاست هیات نمایندگی ایران را در این مذاکرات جناب آقای عباسعلی خلعتبری وزیر امور خارجه و ریاست هیات نمایندگی عراق را جناب آقای سعدون حمادی وزیر خارجه عراق بعهدہ داشت .

در پایان این دور از مذاکرات یک اعلامیه مطبوعاتی در تهران به تاریخ

۲۵۳۳/۱۲/۲۶ انتشار یافت .

(۱) تالوگ یا خط القمر که ایران پس از اعلام بطلان قرارداد مرزی ۱۹۳۷ روی آن تکیه میکرد .

(۲) نقل از بولتن اخبار ایران ، اداره اطلاعات و مطبوعات وزارت امور خارجه ، مورخ ۲۵۳۳/۱۲/۲۶ .

ضمناً "به دعوت آقای صدام حسین ، جناب آقای امیرعباس هویدا از تاریخ ۲۶ تا ۲۹ مارس ۱۹۷۵ برابر با ۶ تا ۹ فروردین ۲۵۳۴ از عراق بازدید رسمی بعمل آوردند . در این سفر افراد زیر جناب آقای نخست وزیر را همراهی میکردند :

- (۱) - جناب آقای صادق صدریه مدیرکل امور سیاسی وزارت امور خارجه .
 - (۲) - جناب آقای پرویز راجی سفیر شاهنشاه آریامهر و مشاور مخصوص نخست وزیر .
 - (۳) - آقای رضا قاسمی سرپرست اداره اول سیاسی وزارت امور خارجه .
 - (۴) - آقای امیر مسعود میرفرخانی معاون دفتر اختصاصی نخست وزیر .
- سی و چهار نفر دیگر نیز جزء همراهان جناب آقای نخست وزیر به عراق عزیمت کردند . در فرودگاه بغداد جناب آقای نخست وزیر مورد استقبال نایب رئیس شورای فرماندهی انقلاب قرار گرفتند . روز دوم از حرمین شریفین کاظمین (مدفن امامان هفتم و نهم) و عتبات عالیات (کربلا و نجف) و روز سوم از سامراء (مدفن امامان دهم و یازدهم) زیارت بعمل آوردند و روز شنبه ۲۹ مارس ۱۹۷۵ بابدرقه رسمی آقای صدام حسین فرودگاه بغداد را ترک گفتند .

در اعلامیه مشترک پایان سفر جناب آقای نخست وزیر ایران به عراق که روز ۲۵۳۴/۱/۹ (۱۹۷۵/۳/۲۹) انتشار یافت آمده است که :

"نخست وزیر ایران طی مدت اقامت خود در عراق با حضرت احمد حسن البکر رئیس شورای فرماندهی انقلاب و رئیس جمهوری عراق ملاقات و پیام دوستانه اعلی حضرت همایون شاهنشاه آریامهر را به ایشان تسلیم نمودند " .

دومین اجلاس مشترک وزیران خارجه ایران ، عراق و الجزایر از ۲۰ آوریل ۱۹۷۵ " به منظور بررسی نتایج اقدامات سه کمیته مامور اجرای پروتکل تهران مربوط به مرزهای خاکی و آبی و نیز کنترل دقیق و موثر مرز مشترک ایران و عراق در بغداد " تشکیل شد (۱) . ریاست هیات نمایندگی ایران را جناب آقای خلعت بری وزیر امور

(۱) از اعلامیه پایان دومین اجلاس مشترک وزیران خارجه ایران ، عراق و الجزایر مورخ ۲۵۳۴/۱/۳۱ (در بغداد) برابر با ۲۰ آوریل ۱۹۷۵ .

خارج به عهده داشتند . این اجلاس نیز از توفیق کامل برخوردار بود و گزارش کار کمیته ها تسلیم اجلاس وزیران گردید و دریایان این اجلاس اسناد زیر به امضاء رسید :

- ۱ - صورت مجلس عمومی در مورد اقدامات و تصمیمات وزیران .
- ۲ - صورت مجلس مربوط به نتایج کار کمیته تعیین مرز آبی .
- ۳ - صورت مجلس مربوط به نتایج کار کمیته علامت گذاری مرز خاکی .
- ۴ - صورت مجلس مربوط به تصمیمات متخذه در مورد کنترل دقیق مرز در قبال نفوذ عوامل خرابکار .
- ۵ - امضای نقشه یک بر پانصد تهیه شده از طرف کمیته فنی .
- ۶ - اعلامیه مطبوعاتی .

ضمناً " قرار شد جلسه آینده اجلاس وزیران در الجزیره تشکیل شود .

به عنوان بازدید نخست وزیر ایران ، آقای صدام حسین نیز از ۹ تا ۲۵۳۴/۲/۱۱ (۲۹ آوریل تا اول مه ۱۹۷۵) از ایران بازدید بعمل آوردند . اعلامیه مشترکی در پایان این سفر انتشار یافت که حاکی از سفر آقای صدام حسین به مشهد مقدس و شرفیابی ایشان به حضور شاهنشاه آریامهر بود . آقای صدام حسین دعوت رئیس جمهوری عراق را از شاهنشاه آریامهر برای دیدار از عراق مورد تاکید قرار دادند و شاهنشاه آریامهر ضمن ابراز امتنان و قبول دعوت وعده فرمودند که در آینده نزدیک این دیدار انجام شود (۱) .

سومین اجلاس مشترک وزیران طبق قرار قبلی از ۲۸ تا ۳ اردیبهشت ماه ۲۵۳۴ (۱۸ تا ۲۰ مه ۱۹۷۵) در الجزایر تشکیل شد . " وزیران تصمیم گرفتند کمیته ای برای تنظیم اسناد نهائی به صورت یک معاهده و چند پروتکل که متضمن اقدامات کمیسیون سه جانبه وزیران خواهد بود تشکیل دهند " (۲) . کمیته مزبور به ترتیب در الجزیره ،

(۱) نقل از اعلامیه مشترک مورخ ۲۵۳۴/۲/۱۱ (اول مه ۱۹۷۵) - تهران .

(۲) نقل از اعلامیه مشترک مورخ ۲۵۳۴/۲/۳۰ (۲۰ مه ۱۹۷۵) - الجزیره .

تهران و بغداد تشکیل جلسه داد . در جلسه آخر کنفرانس وزیران در بغداد (۱) بالاخره عهدنامه مرزی و حسن همجواری بین دو کشور (ایران و عراق) و سه پروتکل منضم به آن راجع به علامتگذاری مرز خاکی و تعیین مرز آبی و استقرار امنیت مرزی بین ایران و عراق که در کمیته مشترک مامورتنظیم اسناد نهائی در الجزایر و تهران و بغداد تهیه و تنظیم شده بود از طرف وزرای خارجه دو کشور بامضاء رسید (۲) . هم اکنون کمیته مامور رسیدگی به طرح موافقتنامه کشتیرانی در شط العرب ، کمیته مامور رسیدگی به طرح موافقتنامه استفاده از آب رودخانه های مرزی و مشترک ، کمیته مامور رسیدگی به طرح موافقتنامه حقوق ووظایف کمیسرهای مرزی ، کمیته مامور رسیدگی به طرح موافقتنامه تعلیف احشام ، کمیته مامور رسیدگی به تامین خسارات متقابل ، مشغول تهیه و تنظیم متون و اسناد لازم و بررسی طرح موافقتنامه میباشد و بزودی اسناد مربوطه امضاء خواهد شد .

همچنین در ادامه مذاکرات فیما بین ، روز ۱۳/۲/۲۵۳۵ معاون وزارت خارجه عراق درراس هیاتی وارد تهران شد و پس از انجام مذاکرات در تاریخ ۱۸/۲/۲۵۳۵ تهران را ترک گفت . بنا بر آنچه گذشت ، باتدبیر و درایت شهریار ایران ، مشکلی که میرفت به نحو خطرناکی منطقه رابه ستیزه و نفاق بکشد ، به خوبی حل شد و همانگونه که شاهنشاه آریامهر در مراسم پایان دوره اخیر دانشگاه پدافند ملی فرمودند :

" بعد از سالهای سال اختلاف و مناقشه ، بالاخره مطالب خودمان را با همسایه غربی خود یعنی کشور عراق حل کردیم و وضعیت طبیعی و دوستانه ای برقرار شده است . البته این یک واقعه مهمی بود که در تاریخ هردو مملکت ضبط خواهد شد ... " (۳)

(۱) از ۱۲ تا ۱۳ ژوئن ۱۹۷۵ برابر با ۲۲ و ۲۳ خرداد ۲۵۳۴ در بغداد .

(۲) نقل از اعلامیه مشترک مورخ ۲۳/۳/۲۵۳۴ (۱۳ ژوئن ۱۹۷۵) در بغداد .

(۳) روزنامه اطلاعات ، ش ۱۴۸۱۰ مورخ ۲۴/۶/۲۵۳۴ ، ص ۲۵ .

اسامی نمایندگان شاهنشاهی ایران در عراق برای مزیدفایده ذیلا

نقل میگردد (۱) :

- ۱ - سفارت ایران در بغداد در ۵ تیر ۲۴۸۸ توسط عنایت الله سمیعی تأسیس شد و مشارالیه تا بهمن ۲۴۸۹ وزیرمختار بود .
- ۲ - تقی نبوی از بهمن ۲۴۸۹ تا خرداد ۲۴۹۱ .
- ۳ - باقر کاظمی از شهریور ۲۴۹۱ تا شهریور ۲۴۹۲ .
- ۴ - عنایت الله سمیعی از آذر ۲۴۹۲ تا فروردین ۲۴۹۵ .
- ۵ - مظفر اعلم از اسفند ۲۴۹۵ تا مرداد ۲۴۹۷ .
- ۶ - موسی نوری اسفندیاری از شهریور ۲۴۹۷ تا تیر ۲۴۹۹ .
- ۷ - ابوالقاسم نجم از تیر ۲۴۹۹ تا مهر ۲۴۹۹ .
- ۸ - موسی نوری اسفندیاری از دی ۲۵۰۰ تا فروردین ۲۵۰۲ .
- ۹ - محسن رئیس از تیر ۲۵۰۲ تا خرداد ۲۵۰۶ .
- ۱۰ - دراول فروردین ۲۵۰۷ سفارت به درجه سفارتگیری ارتقاء یافت و محمد شایسته از آن تاریخ تا مرداد ۲۵۰۹ سفیر بود .
- ۱۱ - محمود صلاحی از شهریور ۲۵۰۹ تا فروردین ۲۵۱۰ .
- ۱۲ - حسین قدس نخعی از اردیبهشت ۲۵۱۰ تا مهر ۲۵۱۱ .
- ۱۳ - مظفر اعلم از مرداد ۲۵۱۲ تا شهریور ۲۵۱۲ .
- ۱۴ - حسین قدس نخعی از آبان ۲۵۱۲ تا مرداد ۲۵۱۵ .
- ۱۵ - سرلشگر نادر باتمانقلیچ از بهمن ۲۵۱۵ تا آبان ۲۵۱۷ .
- ۱۶ - امان الله اردلان از دی ۲۵۱۷ تا اردیبهشت ۲۵۱۹ .

(۱) به نقل از تاریخچه وزارت امور خارجه ، اسامی وزراء امور خارجه و سفرای شاهنشاهی ،

اداره کارگزینی ، فروردین ۲۵۳۰ ، ص ۱۵ - ۱۶ .

- ۱۷ - یدالله عضدی از اردیبهشت ۲۵۱۹ تا شهریور ۲۵۱۹ .
- ۱۸ - عباس آرام از مهر ۲۵۱۹ تا فروردین ۲۵۲۱ .
- ۱۹ - محمدحسین مشایخ فریدتی از فروردین ۲۵۲۱ تا اردیبهشت ۲۵۲۲ کاردار و سپس تا تیر ۲۵۲۳ سفیر بود .
- ۲۰ - سید مهدی پیراسته از بهمن ۲۵۲۳ تا آبان ۲۵۲۶ .
- ۲۱ - عزت الله عاملی از بهمن ۲۵۲۶ تا بهمن ۲۵۲۸ .
- ۲۲ - از تاریخ ۲۵۲۸/۱۱/۲ تا تاریخ آذر ۲۵۳۱ امورسفارت شاهنشاهی توسط کاردار اداره میشد .
- ۲۳ - از تاریخ ۲۵۳۰/۹/۱۰ روابط سیاسی فیما بین قطع گردید و کشور سویس حافظ منافع ایران در عراق شد .
- ۲۴ - به پیشنهاد دولت عراق و موافقت دولت شاهنشاهی در تاریخ ۲۵۳۲/۷/۱۶ روابط سیاسی فیما بین تجدید شد .
- ۲۵ - حسین شهیدزاده از تاریخ ۲۵۳۲/۱۲/۸ به عنوان سفیرشاهنشاه آریامهراستوار نامه خود رابه حضرت رئیس جمهوری عراق تقدیم کرد .

فهرست عهدنامه‌ها و قراردادهای موافقتنامه‌های منعقد شده بین
ایران و عراق تا اول فروردین سال ۲۵۳۵ ذیلا "درج میشود :

شماره	عنوان معاهده	تاریخ امضاء	تاریخ اجراء	محل امضاء
(۱)	عهدنامه مودت	۲۴۹۶/۴/۲۷	۲۴۹۷/۳/۳۰	تهران
		(۱۸ ژوئیه ۱۹۳۷)	(۲۰ ژوئن ۱۹۳۸)	
(۲)	عهدنامه تصفیه مسالمت آمیز اختلافات	۲۴۹۶/۵/۲	۲۴۹۷/۳/۳۰	تهران
		(۲۴ ژوئیه ۱۹۳۷)	(۲۰ ژوئن ۱۹۳۸)	
(۳)	موافقتنامه موقت تعیین کمیسیونهای سرحدی	۲۴۹۱/۹/۱۵	۲۴۹۱/۹/۱۵	بغداد
		(۶ دسامبر ۱۹۳۲)	(۶ دسامبر ۱۹۳۲)	
(۴)	موافقتنامه موقت درباره استرداد مجرمین	۲۴۸۱/۹/۱۵	۲۴۸۱	بغداد
		(۶ دسامبر ۱۹۲۲)	۱۹۲۲	
(۵)	تبادل نامه درخصوص ابلاغ اوراق قضائی	۲۴۹۰/۸/۲۳	۲۴۹۰/۸/۲۳	بغداد
		(۱۴ نوامبر ۱۹۳۱)	(۱۴ نوامبر ۱۹۳۱)	
(۶)	تبادل نامه مراجع به لغو بهای روادید	۲۵۲۴/۳/۱۱	۲۵۲۴/۳/۱۱	بغداد
		(اول ژوئن ۱۹۶۵)	(اول ژوئن ۱۹۶۵)	
(۷)	موافقتنامه بازرگانی	۲۵۲۶/۲/۱۰	۲۵۲۶/۴/۲۹	تهران
		(۳۰ آوریل ۱۹۶۷)	(۲۰ ژوئیه ۱۹۶۷)	
(۸)	موافقتنامه ترانزیت و پروتکل	۲۵۲۶/۹/۱۸	۲۵۲۷/۲/۲۸	بغداد
		(۹ دسامبر ۱۹۶۷)	(۱۸ مه ۱۹۶۸)	

روابط ایران و عربستان سعودی

روابط و مناسبات سیاسی ایران و عربستان
از سال ۲۴۸۴ تا سال ۲۵۳۴ شاهنشاهی

مقدمه

مملکت کنونی عربستان سعودی در سالهای آخر قرن هجدهم و اوائل قرن نوزدهم بوسیله سه خانواده اداره می شد، البته سلطه و حاکمیت عثمانی بر این سرزمین وجود داشت و این سه خانواده " به نیابت " از سوی عثمانیها در قلمروی خود حکم میراندند .
سه خانواده مزبور عبارت بودند از :

۱ - شریف های مکه . قلمرو حکومتی اینان از مکه تا مدینه و جده گسترش می یافت و "مهمترین کارشان اداره امور حجاج و زائران کعبه بود (۱) . شرفاء مکه از اولاد پیامبر اسلام (ص) بودند ولی نه از یک خانواده . در بحبویه جنگ جهانی اول ، شریف مکه " حسین بن علی " (۲) بود . نسبت او پس از ۳۷ پشت به پیامبر اسلام (ص) میرسید . انگلیسی ها برای شکست عثمانی ، به کمک ایادی خود (۳) شریف مکه را علیه عثمانی شورانیدند .

-
- (۱) ناصرالدین نشاشیبی . " در خاورمیانه چه گذشت " ترجمه م . ح . روحانی ، انتشارات توس ، تهران ۲۵۳۱ ، ص ۱۶۸ .
(۲) وی در سال ۱۸۵۲ در استانبول به دنیا آمد و پس از مدتی به مکه رفت و امور مذهبی این شهر را به عهده گرفت و بالاخره در سال ۱۹۰۸ از طرف عثمانیها به امارت مکه منصوب شد و بعد از توافق با انگلیسی ها در ماه ژوئن ۱۹۱۶ " انقلاب عربی " را دامن زد . شریف مکه پدر ملک فیصل اول پادشاه عراق و همچنین پدر ملک عبدالله پادشاه اسبق اردن هاشمی است .
(۳) از جمله سرآرتور هنری ماکماهون ، سررونالد استورز ، لاورنس عربستان و لرد کیچنر .

۲ - خانواده رشید (آل رشید) . قلمرو حکومتی این خانواده سرزمین شمر بود که بعداً " تانجد توسعه یافت . عمر حکومت این خانواده از سال ۱۸۳۵ تا ۱۹۲۱ میلادی به طول انجامید . آخرین امیر این خاندان محمد بن طلال بود که در دوم نوامبر ۱۹۲۱ به دست امیر عبدالعزیز بن عبدالرحمن (از آل سعود) از پای درآمد و سلسله آل رشید منقرض شد (۱) .

۳ - آل سعود . این خانواده از حدود سال ۱۷۰۰ میلادی بر منطقه درعیه و ریاض حکومت میکردند . این خانواده پیرو مذهب " وهابی " هستند (۲) .

۱ (تشکیل مملکت عربستان سعودی

خاندان سعود در اواخر جنگ جهانی اول با کمک انگلیسی ها بر دو خانواده شریف و رشید مسلط شدند و سلطنت ابن سعود وسیله عبدالعزیز بن عبدالرحمن (۳) تاسیس شد . وضعیت کنونی عربستان سعودی در سال ۱۹۳۲ با استقلال و اعلام سلطنت ابن سعود بر مملکت عربستان سعودی پایه ریزی شد .

-
- (۱) در خاورمیانه چه گذشت ، ص ۱۶۹ .
 - (۲) موسس مذهب وهابی شخصی بود موسوم به " محمد بن عبدالوهاب " .
 - (۳) عبدالعزیز متولد سال ۱۸۷۶ میلادی در ریاض بود که حکومت خود را از سال ۱۹۰۲ شروع کرد . وی تا سال ۱۹۲۶ برنجد و در سال ۱۹۲۷ برنجد و حجاز و بالاخره در سال ۱۹۳۲ پادشاه عربستان سعودی گردید . سلطنت ملک عبدالعزیز تا سال ۱۹۵۳ ادامه یافت و در این سال پس از درگذشت او ملک سعود (سعود بن عبدالعزیز) جانشین پدر شد .

۲) شروع روابط ایران و عربستان

در جریان جنگ بین ملک عبدالعزيز و خانواده شریف مکه در اوایل شهریور ماه ۲۴۸۴ (برابر با اوایل صفر ۱۳۴۳ قمری - سپتامبر ۱۹۲۴ میلادی) شهر مقدس مدینه از طرف " وهابی "هابماران شد . این موضوع موجبات ناراحتی افکار شیعیان جهان را فراهم ساخت و دولت ایران نیز برای ابراز همدردی روز چهاردهم شهریور ۲۴۸۴ شمسی (۱۶ صفر ۱۳۴۳ ۱۶ سپتامبر ۱۹۲۴) را تعطیل عمومی اعلام کرد . این حادثه سبب شد که پس از استقرا حکومت ملک عبدالعزيز بر عربستان سعودی ، شناسائی ایران به تعویق افتد . دولت ایران در پائیز سال ۱۹۲۵ میلادی مرحوم حبیباله خان عین الملک ژنرال قنصل ایران در دمشق را به اتفاق مرحوم غفارخان جلال السلطنه وزیر مختار ایران در مصر ، برای مذاکره پیرامون تخریب عمارات تاریخی و مذهبی شیعیان در مدینه و مکه به جده فرستاد ولی این ماموریت به نتیجه مطلوب نرسید .

پس از بهبود روابط ایران و عراق ، دولت ایران مجدداً " هیاتی را به عربستان سعودی اعزام داشت . این هیات نیز تحت ریاست مرحوم حبیب اله خان عین الملک " هویدا " بود . روزنامه العراق (۱) در این باره مینویسد :

(۱) " العراق " شماره ۲۷۸۲ مورخ ۲۹ ذیحجه ۱۳۴۷ قمری (۲۴۸۸/۳/۱۸) رجوع شود به : پرونده ۱۶ کارتن ۲۳ سال ۲۴۸۸ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

"آقای حبیب اله خان هویدا (عین الملک) از راه مصر عازم ماموریت خود درحجاز بوده و درورودبه مصروقایع نگاریکی از روزنامجات مصری او راملاقات وراجع به ماموریت سیاسی درحجاز سوالاتی کرده ومعزی الیه مطالب ذیل را برای اوبیان نموده است :

"چون دستور دولت متبوعه خود را برای مسافرت به طرف حجاز دریافت

کردم از بیروت به تهران حرکت کرده تا با اولیاء امور ملاقات و مذاکرات شفاهی راجع به ماموریت خود نموده و دستور کافی برای ماموریت خود اخذ کنم . پس از ورود به تهران به پابوسی اعلیحضرت رضا شاه پهلوی موسس ایران نو و یگانه پهلوان نهضت آن ، شرفیاب گردیده اعلیحضرتش نهایت محبت و مرحمت رانسبت به این سعود ابراز فرموده و همچنین رجال دولت هم تاسی به شخص اعلیحضرت کرده کمال مهر رانسبت به او اظهار داشتند .

" و اگر هر آینه غیاب اعلیحضرت ملک عبدالعزیز در نجد در پائیز و زمستان گذشته نبود اعتراف ایران به حجاز و روابط سیاسی بین دولتین تا بحال بخود صورتی گرفته بود .

" بین دولت ایران و حجاز اموریکه موجب رد و بدل و گفتگو باشد وجود ندارد و ایرانیان هم چیزی از حجاز نخواسته و امتیازی هم برای رعایای خود در حجاز مطالبه نمیکنند .

فقط چیزی که هست دولت ایران مایل است که طرز معاملات با رعایای او در حجاز مطابق بهترین معامله باشد که باملت دیگری میکنند و حریت دیانتی و مذهبی حجاج ایرانی در حجاز محفوظ بماند و البته این قضیه ایست که هرگز حکومت حجاز با آن مخالفت نخواهد نمود .

" ماموریت من در این مسافرت اعترافی است که از قبل دولت متبوعه خود به پادشاه نجد و حجاز کرده و پس از آن مطابق معمول بایستی هیاتی از طرف پادشاه حجاز به

تهران اعزام شود و مکتوب دوستانه از طرف ابن سعود برای اعلیحضرت شاه با خود همراه داشته باشد . چنانچه در موقع اعتراف ایران به عراق معمول گردید و هیاتی از طرف حکومت عراق به ریاست رستم بیک حیدریه تهران اعزام گردیده و بانهایت احترام و محبت استقبال گردیدند و پرمعلوم است که زیارت نمایندگان حکومت عربی "حجاز" به ایران در این موقع ، کمک بزرگی به حسن روابط طرفین خواهد کرد و ایرانیان کارهائی را که عواطف قلبیشان را نسبت به عرب ظاهر میکنند ابراز خواهند نمود .

" اما عقد معاهدات رسمی بین مملکتین ، پس از این زیارتی که در ملاقات دولتی اثر بزرگی را دارا خواهد بود صورت میگیرد .

وقایع نگار مزبور از حالت و اخبار ایران سؤال کرده ، جواب داد که هرچیزی در راه خود به خوبی سیر کرده و ایران به همت اعلیحضرت شاه و اولیاء اموریکه در رأس آنها حضرت اشرف تیمور تاش وزیر دربار قرار گرفته و بانهایت اخلاص کار میکنند و قدمهای تندی به طرف ترقی و تمدن برمیدارد .

دولت ایران در این ایام قوانین زیادی تنظیم کرده و در هر جا آثار نفرت و کراهتی از آنها نسبت به اقدامات دولت مشاهده نشده است .

جریده " شرق نزدیک و هندوستان " در شماره مورخ ۴ ژوئیه ۱۹۲۹ میلادی

مینویسد :

" در تعقیب حل شدن مسائل مختلف فیه بین عراق و ایران و شناسائی دولت عراق از طرف دولت ایران ، هیاتی از جانب دولت اخیر الذکر برای دخول در مذاکرات با ابن سعود وارد جده گردیده است . نماینده مختار ایران که روز ششم وارد شده نسبت به این مملکت بیگانه و غیر آشنا نمی باشد زیرا همان عین الملک ژنرال قونسول سابق ایران در دمشق

میباشد که دریائیزسنه ۱۹۲۵ در موقع تجاوز وهابی ها باین مملکت ، باتفاق غفار خان جلال السلطنه (که آنوقت وزیر مختار ایران در مصر بوده وهنوز هم بآن سمت باقی است) برای مذاکره بابن سعود راجع به تخریب بعضی عمارات تاریخی درمکه و مدینه ازطرف مشارالیه بهاینجا اعزام گردیده بودند عین الملک ملاحظه خواهدکرد که اوضاع ازآن زمان تاکنون بهبودیادی حاصل نموده و امید می رود آمدنش موجب حل و تصفیه جمیع مشکلاتی بشود که مانع
شناسائی دولت حجاز از جانب دولت شاهنشاهی ایران بوده است " (۱) .
بعد از بازگشت مرحوم عین الملک از حجاز ، مصاحبه ای از طرف مخبرین مطبوعات در شهر بیروت با ایشان بعمل آمده است که قسمتی از آن ذیلا " نقل میشود :
" سؤال - جناب قونسل چند روز در حجاز توقف فرمودید ؟
جواب - پانزده روز درمکه متوقف بودم .

- مقصود اساسی از این مسافرت چه بوده است ؟
- مقصودی جز تهیه زمینه برای مبادله روابط دوستانه بین ایران و حجاز نداشتم و بحمداله موفق شدم که اختلاف نظربین ایران و حکومت ابن سعود را مرتفع کرده و ترتیباتی را که می بایست بدهم انجام گرفت .
- یعنی مقصود شما اینستکه اساس یک معاهده ای ریخته اید ؟
- خیر ، حرف معاهده در میان نبود ومن هم برای این مقصود به حجاز نرفته بودم ولی چون مملکت ما یک مملکت اسلامی است ، و روابط دینی ما را با حجاز مربوط میسازد و مردم ایران زیارت حجاز را برای اداء حج برخود لازم میدانند ، من برای این به حجاز رفتم که راجع به تامین راحت حجاج ایرانی و خوش رفتاری نسبت به آنها وارد مذاکره شوم .

(۱) پرونده ۱۶ ، کارتن ۲۳ سال ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه (ترجمه متن دارالترجمه وزارت امور خارجه - مورخه هشتم ژوئن ۱۹۲۹)

— چگونه توافق نظر حاصل گردید ؟

— آری ، توافق نظر حاصل شد و صورت مجلس‌هایی که با نماینده وزارت خارجه حجاز سید عارف حمزه منعقد ساختیم طرفین امضاء کرده ولی متضمن نص برای یک منظور به خصوص نیست .

— بعد از این چه تصور میفرمائید ؟

— منتظریم که میسیون از حجاز به ایران مسافرت نماید والبته ورود میسیون حجاز به ایران برای تهیه زمینه شناختن سلطنت اعلیحضرت ملک عبدالعزیز بر حجاز از جانب دولت ایران ، خیلی لازم است . زیرا هر کس که یک دولت جدیدی را تشکیل میدهد لازم است که به سایر دول اعلام کند

— تصور میفرمائید اعضاء میسیون حجاز چه اشخاصی باشند ؟

— اعضاء این میسیون عبارتند از . سید ابراهیم بن معمر و حاج محمد عبدالرواف نماینده حجاز در دمشق " (۱) .

(۳) سفر هیات حسن نیت حجاز و نجد به ایران

پس از دومین سفر مرحوم عین‌الملک " در دهم اوت ۱۹۲۹ (۲۴۸۸/۵/۱۸)

هیات حسن نیتی از طرف سلطان عبدالعزیز بن آل سعود پادشاه حجاز و نجد (۱۹۲۷ — ۱۹۵۳) به تهران آمد که ریاست آن با شیخ عبداله الفضل فرزند دوم سلطان و وزیر امور خارجه آن کشور بود . تا این تاریخ دولت ایران از شناسائی دولت سعودی خودداری کرده بود ، ولی در نتیجه سفر این هیات حسن نیت و مذاکراتی که در تهران به عمل آمد عهدنامه مودت بین ایران و حجاز در ۲۴ اوت ۱۹۲۹ (۲۴۸۸/۶/۲) منعقد گردید و

(۱) به نقل از ترجمه جریده " الوطن " (بغداد) مورخ ۱۸ تموز ۱۹۲۹ (۱۱ صفر ۱۳۴۸ قمری)

زیر عنوان " مذاکره با نماینده پادشاه ایران در حجاز " (پرونده ۱۶ کارتن ۲۳

سال ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

رابطه سیاسی بین دوکشور برقرار شد . . . " (۱) .

خبرگزاری رویتر در پنجم اوت ۱۹۲۹ درباره سفر هیات مذکور چنین گزارش داده است که نظر به اینکه انتظار می‌رود هیات اعزامیه حجاز روز هشتم شهریور جاری وارد شوند ، یک نفر از اعضاء وزارت امور خارجه مامور شده است تا سرحد آنها را استقبال نموده و از آنجا تا تهران با آنها همراهی نماید . یک قسمت قصر گلستان نیز برای سکونت هیات مزبور تعیین گردیده است " (۲) .

اسامی اعضای هیات مورد بحث به نقل از جریده " الاوقات البغدادیه " بشرح زیر بوده است (۳) :

۱ - شیخ عبدالله الفضل نایب رئیس مجلس شورادر مکه وفرزند دوم سلطان نجد وحجاز و رئیس هیات .

۲ - محمد عبدالرواف معاون جنرال قونسول نجد و حجاز درسوریه .

۳ - سعیدافندی الرشاش منشی قونسلگری نجد و حجاز در شام به عنوان منشی هیات نمایندگان مزبور روز ۲۱/۵/۲۴۸۸ به حضور شاهنشاه ایران بار یافتند و نامه ملک عبدالعزيز را تقدیم داشتند (۴) .

(۱) " تاریخ روابط خارجی ایران " تالیف هوشنگ مهدوی ، امیرکبیر ، تهران ،

ص ۲۱۸ (تاریخ های شاهنشاهی علاوه بر متن است)

(۲) پرونده ۱۶ کارتن ۲۳ سال ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه

(۳) " الاوقات البغدادیه " مورخ ۶ اوت ۱۹۲۹ (پرونده ۱۶ کارتن ۲۳ سال ۲۴۸۸

بایگانی راکد وزارت امور خارجه)

(۴) اطلاعات دریکربع قرن ، ص ۵۵ . " در تعقیب این مراسم شاهنشاه دستور فرمودند

که دولت حجاز از همان روز به رسمیت شناخته و مراتب را به مقامات مربوطه اطلاع

هیات روز ۲۵ اوت ۱۹۲۹ (۲۴۸۸/۶/۳) تهران را ترک گفت و از همان طریق بغداد به سوی عربستان حرکت نمود. آقای احمد فرامری مامور مشایعت هیات مزبور بود، هیات را تا بغداد بدرقه کرده و سپس به تهران بازگشت. هیات مزبور نامه زیر را در مراجعت، خطاب به وزیر امور خارجه ایران ارسال داشت:

"جناب مستطاب اجل آقای وزیر امور خارجه مملکت فخمیه ایران

بعد از تقدیم مراسم سلام و احترام - سالما - وارد بغداد شدیم و از پذیرائی و مهربانی‌هایی که در مدت توقف خود در مملکت ایران مشاهده نمودیم تشکرات خود را به حضور عالی ابلاغ نموده و از الطاف و زحمات احمدافندی (فرامری) نسبت به خود کا ملا" تقدیر میکنیم.

در این موقع مقتضی دانسته که از آنجناب تمنا نمائیم که سلام و تشکرات ما را به رجال معظم دولت ایران رسانیده و احساسات مودت میزبان را به ملت برادر خودمان ایران ابلاغ فرمائید.

در خاتمه احترامات فائقه ما را قبول فرمائید.

دهند، رئیس الوزرا هم امر شاهنشاه را اجرا کرد و شناسائی کشور سعودی اعلام گردید". ضمناً "حاج معین التجار بوشهری عریضه‌ای به حضور شاهنشاه تقدیم و سه تقاضا را به شرح زیر معروض داشت:

- ۱ - اجازه تعمیر بقاع ائمه شیعه در بقیع.
 - ۲ - آزادی مذهب جعفری در کشور سعودی.
 - ۳ - به رسمیت شناختن امیرالحجاج ایرانی در موسم حج.
- شاهنشاه بلافاصله در هر سه قسمت دستورات اکید صادر فرمودند و از نمایندگان پادشاه حجاز انجام تقاضاهای مزبور را خواستار شدند.

مسیون فوق العاده حجاز ونجد در دربار اعلیحضرت معظم ایران

عبداله الفضل محمد عبدالرواف" (۱) .

بامبادله تلگرافهائی بین اعلیحضرت رضاشاه کبیر و ملک عبدالعزیز پادشاه نجد و حجاز در ۲۵ اوت ۱۹۲۹ ایران رسماً " حکومت نجد و حجاز را برسمیت شناخت (۲) . بدین ترتیب مناسبات سیاسی فیما بین آغاز شد و در اول فرودین ۲۴۸۹ (مارس ۱۹۳۰ میلادی) سفارت ایران درجده توسط مرحوم حبیباله خان هویدا (عین الملک) تاسیس شد و مشارالیه تا آذرماه ۲۴۹۲ به عنوان وزیر مختار در جده اقامت داشت (۳) .

(۴) مسافرت نایب السلطنه حجاز به ایران

امیر فیصل نایب السلطنه حجاز در تاریخ ۲۴۹۱/۴/۸ به ایران آمد و شش روز مهمان شاهنشاه ایران بود و روز ۲۴۹۱/۴/۱۴ تهران را ترک گفت و عازم بین النهرین شد (۴) .

(۱) پرونده ۱۶ کارتن ۲۳ سال ۲۴۸۸ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۲) جریده الوطن، (بغداد) مورخ ۲۰ ربیع الاول ۱۳۴۸ (۳ شهریور ۲۴۸۸) مندرج در پرونده ۱۶ کارتن ۲۳ سال ۲۴۸۸، بایگانی راکد وزارت امور خارجه و گزارش شماره ۱۶۳۵ مورخ ۲۴۸۸/۶/۲ ژنرال قونسلگری دولت علیه ایران در بادکوبه و گزارش شماره ۲۷۱ نایب قونسلگری دولت علیه ایران در اطنه مورخ ۱۲/بهمن/۲۴۸۸ .

(۳) تاریخچه وزارت امور خارجه ، نشریه اداره کارگزینی وزارت امور خارجه فروردین

۲۵۳۰ ، ص ۱۶ .

(۴) اطلاعات در یک ربع قرن ، ص ۹۲ .

۵) قتل سید ابوطالب یزدی و قطع رابطه و تجدید آن

روز ۲۷ دی ۱۲۵۰ وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی طی اعلامیه ای به اطلاع عامه رسانید که شخصی بنام سید ابوطالب یزدی (۱) موقع انجام فرایض حج به اتهام ملوث کردن خانه کعبه از طرف عمال حکومت سعودی محکوم به اعدام شده و میان صفا و مروه سر او را با شمشیر بریدند . بعد از این حادثه ناگوار و جگرخراش رابطه سیاسی فیما بین دو دولت قطع شد (۲) . این وضعیت تا سال ۱۲۵۶ ادامه داشت .

در این سال نامه ای از طرف ملک عبدالعزیز ابن عبدالرحمن به شرح زیر به عنوان اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران شرف وصول یافت :

بسم الله الرحمن الرحيم

از طرف عبدالعزیز ابن عبدالرحمن الفیصل آل سعود به

اعلیحضرت همایون محمد رضا شاه پهلوی معظم

پس از اداء سلام زحمت میدهد که جناب استاد عادل بیگ عسیران به ملاقات ما آمد و به سابقه وطن پرستی و احساسات اسلامی خود در باب همکاری صمیمانه ای که در شرق اسلامی بین کلیه طبقات ملل ما جاری و حکمفرماست و همگی از آن مسرت داشته و بر هر یک از ما تحکیم آن روابط دوستانه و محبت آمیز و تسهیل جریان آن بین عموم که صلاح کشور و سعادت عالم انسانیت و موجب رفاه و خوشبختی همگی است لازم و واجب است سخن راند اینک نظر به اینکه ما هم اشتیاق کاملی به این موضوع داشته و مایل به تحکیم و تسهیل جریان آن میباشیم کما اینکه در عین حال مایل به رفع کلیه

(۱) در بعضی منابع طالب یزدی هم ذکر شده است .

(۲) کتاب پهلوی ، نشریه روزنامه اطلاعات ، ذیل وقایع سال ۱۲۵۰۲ .

موجبات سوء تفاهم بوده و مایل به تشدید مبانی دوستی و مودت بین کلیه ملل شرق هستیم لهذا موجب کمال مسرت ما است که مناسبات دوستی قدیمی خود را که گردی از فترت بر آن نشسته بود با دولت آن اعلیحضرت تجدید نموده که آنها به مجاری سابق خود باز گردد و برای وصول به این منظور مقرر داشته ایم در همین نزدیکی یعنی پس از بازگشت وزیر امور خارجه ما از آمریکا، وزیر مختاری در دربار آن اعلیحضرت معین و برقرار نمایم که دولت بین دو ملت را وصل و تشدید نماید همچنانکه خوشوقت خواهیم شد چنانچه آن اعلیحضرت هم عین همین عمل را اجراء بفرمایند تا اموری بین دو کشور به حال طبیعی خود بازگشته و باب مودت و دوستی مانند گذشته برقرار شده و در آینده هم پایدار بماند، اینک به مناسبت این پیش آمد فرخنده احترامات خالصانه و بهترین آرزوهای خود را به پیشگاه آن اعلیحضرت تقدیم می دارم . والسلام . در کاخ سلطنتی احساء روز ۱۶ ذیقعد سال ۱۳۶۶ قلمی گردید . عبدالعزیز سعود " (۱) .

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی طی نامه شماره ۹۲۸ مورخ ۲۵۰۶/۷/۲۲ شرح ذیل را به نخست وزیر وقت مرحوم احمد قوام السلطنه مرقوم داشته است :

" جناب اشرف آقای نخست وزیر

از پادشاه حجاز نامه به عرض پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاهی رسیده است رونوشت ترجمه آن بر حسب فرمان مطاع مبارک ملوکانه به پیوست ارسال و ابلاغ میشود که در موقع شرفیابی موضوع را جناب اشرف به عرض پیشگاه مبارک ملوکانه برسانند .

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی " .

بالاخره نامه ذیل از جانب اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران در پاسخ مکتوب ملک عبدالعزیز شرف صدور یافت .

اعلیحضرت ملک عبدالعزیز ابن السعود پادشاه کشور عربی سعودی

نامگرامی مورخ ۱۶ ذی القعدة الحرام ۱۳۶۶ که حاکی از اظهار اشتیاق

آن اعلیحضرت به تجدیدناسبات دوستی و رفع کلیه موجبات سوء تفاهم و تصمیم به اعزام وزیر مختار به دربار ما بوده زیب وصول بخشید . با علاقه تامی که ما و دولت ما مخصوصا به ادامه روابط حسنه و تحکیم رشته های مودت بین ایران و کشورهای اسلامی داریم از سوء تفاهم موجود بین دو کشور همواره ملالت خاطر داشتیم و بنا بر این تمایل آن اعلیحضرت را با حسن قبول تلقی نموده و یقین داریم با توجه و اهتمام خاص آن اعلیحضرت و ورود وزیر مختاری که به دربار ما مامور خواهد شد دوره جدیدی در مناسبات دو کشور اتخاذ خواهد گردید ما نیز به دولت خود امر و مقرر داشتیم متقابلا " در تعیین و اعزام وزیر مختار نزد آن اعلیحضرت اقدام شایسته بعمل آورد . در خاتمه مسرت خاطر خودمان از احساسات مودت آمیزی که نسبت به ما ورزیده اید به ضمیمه احترامات خالصانه خود به آن اعلیحضرت اظهار میداریم .

کاخ مرمری تاریخ بیست و هشتم مهر ماه یک هزار و سیصد و بیست و شش . سال

هفتم سلطنت ما " (۱) .

از مهر ماه سال ۲۵۰۶ بعد از تجدید رابطه وزرای مختار ایران در مصر به عنوان وزیر مختار اگر دیته درجده به خدمت مشغول بودند و در ۱۸ اسفند ماه ۲۵۰۸ سفارت ایران درجده به طور مستقل وسیله عبدالحسین صدیق اسفندیاری تاسیس و مشارالیه تا آن ماه ۲۵۰۹ وزیر مختار ایران در عربستان سعودی بود (۲) .

(۱) پرونده ترتیبی ۶۴۸۵ سال ۲۵۰۶ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۲) تاریخچه وزارت امور خارجه ، ص ۱۶ .

۶) مسافرت شاهنشاه ایران به عربستان سعودی

شاهنشاه ایران روزدوشنبه ۲۷/۱۲/۲۵۱۵ (۱۸ مارس ۱۹۵۷) بنا به دعوت ملک سعودپادشاه عربستان سعودی عازم اینکشور شدند (۱). ملک سعودنامه زیر را قبلاً "به عنوان شاهنشاه ایران تقدیم نموده بود :

"بسم اله الرحمن الرحيم

ریاض به تاریخ ۲۰ ربیع الاول سال ۱۳۷۶ مطابق ۲۵ اکتبر سال ۱۹۵۶ از سعود بن عبدالعزیز السعود پادشاه مملکت عربی سعودی به پیشگاه برادر اعلیحضرت همایون محمدرضا شاه پهلوی شاهنشاه ایران حفظه اله السلام علیکم ورحمت اله وبرکاته، این نامه ای که به اعلیحضرت ارسال میدارم متضمن خواهش مصرانه من در دعوت از آن اعلیحضرت برای دیدار از مملکت عربی سعودی میباشد .

زیرا ملاقات ما در مملکت عربی سعودی ملاقاتی را که در پایتخت شما بعمل آمد تجدید مینماید و نظریه روابط دوستی موجود میان ما قلوب ما را غرق شادی و مسرت خواهد نمود و از طرف دیگر برای ما وسیله کمکی خواهد بود تا روابط مودت میان دو کشور و دولت مان را مستحکم تر سازیم و نیز مساعدتی برای همکاری در امر بین المللی برای خدمت به صلح و خاصه جهت اقدام خیرخواهانه به نفع اسلام و مسلمانان خواهد بود .

اینک از آن اعلیحضرت برادر رجاء دارم دعوت من را قبول فرمایند و چنانچه موافقت حاصل باشد این بازدید در روز اول شعبان ۱۳۷۶ مطابق ۳ مارس ۱۹۵۶

(۱) یادداشت شماره ۹۳۷۶ مورخ ۲۵/۱۲/۲۵۱۵ اداره کل تشریفات به هیاتهای سیاسی مقیم تهران (پرونده ۳۱ کارتن ۵۱ بخش ۴ سال ۲۵۱۵ بایگانی راكدوزارت امور خارجه) .

صورت گیرد درانتظار جواب اعلیحضرت هشتم وخوشوقتم که بهترین آرزوهای خود را برای صحت و سعادت اعلیحضرت وهمچنین برای پیشرفت رفاه ملت ایران تقدیم دارم .

برادرشما سعود " (۱) .

درپاسخ دعوتنامه ملک سعود اعلیحضرت همایون شاهنشاه نامه زیر را به عنوان اعیحضرت ملک سعود ارسال فرمودند (۲) .

" اعلیحضرت ملک سعود بن عبدالعزیز آل سعود پادشاه کشورعربی سعودی ، دعوت نامه محبت آمیزمورخ بیستمربیع الاول ۱۳۷۶ آن اعلیحضرت عزوول بخشید اشاره آن اعلیحضرت به ملاقاتیکه در کشور مادست داده بود موجب تجدید خاطره خوش اقامت کوتاه آن برادرگرامی درتهران گردید . دعوت صمیمانه آن اعلیحضرت را که سبب دیدارمجدد آن برادرگرامی وکشور عربستان سعودی خواهد بود باکمال اشتیاق می پذیریم . البته همچنانکه آن اعلیحضرت دردعوت نامه محبت آمیز خود درخصوص استحکام روابط حسنکه خوشبختانه میان ایران وعربستان سعودی موجود میباشد اشاره فرموده بودندما نیزبه نوبه خود اطمینان میدهیم که تمام هم خود را برای بهبود و تحکیم مناسبات دوستی بین دوکشور که محققا " برای تامین صلح وهمکاریهای صمیمانه بین المللی که متضمن اعتلای مقام شامخ اسلام دردنیای پر آشوب کنونی خواهدبود مبذول خواهیم داشت وامید است با اقداماتی که ازطرف هریک از کشورهای مسلمان وهمکیش معمول میگردد زمینه تشیید و تحکیم این روابط روزبروز بیشترامکان پذیرد . ضمنا " ادعیه صادقانه خود را برای سلامت و سعادت آن اعلیحضرت اظهار داشته ، ترقی وپیشرفت کشور مسلمان وبرادر را از پروردگار توانا مسئلت داریم .

(۱) پرونده ۳۱ کارتن ۵۱ بخش ۴ سال ۲۵۱۵ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

(۲) نامه شماره ۹۱۹۷ مورخ ۲۵۱۵/۹/۱۹ وزیر دربار شاهنشاهی بعنوان وزارت امور خارجه .

۲۸ آذر ۱۲۵۱ کاخ مرمر شانزدهمین سال سلطنت ما

محمد رضا پهلوی " (۱) .

این سفردر تشیید مناسبات فیما بین حسن اثر فراوان داشت . در اینجا قسمتی از گزارش سفارت کبرای شاهنشاهی ایران درجده که بهمین مناسبت فرستاده شده است درج میشود :

" وزارت امور خارجه

اداره اول سیاسی

بمناسبت تشریف فرمائی اعلیحضرت همایون شاهنشاه بهجده شب شنبه ۱۴ شعبان ۱۳۷۶ (۲۵ اسفندماه ۱۲۵۱) مجلس ضیافتی از طرف سفارت کبرای شاهنشاهی در قصر الکندره برپا بود که در آن عدهای بالغ بر یکصد و پنجاه نفر از اعظام و بزرگان و روحانیان و روسای هیاتهای سیاسی شرکت داشتند . بدوا " والا حضرت امیر عبدالله الفیصل وزیر کشور موقع تشریف فرمائی اعلیحضرت همایونی به مجلس مزبور به استقبال معظم له رفته و با عبارات جذابی به اعلیحضرت همایونی خوشامد گفتند بعد اظهار داشتند اعلیحضرت معظم ملک سعود مرا مامور فرموده اند که در خدمت آن اعلیحضرت بوده و در انجام فرمایشات حاضر باشم کشور ما اعم از رجال دولت و افراد ملت بهترین خوشامد را به اعلیحضرت همایونی عرض میکنند و همگی از تشریف فرمائی ذات مبارک ملوکانه به کشور عربی سعودی و دیدار آن اعلیحضرت غرق شادمانی و مسرت هستند و امروز را یکی از اعیاد خود میدانند زیرا در این روز ما شخصی را که در نزد اعلیحضرت ملک و ملت عربی سعودی بسیار عزیز است پذیرائی مینمائیم .

اعلیحضرت در جواب بدوا " از پذیرائی های شایانی که نسبت به معظم له بعمل آمده تشکر نمودند و بعد فرمودند مسرت ایشان از این پذیرائی ها که در همه جا به بهترین وجهی انجام شده به اندازه ای است که قابل وصف نمیشد و خوب معلوم است

(۱) پرونده ۳۱ کارتن ۵۱ بخش ۴ سال ۱۲۵۱ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

که این پذیرائی‌های برادرانه حاکی از احساسات قلبی است. سپس اضافه فرمود که هیچوقت کرامت و بزرگواری اعلیحضرت ملک را که در این پذیرائی‌ها بمنصه ظهور رسانیده اند فراموش نمیکنند و اینطور تصور مینمایند که فعلاً "درکشور خویش و بین خانواده خود بسر میبرند .

امیر عبدالله باز هم تشکرات خود را تکرار نموده و اعلیحضرت همایون شاهنشاهی هم با عبارات بسیار جذاب که توأم با تشکر فراوان بود بـه ایشان پاسخ دادند .

بعد مدیر روزنامه "البلاد السعودیه" با حضور والا حضرت امیر محمد فرزند اعلیحضرت ملک سعود و مهماندار مخصوص اعلیحضرت همایونی شرفیاب و از خاطرات و مشاهدات معظم له در مسافرت به کشور عربی سعودی سئوالاتی نمودند که شرح آنرا روزنامه البلاد السعودیه در شماره ۲۴۰۴ تاریخ ۲۶/۱۲/۲۵۱۵ خود به شرح زیر درج نموده است :

روزنامه البلاد السعودیه که مترجم احساسات و زبان حال ملت سعودی است با کمال احترام و مسرت تشریف فرمائی اعلیحضرت همایونی را به کشور عربی سعودی به نام خود و از طرف میلیونها افراد این ملت خوش آمد گفته و به فال نیک میگیرد . اعلیحضرت در پاسخ فرمودند از روزیکه اینجانب قدم به کشور عربی سعودی گذارده و تجدید دیدار از برادر ارجمند خود اعلیحضرت ملک سعود نموده و به دیدار اعظم و بزرگان این کشور نائل آمده ام خود را در محیط بیگانه ندیده و بلکه در خانه خودمان بسر میبریم به خصوص که پذیرائیهای گرم اعلیحضرت ملک بر میزان مسرت ما افزوده و خاطرات خوشی را از این مسافرت برای ما باقی گذارده است در این موقع والا حضرت امیر محمد بن سعود اظهار داشتند که علایق دو فائد عظیم الشان اقتضای انجام تشریفات و پذیرائی خاصی را از اعلیحضرت همایونی داشته است چنانکه پذیرائیهای گرمی که از اعلیحضرت ملک سعود حین مسافرت به ایران بعمل آمده فراموش نشدنی و

بی نظیر بوده است اعلیحضرت شاهنشاه فرمودند میل قلبی و علاقه ملت ایران ایجاب پذیرائیهای بیشتری را از اعلیحضرت ملک سعود در مسافرت به ایران داشته لکن بحران کشورما در آن تاریخ مانع گردید که بتوانیم چنانکه مایل بودیم واقتضا داشته وسایل راحتی و آسایش اعلیحضرت برادر ارجمند خودمانرا فراهم سازیم امیدواریم باردیگر اعلیحضرت مسافرتی به ایران بفرمایند تا بتوانیم جبران گذشته را بنمائیم. مدیرجریده نامبرده بعداً "به اعلیحضرت همایونی معروض داشت امیدوارم آنچه که اعلیحضرت همایونی در کشور عربی سعودی از مظاهر ترقی مشاهده فرمودند موجب رضایت و مسرت خاطر ملوکانه باشد. اعلیحضرت همایونی فرمودند عمران و آبادی و ترقیاتی که در کشور برادر عزیزو ارجمند خودمان می بینیم علاوه براینکه موجب کمال مسرت میباشد اعجاب آواست ما از آنچه در کشور شما مشاهده نموده ایم بسیار خوشوقت و از پیشرفت هائیکه در نقاط مختلفه کشور و در تمام شئون اجتماع در این کشور بعمل آمده است نهایت درجه مسرور و تصور نمیکردیم که بتوان در چنین مدت قلیل و با سرعت بی نظیری تا این درجه ترقیات خارق العاده نصیب کشور عربی سعودی گردد زیرا کارهای جاویدانی که به دست توانای اعلیحضرت ملک در راه عمران و آبادی این کشور انجام گرفته و میگیرد حاکی از علو طبع و همت بلند معظم له است و نوید ترقیات شگرفی را در آتیه میدهد به اعلیحضرت عرض شد اظهار نظر و تصدیق اعلیحضرت همایون شاهنشاه نسبت به مشاهدات خودشان در عمران و آبادی این کشور موجب مزید دلگرمی افراد ملت ما و آثار نیک و عمیق آن فراموش نشدنی است از خداوند متعال سعادت و سلامت ذات ملوکانه و عظمت و اعتلای ملت برادر مسلمان ایران را به رهبری و هدایت اعلیحضرت همایون شاهنشاه خواستار است و بعد با کسب اجازه از حضور مبارکشان مرخص گردید. اطلاعاتاً" عرض شد.

سفیر کبیر - محمود صلاحی " (۱) .

(۱) پرونده ۳۱ کارتن ۵۱ بخش ۴ سال ۲۵۱۵ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .

واقعۀ جالب اینستکه دربار دیدشاهنشاه ایران از آموزشگاه شاهزادگان سعودی در شهر ریاض یکی از شاگردان به نام خالد بن سعود (فرزند ملک سعود) نطق زیر را در پیشگاه مبارک ملوکانه ایراد کرد :

نطق مزبور ذیلا "نقل میشود (۱) :

بسم الله الرحمن الرحيم ايها الضيف الكريم ،

به نام آموزشگاه شاهزادگان سعودی بهترین تبریک ورود و خیر مقدم را به عرض میرسانیم و امیدوارم مدتی را که در اینجا تشریف دارند به اعلیحضرت همایونی خوش بگذرد و ضمناً "تهنئت علمی را که در کشور سعودی شروع شده است براءى العین مشاهده فرمایند تشریف فرمائی اعلیحضرت همایونی به کشور عربی سعودی بزرگترین افتخاری است که تاریخ آنرا با قلم طلائی ثبت میکند و هر قدمی را که اعلیحضرت همایونی در این زمین مبارک برمیدارند اسلام را قوت میدهند و حیثیت آنرا در بین کلیه مردم بالا میبرند .

وجود اعلیحضرت همایونی در جنب اعلیحضرت ملک سعود روابط مودت و دوستی دو کشور را تقویت خواهد کرد و قلب هارا بهم نزدیک خواهد نمود .

شاگردان آموزشگاه همین که خبر تشریف فرمائی اعلیحضرت همایونی را به کشور عربی سعودی و این آموزشگاه استماع کردند عموماً "خوشحال شدند و غرق مسرت و خوشی گردیدند زیرا آنها میدانند این تشریف فرمائی تاجه اندازه به خیر اسلام و مسلمین است .

(۱) روزنامه البلاد السعودیه شماره ۲۴۱۲ مورخ ۲۶ مارس ۱۹۵۷ میلادی (به نقل از گزارش شماره ۴۰ مورخ ۲۵۱۶/۱/۱۱ سفارت کبرای شاهنشاهی ایران در جده پرونده ۵۱ کارتن ۵۱ بخش ۴ سال ۲۵۱۶ بایگانی راكدوزارت امور خارجه) .

اسلام رمز صلح است و به این وسیله سلاطین و روسای دول میبایست با یکدیگر همکار و کمک کار باشند و دوش به دوش یکدیگر پیشروی نمایند تا عقاید مسلمانی در نفوس آنها راسخ شود و مبادی اسلام در قلب ملیونها مسلمانانی که در اطراف و اکناف عالم سکونت دارند جایگزین گردد و از اقداماتی که آن اعلیحضرت در راه حق و بالا بردن اسم خدا معمول میفرمایند مستحضر شوند . این ایامی را که آن اعلیحضرت در این کشور مسلمان و مهبط وحی و فروزنده نور نبوت محمدی بسر میبرد گوارا باشد .

در خاتمه استدعا میکنم اعلیحضرت همایونی اجازه بفرمایند از تشریف فرمائی به این آموزشگاه تشکر کنم ، خداوند آن اعلیحضرت را قوی و محکم و سلامت و محفوظ نگاهدارد و شاهنشاه را همیشه برای بالا بردن بیرق اسلام کمک فرماید همچنین از خداوند متعال مسئلت مینمایم که برادرشما یعنی اعلیحضرت ملک سعود معظم را نیز برای خیر اسلام و مسلمانان در کنف خود حفظ نماید .
والسلام علیک ورحمه الله و برکاته .

شاهنشاه شش روز در عربستان سعودی اقامت داشتند . روز چهارم به مدینه رهسپار و مرقد پیامبر اسلام را زیارت و روز پنجم نیز در مکه مراسم حج عمره را بعمل آوردند . پس از مراجعت شاهنشاه ایران به تهران ، ملک سعود در پاسخ تلگراف شاهنشاه ایران تلگرافی به این شرح معروض داشت :

"برادرم اعلیحضرت همایون شاهنشاه محمدرضا پهلوی

تهران

تلگراف سلامتی ورود اعلیحضرت را به میهن عزیز به توجّهات خداوندی با کمال مسرت و خرسندی دریافت داشتم . احترامات مذهبی که نسبت به اماکن مقدسه ابراز فرمودند و احساسات گرانبها از یادگاریهای مسافرت ما تاثیر عمیقی در من نمود . یادگاریهای برادرانه و احساسات دوستانه ای که در خلال اقامت اعلیحضرت در میان

ما در این کشور مقدس نمایان گردید همواره در خاطره ما باقی و ما را در تقویت عوالم دوستی فیما بین و دوستی بین دو کشور و دو ملت تشجیع و ترغیب مینماید. از خداوند مسئلت داریم که این مسافرت میمون موجب تقویت برادری به صلاح دو کشور و صلاح اسلام و مسلمین گردد و همچنین از خداوند متعال مسئلت مینمائیم که آن اعلیحضرت را حفظ و موجبات ترقی و سعادت ملت شرافتمند ایران را تامین فرماید .

سعود" (۱) .

۷) سفر اعلیحضرت ملک فیصل به ایران

در آذرماه ۲۵۲۴ ملک فیصل (پادشاه فقید عربستان سعودی) به دعوت شاهنشاه ایران وارد تهران شدند، در این سفر موافقتنامه مربوط به تحدید حدود و فلات قاره ایران و عربستان سعودی در خلیج فارس به امضاء رسید (۲) .

پادشاه عربستان سعودی نطق زیر را در جلسه مشترک مجلسین سنا و شورای ملی در تاریخ دوشنبه ۲۲ آذرماه ۲۵۲۴ ایراد کردند (۳) :

-
- (۱) پرونده ۳۱ کارتن ۵۱ بخش ۴ سال ۲۵۱۵ بایگانی راکد وزارت امور خارجه .
 - (۲) کتاب سبز وزارت امور خارجه سال ۲۵۲۶ ، ص ۳۸ تا ۴۰ .
 - (۳) بخشنامه شماره ۲۵۱۶۷/۳۳۴۹/۷ مورخ ۲۵۲۴/۱۰/۴ اداره اطلاعات و مطبوعات وزارت امور خارجه به کلیه نمایندگیهای شاهنشاهی در خارجه (پرونده شماره ۶۰۰ سال ۲۵۲۴ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

" بیانات اعلیحضرت ملک فیصل بن عبدالعزیز آل سعود

پادشاه عربستان سعودی در جلسه مشترک مجلسین

سنا و شورای ملی بتاريخ دوشنبه ۲۲ آذرماه ۲۵۲۴

اعلیحضرتا : جناب آقای رئیس . آقایان محترم

برای من مایه خوشوقتی است که با استفاده از این فرصت تشکرات فراوان خود را به پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاه بزرگ تقدیم دارم که به من فرصت داده اند در این مکان نه به عنوان یک بیگانه، بلکه بعنوان یک همکار که در مسئولیت و روش واحد و هدف مشترک و مشخص بایکدیگر سهیم هستیم سخن گویم .

اعلیحضرتا، هر کسی دارای هدفی است، هر ملتی دارای روش و مصالح خاصی است. اگر به دو ملت عرب و ایران نظری افکنیم، اختلافی در هدفها و منافع نخواهیم دید. عامل دیگری نیز که از این عامل مهمتر و بزرگتر است وجود دارد و آن دین مبین اسلام است که ما را به مردم بسیاری از کشورهای جهان که تعدادشان کمتر از یک سوم جمعیت تمام دنیا نیست پیوند می دهد.

اعلیحضرتا، امروز بیش از هر وقت دیگر ما به همکاری و همبستگی نیازمندیم تا هدفهای دین و کشور خود را بهتر تا مین نمائیم و ملت خود را به پیش ببریم، آنچه که مایه مسرت من است و قلباً " مرا شادمان می گرداند این است که در وجود اعلیحضرت همایون رهبری می بینم که رهنمون بسوی چنین هدف هائی می باشند و مصلحی می بینم که در راه ترویج دین و بهبود وضع ملت و میهن خود کوشش مجدانه میذول میفرمایند. خرسندی من هنگامی بیشتر می شود که می بینم افراد ملت آن اعلیحضرت به گرد شاهنشاه خود حلقه زده اند، عامل موثر در این توجه به سوی رهبری آن اعلیحضرت فقط محبت و علاقه است و نیز منشاء این توجه امید و احترام و محبت خالصانه است که از قلوب مردم کشورتان سرچشمه می گیرد.

اعلیحضرتا : این احساس محبت همچنین دلیل بر خدماتی است که

آن شاهنشاه نسبت به ملت خود از نظر مذهبی و پیش بردن هدفهای میهنی انجام میدهند .

آشوبها و انحراف ها

آقایان . در این عصر ما در معرض جریانات مختلف و امواج آشوبها و انحرافات قرار داریم و این وضع بما حکم میکند تا به اصول مذهبی خود پای بند باشیم اصلاحات به رژیم خاص و پایه روش مخصوص و همچنین به فرد یا افراد به خصوصی ارتباط و تعلق ندارد بلکه با هدف فرد یا افراد یک ملت و به کارهای نیکی که آنها را انجام میدهند و همچنین با نتایج و ثمرات مفیدی که بوجود می آورند بستگی پیدا می کند .

آقایان . ما درباره شیوه ها و نظریات مختلف ، نامها و صفات متعددی شنیده ایم ، بعضی از آنها را پیشرو و بعضی را مرتجع و باز بعضی دیگر را حد وسط میان ایندو نامگذاری کرده اند ، ولی ما در برابر تجربیات و رویدادهای پیاپی ، فرق میان شیوه یک کشور با کشور دیگر را می یابیم .

اصلاحات راهمهم می شناسند ؛ سازندگی عامل مشخصی است همچنین ویرانی و خرابکاری نیز شناخته شده و معین است .

بنابراین ممکن نیست در محیطی که آشوب و نگرانی برخوردها و مبارزه برای بدست آوردن مقامها و کرسی های حکومت در آن حکم فرماست ، فرصت برای اصلاحات و سازندگی یا ادامه راه پیشرفت و ترقی وجود داشته باشد ، خوشبختانه دین مبین اسلام و شریعت سهل و آشکار آن راه را برای ما روشن کرده است ، بنابراین هرکسی که مایل به صلاح و سازندگی و پیشرفت باشد راه در مقابل او باز است و هرکس به تخریب و ویرانی علاقمند باشد نیز تکلیفش روشن است .

برادران . هنگامی که آشوب و هرج و مرج و کینه توزی در کشوری وجود داشته

باشد اصلاح یا سازندگی نمی‌تواند وجود داشته باشد . دین مبین اسلام و شریعت سهل و آسان آن نیرنگ ، خیانت و توطئه گری و خرابکاری‌های پنهانی را منع میکند . شریعت ما راه و رسم مشورت کردن و پند دادن را روشن کرده است ، پیامبر خدا فرموده است : اندرز دادن باید در راه خدا و کتاب او و پیامبر او و پیشوایان مسلمین و عموم مردم مسلمان باشد .

هر کس قصد اندرز داشته و به پیشرفت و اصلاح تمایل داشته باشد قدم به پیش‌گذارند و نظریات خود را تشریح نماید و پندهای خود را در میان گذارد تا با کمال گرمی و بطور دوستانه مورد قبول قرار گیرد ولی هر کس که بخواهد از راههای پیچیده و پراز دسیسه و نیرنگ و شیوه‌های پنهانی پیروی نماید محکوم است باید او را نابود ساخت .

اعلیحضرتا . در این لحظه خوشوقت من مراتب امتنان سپاس عمیق خود را از آنچه که با آن روبرو شدم به حضرات آقایان اعضای دو مجلس سنا و شورا تقدیم دارم و تاکید کنم که من آن اعلیحضرت را پادشاهی بزرگ و رهبری کار آزموده و راهنمایی مدبر دیده ام .

از خداوند متعال مسئلت دارم که یارو یاور شما باشد و آن اعلیحضرت را در راه خدمت به این دین و خدمت به این میهن و خدمت به این ملت موفق بدارد . ما به حمد الله در کلیه هدفها و نظریات و شیوه‌های اصلاحی خود توافق داریم و به یاری خداوند متفقا " در راه خدمت به دین ، ملت و میهن خود گام بر خواهیم داشت .

من امیدوارم در نتیجه این سفر و ملاقات با آن اعلیحضرت و دیدار این برادران صلح و دوستی و برادری نه فقط میان ایران و کشور عربستان سعودی بلکه در میان هر دو کشور و همه اعراب و کلیه مسلمین جهان حکم فرما گردد . اعلیحضرتا . جناب آقای رئیس اجازه دهید مراتب سپاس و امتنان

خود را به خاطر فرصتی که به من داده شد تا در این جلسه شرکت نمایم و با برادران خود یعنی اعضای مجلسین سنا و شورای ملی صحبت کنم تکرار نمایم از خداوند متعال آرزو دارم که نعمت برادری و دوستی و مودت و خدمت به این دین و همچنین به میهن و ملت راپیوسته بما ارزانی دارد " (۱) .

(۸) دومین سفر شاهنشاه به عربستان سعودی

طبق برنامه تنظیمی قرار بود سفر شاهنشاه ایران به عربستان سعودی در سال ۲۵۲۶ صورت گیرد ولی این سفر به بعد موکول شد و از ۱۸ تا ۲۳ آبان ۲۵۲۷ صورت پذیرفت اعلامیه مشترکی که در پایان مذاکرات صادر شد حاکی از این بود که سران معظم دو کشور مسائل مربوط به تحکیم و توسعه روابط دوستی بین دو مملکت را در کلیه جهات بررسی کرده اند (۲) . همچنین در جریان این سفر توافق شد که وزرای خارجه دو کشور هر چند وقت یکبار برای تبادل نظر یکدیگر را ملاقات نمایند .

(۹) ملاقات وزیر خارجه ایران با اعلیحضرت ملک فیصل

در مهرماه سال ۲۵۲۹ در ژنو جناب آقای اردشیر زاهدی وزیر امور خارجه وقت ایران بحضور ملک فیصل رسید و امور منطقه و مسائل مورد علاقه فیما بین دو کشور مورد تبادل نظر قرار گرفت (۳) .

(۱) برای تفصیل سفر ملک فیصل بایران رجوع شود به :

- روزنامه الندوه (مکه) شماره ۲۰۹۲ مورخ ۲۵۲۴/۹/۲۲ .
- روزنامه البلاد (جده) شماره ۲۰۸۶ مورخ ۲۵۲۴/۹/۲۲ .
- روزنامه المدینه شماره مورخ ۱۲ دسامبر ۱۹۶۵ .
- روزنامه عکاظ شماره ۳۵۱ مورخ ۱۹۶۵/۱۲/۱۴ .
- جریده ام القرى شماره ۲۱۰۰ مورخ ۱۹۶۵/۱۲/۱۵ .

(۲) کتاب سبز وزارت امور خارجه سال ۲۵۲۷، ص ۴۹ و اعلامیه مشترک ایران و عربستان

سعودی مورخ ۲۳ آبان ۲۵۲۷ (ضمیمه شماره ۲ کتاب سبز مزبور) .

(۳) کتاب سبز وزارت امور خارجه سال ۲۵۲۹، ص ۸۴ .

همکاری ایران و عربستان سعودی در کنفرانسهای اسلامی نمونه بارز و نتیجه آشکار ملاقاتهای سران و دیدارهای مقامات عالیرتبه دو کشور تلقی شده است .

۱۰) سومین سفر شاهنشاه ایران به عربستان سعودی

بعد از قتل اعلیحضرت ملک فیصل در تاریخ پنجم فروردین ماه ۲۵۳۴ و جلوس اعلیحضرت ملک خالد بن عبدالعزیزه سلطنت عربستان سعودی ، اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهراز تاریخ ۲۵۳۴/۲/۸ تا تاریخ ۲۵۳۴/۲/۹ (برابر با ۲۸ و ۲۹ آوریل ۱۹۷۵ میلادی) به عربستان سعودی مسافرت فرمودند و ضمن تسلیت به اعلیحضرت ملک خالد مذاکرات مفصل و سودمندی با معظم له بعمل آوردند (۱) .
اعلامیه مشترکی که در پایان این سفر در تاریخ ۲۵۳۴/۲/۹ صادر شد بشرح زیر میباشد :
"بمنظور تحکیم پایه های دوستی و برادری بین کشور شاهنشاهی ایران

(۱) برای تفصیل این سفر و انعکاس آن در مطبوعات عربستان سعودی و ممالک عربی نگاه شود به :

- الجمهور شماره ۱۰۹۰ مورخ ۱۴ یار ۱۹۷۵ (۲۵۳۴/۲/۱۸) چاپ بیروت .
- الصباح شماره مورخ ۳۰ آوریل ۱۹۷۵ چاپ تونس .
- عرب نیوز شماره مورخ ۲۵۳۴/۲/۵ (یک شماره اختصاصی انتشار داد) چاپ جده .
- الندوه از معتبرترین جراید عربستان سعودی یک شماره مخصوص (با چاپ تمثال شاهنشاه ایران) انتشار داد .
- الرياض چاپ ریاض در شماره مورخ ۲۵۳۴/۶/۸ مقالات مبسوطی درباره سفر همایونی درج نمود (نقل از گزارش شماره ۷۲ مورخ ۲۵۳۴/۲/۱۳ سفارت شاهنشاهی ایران در جده و گزارش شماره ۵۸۲ مورخ ۲۵۳۴/۲/۲۶ سفارت شاهنشاهی ایران در بیروت و گزارش شماره ۳۲۳ مورخ ۲۵۳۴/۲/۱۶ سفارت شاهنشاهی ایران در تونس) .

و کشور پادشاهی عربستان سعودی و در پشتیبانی از همکاری اسلامی که پرچم آنرا اعلیحضرت ملک فیصل فقید و شاهنشاه آریامهر برافراشتند به دعوت اعلیحضرت ملک خالد بن عبدالعزیز پادشاه عربستان سعودی اعلیحضرت همایون محمد رضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران در روزهای ۱۷ و ۱۸ ربیع الثانی ۱۳۹۵ هجری قمری برابر ۲۸ و ۲۹ آوریل ۱۹۷۵ میلادی (هشتم و نهم اردیبهشت ماه ۲۵۳۴) از عربستان سعودی دیدار فرمودند . در این سفر اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر و اعلیحضرت ملک خالد مذاکراتی صورت پذیرفت که روح دوستی و صراحت و تفاهم کامل برآن پرتو افکن بود . در این مذاکرات طرفین رویدادهای جهانی به ویژه مسائل مورد علاقه دو کشور و دنیای اسلامی را بررسی نمودند و نسبت به جمیع مسائل مورد مذاکره که از مهمترین آنها برقراری صلح در منطقه خاورمیانه است وحدت نظر کامل داشتند . رهبران عالیقدر دو کشور تاکید کردند ما دام که اسرائیل از سرزمین های اشغال شده عربی از جمله بیت المقدس باز پس ننشیند و مردم عرب فلسطین حقوق از دست خود را باز پس نستانند و از حق خود در تعیین سرنوشت برخوردار نگردند ثبات و امنیت دائمی در منطقه پایدار نخواهد گردید .

رهبران دو کشور نسبت به ضرورت گسترش همکاری بین دو مملکت برادر در همه زمینه ها و دیدار مسئولین دو طرف از کشورهای یکدیگر به منظور ثبات و شکوفائی منطقه اتفاق نظر داشتند .

اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر از برادرشان اعلیحضرت ملک خالد برای دیدار از ایران دعوت بعمل آوردند . این دعوت با مسرت پذیرفته شد براین اساس که تاریخ آن در آینده تعیین گردد " .

(۱) فهرست سفرها و نمایندگان دولت شاهنشاه ایران در عربستان سعودی بشرح زیر است (۱) :

(۱) تاریخچه وزارت امور خارجه ، نشریه اداره کارگزینی وزارت امور خارجه ، فروردین ۲۵۳۰ ص ۱۶ (با تکمیل قسمتهای آخر آن) .

- ۱ - سفارت ایران در جده در اول فروردین ۲۴۸۹ به وسیله حبیب‌اله‌هویدا (عین‌الملک) تاسیس شد و مشارالیه تا آذر ۲۴۹۳ وزیر مختار بوده است .
- ۲ - محمد علی مقدم از آذر ۲۴۹۲ تا تیر ۲۴۹۴ که سفارت در جده تعطیل و سفرای ایران در مصر، در عربستان سعودی اکر دیته شدند. این وضع تا بهمن ماه ۲۵۰۲ که به علت اعدام یکی از حجاج ایرانی در مکه روابط سیاسی بین دو کشور قطع شد ادامه داشت .
- ۳ - در سال ۲۵۰۶ هیات حسن نیتی از طرف دولت عربستان سعودی به ایران آمد و روابط بین دو کشور تجدید و مجدداً " از مهر ماه ۲۵۰۶ سفرای ایران در مصر، در جده اکر دیته شدند .
- ۴ - سفارت ایران در جده بطور مستقل در ۱۸ اسفند ۲۵۰۸ به وسیله عبدالحسین صدیق اسفندیاری تاسیس شد و مشارالیه تا آبان ۲۵۰۹ وزیر مختار بوده است .
- ۵ - مظفر اعلم از مرداد ۲۵۱۰ تا مرداد ۲۵۱۲ .
- ۶ - حسین دیبا از آذر ۲۵۱۲ تا اسفند ۲۵۱۴ .
- ۷ - در ۲۴ اسفند ۲۵۱۴ سفارت به درجه سفارت کبری ارتقاء یافت و محمود صلاحی از این تاریخ تا شهریور ۲۵۱۷ سفیر بوده است .
- ۸ - ضیاء الدین قریب از آذر ۲۵۱۷ تا دی ۲۵۲۱ .
- ۹ - افراسیاب نوائی از اسفند ۲۵۲۱ تا دی ۲۵۲۲ .
- ۱۰ - دکتر محمد حسین مشایخ فریدنی از شهریور ۲۵۲۳ تا شهریور ۲۵۲۷ .
- ۱۱ - محمد قوام از شهریور ۲۵۲۷ تا اسفند ۲۵۲۸ .
- ۱۲ - سرتیب عباس فرزنانگان از اسفند ۲۵۲۸ تا ۲۵۳۰/۶/۳۱ .
- ۱۳ - جعفر رائد از تاریخ ۲۵۳۰/۱۰/۱۲ .

(۱۲) فهرست معاهدات و موافقتنامه های معتبر بین دولتين ايران وعربستان سعودی
تا اول سال ۲۵۳۵ به این قرار است (۱) :

شماره ترتیب	عنوان معاهده	محل امضاء	تاریخ امضاء شاهنشاهی میلادی	تاریخ اجراء شاهنشاهی میلادی
(۱)	عهدنامه مودت بین تهران حجاز ونجد وملحقات آن	تهران	۲۴۸۸/۶/۲ ۲۴ اوت ۱۹۲۹	۲۴۸۹/۳/۱۹ ۹ ژوئن ۱۹۳۵
(۲)	موافقتنامه مربوط به تهران حاکمیت بر جزایر فارس والعربی و تحدید حدود فلات قاره	تهران	۲۵۲۷/۸/۲ ۲۴ اکتبر ۱۹۶۸	۲۵۲۷/۱۱/۹ ۲۹ ژانویه ۱۹۶۹
(۳)	موافقتنامه فرهنگی تهران	تهران	۲۵۲۶/۸/۲۳ ۱۴ نوامبر ۱۹۶۷	۲۵۲۷/۶/۱۴ ۵ سپتامبر ۱۹۶۸
(۴)	موافقتنامه بازرگانی تهران	تهران	۲۵۳۰/۱۰/۱۱ اول ژانویه ۱۹۷۲	۲۵۳۱/۴/۲۴ ۲۵ ژوئیه ۱۹۷۲

(۱) فهرست معاهدات معتبر ایران با سایر دول در اول فرودین ماه ۲۵۳۵ ، دفتر حقوقی ،
ص ۳۳ .

روابط ایران و کویت

روابط و مناسبات سیاسی ایران و کویت

۲۴۸۴ - ۲۵۳۴

مقدمه

کویت کشوری است که در شمال شبه جزیره عربستان و در شمال غربی خلیج فارس قرار گرفته است . نام " کویت " از لحاظ لغوی مصغر " کوت " است که بنا بر تحقیقات علما و دانشمندان یک واژه هندی می باشد و به معنی دژ یا " قلعه " است (۱) .

بهر حال در اوایل قرن هجدهم خاندان " بنی خالد " در این سرزمین حکومت داشته اند . از مقتدرترین حکام این خانواده سعدون بن محمد بن عزیز آل حمید بوده و علی بن محمد برادرش نیز در سال ۱۷۲۲ میلادی زمام امور را بدست گرفته و سرانجام اختلافات خانوادگی منجر به ضعف فرمانروائی این خاندان شده است (۲) .

از کتب تاریخی چنین مستفاد میشود که بنابر تمایل عشایر کویت شیخ صباح بن جابر در ۱۷۵۲ میلادی به عنوان حاکم کویت برگزیده شده و پس از وی فرزندش عبدالله در ۱۷۶۲ میلادی به حکومت رسیده است و این دونفر از نخستین حکام خاندان " آل صباح " میباشند (۳) .

-
- (۱) - ابوحاکمه ، الدكتور احمد مصطفى . " تاریخ الكويت " ، الجزء الاول ، کویت مطبعه حکومت کویت ، ۱۹۶۷ ، ص ۹۹ .
- (۲) - همان منبع ، ص ۱۰۶ - بنقل از : نشریه " اطلاعاتی درباره کویت " اداره اول سیاسی ، خرداد ۲۵۳۳ ، ص ۱۵ ،

(3) DICKSON, H. R. P, KUWAIT AND HER NEIGHBOURS
(LONDON, G. ALLEN AND UNWIN, L. T. D. 1968),
P. 26.

کویت در زمان شیخ احمد بن الجابر بن مبارک (۱۹۵۰ - ۱۹۲۱) با عربستان سعودی رابطه برقرار کرد . در سال ۱۹۲۲ " پیمان عقیر " منعقد و مرز فیما بین مشخص شد . در زمان همین شیخ احمد بود که به سال ۱۹۲۴ (۲۴۸۳ ش) (شاهنشاهی) امتیاز نفت کویت به شرکت انگلیسی داده شد . در زمان شیخ احمد علاوه بر تاسیس " بندر احمدی " انقلاب فرهنگی (۱) این شیخ نشین آغاز و مدارس به سبک نوین بر پا شد . بعد از شیخ احمد پسر عمش شیخ عبدالله بن سالم بن مبارک حکومت کویت را در دست گرفت (۱۹۵۰ - ۱۹۶۵) . در زمان شیخ عبدالله سالم الصباح بود که کویت به استقلال رسید (۲) .

(۱) تحت الحمایگی کویت

کویت طبق معاهده ۲۳ ژانویه ۱۸۹۹ (۴ دلو ۱۲۵۷) در زمان حکومت شیخ مبارک فرزند صباح دوم مشهور به مبارک الکبیر تحت الحمایه انگلستان شده بود . طبق این معاهده اولاً " کویت از برقراری ارتباط با کشورهای خارجی منع گردید ، ثانیاً " شیخ مبارک متعهد شد که بدون اجازه انگلستان تحت هیچ عنوان اعم از واگذاری ، فروش ، اجاره ، رهن و امثال آن تمام یا قسمتی از قلمرو خود را به هیچیک از کشورهای خارجی یا اتباع آنها واگذار نکند (۳) .

(۱) - ثوره ثقافیه .

(۲) - فاطمه یوسف العلی : " عبدالله السالم " مطبعه الحکومه الکویت ، ص ۵۷ ،

۶۳، ۵۶ ؛ " شیخ عبدالله السالم در ۲۴ نوامبر ۱۹۶۵ درس ۷۰ سالگی درگذشت " .

(۳) - نشریه اطلاعاتی درباره کویت ، ص ۱۸ .

(۲) استقلال کویت

روز ۱۹ ژوئن ۱۹۶۱ مطابق با دوشنبه ۶ محرم ۱۳۸۱ قمری در پی گفتگوی والاحضرت شیخ عبداله السالم الصباح امیر فقید کویت و مقامات انگلیسی، به موجب یادداشت‌هایی که بین "سرویلیام بروس" نماینده سیاسی انگلستان مقیم خلیج فارس و امیر کویت مبادله شد معاهده تحت الحمایگی ۱۸۹۹ لغو شد و کویت به استقلال نائل آمد (۱) .

سفارت کبرای شاهنشاهی ایران در کابل طی گزارشی نوشته است :

"طبق خبری که در بولتن مورخه ۲۰ ژوئن ۱۹۶۱ سفارت کبرای انگلیس در کابل منتشر شده دولت انگلستان با کویت دولت نفت خیز خلیج فارس موافقت نامه تازه ای منعقد نموده و بموجب آن به کویت استقلال کامل و رسمی داده میشود و نیز روابط نزدیک برقرار و در کلیه امور مربوط به منافع مشترک مشورت خواهد شد و در نظر است انگلستان همه گونه کمک به کویت بنماید این موافقت جانشین موافقت نامه مورخه ۱۸۹۹ منعقد بین انگلستان و کویت میباشد که به موجب آن انگلستان حامی و مسئول روابط کویت با ممالک خارجه بوده است" (۲) .

(۱) - نشریه خاورمیانه و شمال آفریقا ۷۴ - ۱۹۷۳ ، ص ۴۶۶ .

(۲) - گزارش شماره ۶۶۴ مورخ ۲۵۲۰/۴/۱ (پرونده ۱۴۰۵ سال ۲۵۲۰ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

۳) شروع مناسبات سیاسی ایران و کویت

بعد از اعلام استقلال کویت از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاه تلگراف تبریکی به شیخ کویت مخابره شد . امیر کویت نیز به تلگراف قرین الشرف همایونی پاسخ دادند . اندکی بعد بنا براراده سنیه ملوکانه جناب آقای محسن صدر (صدرا لاشراف) به ریاست هیات حسن نیت منصوب و به کویت اعزام شدند (البته درهمین موقع بود که دولت عبدالکریم قاسم در عراق نسبت به کویت ادعاهائی ابراز کرد) (۱) هیات مزبور حامل پیام اعلیحضرت همایونی و مامور ابلاغ شادباشهای دولت و ملت ایران به شیخ کویت بود .

این هیات صبح روز شنبه ۱۷/۴/۲۵۲۰ به کویت عزیمت کرد . در این سفر عده ای خبرنگار نیز هیات ایران را همراهی میکردند .

قبل از عزیمت هیات مزبور ، وزیر امور خارجه وقت (۲) طی تلگرافی اراده مبارک ملوکانه را دائر بر اعزام یک هیات حسن نیت به اطلاع والا حضرت امیر کویت رسانید .

-
- (۱) - " در مورد ادعای حاکمیت عراق بر کویت ، دولت شاهنشاهی ادعای هیچ کشوری را بر کویت نمی شناسد و آنرا کشور مستقلی میداند " (نقل از گزارش شماره ۶۸۱/۶/۶۹۱۸ مورخ ۲۹/۴/۲۵۲۰ وزارت امور خارجه ، به عنوان سفارت شاهنشاهی ایران در دهلی نومندرج در پرونده شماره ۱۴۰۵ سال ۲۵۲۰ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .
- (۲) - جناب آقای حسین قدس نخعی .

در پاسخ تلگراف مزبور امیر کویت تلگراف زیر را بعنوان وزیر امور خارجه ایران مخابره کرد :

" جناب آقای وزیر امور خارجه

تلگراف جنابعالی متضمن خبر تعیین هیات نمایندگی دولت دوست ایران به ریاست آقای محسن صدر را دریافت نمودیم .
ما قبلاً " به ورود هیات بهترین خوش آمد را میگوئیم و از خداوند مسئلت داریم که دوستی قدیمی بین دو کشور دوست و همسایه افزایش یافته برقرار و پایدار بماند . خدا توفیق دهنده است .

عبدالله السالم الصباح " (۱)

هیات حسن نیت ایران با استقبال گرم مقامات کویتی روبرو شد و مرحوم صدرالاشراف در ملاقاتی که با امیر کویت بعمل آورد نامه شاهنشاه ایران را بشرح زیر به مشارالیه تقدیم داشت :

" حضره صاحب السمو الملكي الشيخ عبدالله السالم الصباح

بمناسبه نیل المملكة الكويتيه باستقلالها السام اغتنم هذه الفرصه السعيده لابتداء آيات الود والشعور الصميم لسموكم الملكي الكريم . وبهذه المناسبه قد اوفدت الى سموكم الملكي حضره صاحب الدوله السيد محسن الصدر ، كي يخطي بحضوركم و يعبر باسمنا من الود وعلائق الصداقه و روابط الجوار نحو سموكم الملكي . وفي الختام اسأل المولى القدير ازدياد السعاده لشخصكم الكريم والمملكه الكويتيه .

(۱) پرونده شناسائی کویت " ۱۴۰۵ ، سال ۲۵۲۰ بایگانی راکد وزارت امور خارجه (تلگراف شماره ۲۱۲۹) .

صدر عن قصر سعدآباد فی الثامن من تیر ۱۳۴۰ هجریه شمسیه (الموافق ۲۹ حزیران ۱۹۶۱) محمد رضا پهلوی (۱) .

امیرکویت نیز به نامه شاهنشاه ایران پاسخی تقدیم کرد . از طرف دیگر رئیس دفتر شیخ کویت و قائم مقام وزیر خارجه اینکشور شرح زیر را به عنوان جناب آقای وزیر امور خارجه ایران ارسال داشت :

" جناب آقای حسین قدس نخعی وزیر محترم امور خارجه ایران - تهران
پس از تقدیم احترامات باستحضار میرساند به موجب دستور والاحضرت
شیخ کویت از رقیمه کریمه جنابعالی و مراتب مودت و دوستی خالصانه ای که ضمن آن
ابراز فرموده اید نهایت امتنان را اظهار میدارد .
درعین اینکه برای جنابعالی صحت و سلامت و برای ملت دوست ما
ایران ازدیاد تقدم و پیشرفت را آرزو میکنم ، باستحضار عالی میرساند که هیات
اعزامی ایران به کویت موجب خوشوقتی شده و اثرات نیکویی در تحکیم روابط
همجواری بین دوکشور در برداشته است .
در خاتمه احترامات فائقه را تقدیم میدارد .
بدرالملا - رئیس دفتر شیخ کویت" (۲) .

-
- (۱) پرونده ۱۴۰۵ ، سال ۲۵۲۰ ، بایگانی راکد وزارت امور خارجه .
(۲) ترجمه نامه مورخ ۸ ژوئیه ۱۹۶۱ (۲۵ محرم ۱۳۸۱ قمری) رئیس دفتر شیخ کویت .
(برای مساله شناسائی کویت همچنین رجوع شود به : انقلاب سفید و سیاست مستقل ملی
ایران ، نشریه وزارت امور خارجه ، سال ۲۵۳۱ ، ص ۴۱) .

۴) تاسیس سفارت شاهنشاهی ایران در کویت

در ۲۲/۱۰/۱۳۲۵ (۱۲ ژانویه ۱۹۶۰) با تاسیس سفارت ایران در کویت روابط دودولت بر اساس احترام متقابل و حسن همجواری و پشتیبانی کامل ایران از حقوق حقه کویت، وارد مرحله تازه ای شد.

اولین سفیر ایران در کویت جناب آقای "محمد حاجب دولو" بود که از ۲۲/۱۰/۱۳۲۵ تا اردیبهشت ۱۳۲۲ این سمت را بعهده داشت.

اسامی سایر سفرای ایران در کویت بشرح زیر است :

- جناب آقای محمد قوام، از اردیبهشت ۱۳۲۲ تا تیرماه ۱۳۲۳.
- تیمسار سرتیپ عباس فرزندگان، از تیرماه ۱۳۲۳ تا آذرماه ۱۳۲۳.
- جناب آقای غلامرضا تاجبخش، از دیماه ۱۳۲۴ تا ۱۵/۸/۱۳۳۰.
- جناب آقای فریدون زند فرد، از ۷/۹/۱۳۳۰ تا آذرماه ۱۳۳۴ (۱).

۵) سفر والا حضرت شیخ کویت به ایران

به دعوت اعلی حضرت همایون شاهنشاه آریامهر در دیماه ۱۳۲۶ والا حضرت شیخ صباح السالم الصباح امیر کویت به ایران مسافرت نمودند.

این سفر در توسعه روابط و علائق بین دو کشور حسن اثر بخشید.

۶) سفر شاهنشاه آریامهر به کویت

سفر رسمی اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر به کویت که در آبانماه ۲۵۲۷ بنا به دعوت والاحضرت امیر کویت صورت گرفت نقطه عطفی در روابط بین دوکشور بشمار میآید . این سفر طلوعه مراوده هیاتهای بازرگانی و اقتصادی و دید و بازدید مقامات عالیرتبه دوکشور گردید .

۷) جشنهای شاهنشاهی ایران

والاحضرت شیخ صباح السالم الصباح امیر دولت کویت در مهر ماه ۲۵۳۰ (اکتبر ۱۹۷۱ میلادی) برای شرکت در جشنهای دوهزارپانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران به کشور ایران سفر کردند (۱) . متعاقب این سفر ویس از اعاده حاکمیت ایران بر جزایر سه گانه ابوموسی ، تنب بزرگ و تنب کوچک در نهم آذر ماه ۲۵۳۰ (۳۰ نوامبر ۱۹۷۱) عکس العملهای دولت کویت در روابط دو کشور اثر قابل ملاحظه ای گذاشت و روابط دولتین دچار عدم تحرک شد ولی در آذرماه ۲۵۳۱ روابط فیما بین مجدداً " به صورت عادی در آمد و جناب آقای فریدون زند فرد سفیر جدید شاهنشاه آریامهر در ۲۹ آذرماه ۲۵۳۱ استوار نامه خود را به والاحضرت شیخ صباح السالم الصباح امیر دولت کویت تسلیم نمود و متعاقب آن سفیر کویت در دربار شاهنشاهی نیز به محل ماموریت خود مراجعت کرد .

(۱) نشریه اطلاعاتی در باره کویت صفحات ۱۱۱ و ۱۱۲ و ۱۱۳ .

۸ (ملاقات رهبران دوکشور

به هتگام تشکیل کنفرانس سران کشورهای صادر کننده نفت در الجزیره، والا حضرت شیخ صباح السالم الصباح به تاریخ ۱۳/۱۲/۲۵۳۳ (۴ مارس ۱۹۷۵) با اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر ملاقات و راجع به مسائل موردعلاقه دو کشور مذاکراتی دوستانه بعمل آوردند .

ضمناً آقای احمد جاراله مدیرسردبیر روزنامه السیاسه کویت از ۲۶ آذر تا چهارم دی ۲۵۳۳ (۱۷ تا ۲۵ دسامبر ۱۹۷۴) از تهران دیدن کرد و در این سفر افتخار انجام یک مصاحبه با اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر را حاصل نمود (۱) .

۹ (امضاء موافقتنامه هوائی

رئیس هواپیمائی کویت از ۲۶ تا ۲۹ فروردینماه ۲۵۳۳ (۱۵ تا ۱۸ آوریل ۱۹۷۴) در راس هیاتی به ایران مسافرت نمود و با معاون وزارت راه و مقامات هواپیمائی کشوری ایران ملاقات و مذاکره کرد . در پایان این گفتگوها یک موافقتنامه هوائی بین دو کشور به تاریخ ۲۹/۱/۲۵۳۳ (۱۸ آوریل ۱۹۷۴) به امضاء رسید . به موجب این موافقتنامه شرکت هواپیمائی ملی ایران میتواند حداکثر ۱۴ پرواز در هفته به کویت داشته باشد و شرکت هواپیمائی کویت نیز ۱۲ پرواز به آبادان و شیراز و تهران ترتیب دهد (۲) .

۱۰ (امضاء موافقتنامه همکاری رادیو تلویزیونی

آقای سعدون محمد الجاسم معاون وزارت اطلاعات کویت به دعوت آقای غلامرضا کیانپور وزیر اطلاعات و جهانگردی در راس هیاتی از تاریخ ۱۷ لغایت ۲۰ دیماه ۲۵۳۳ (۷ تا ۱۰ ژانویه ۱۹۷۵) از تهران دیدن کرد . یاد شده در این بازدید ضمن آشنائی با سازمانهای انتشاراتی ایران، بمقامات وزارت اطلاعات و جهانگردی و وزارت امور خارجه ملاقات نمود و مذاکرات سودمندی برای گسترش مناسبات دوستانه ایران و کویت و همکاری دو کشور در زمینه وسائل ارتباط جمعی بعمل آورد .

در پایان این گفتگوها یک موافقتنامه همکاری رادیو تلویزیونی بین ایران و کویت بتاريخ ۲۵۳۳/۱۰/۲۰ (۱۰ ژانویه ۱۹۷۵) به امضاء رسید . به موجب این موافقتنامه برنامه های رادیو تلویزیون بین دو کشور به زبانهای فارسی و عربی مبادله خواهد شد ، بعلاوه سازمان رادیو تلویزیون دو کشور موافقت کردند که یک دفتر نمایندگی در کشور دیگر تاسیس کنند تا مبادله خبر و فیلم های خبری و برنامه های رادیو تلویزیونی با سرعت و سهولت بیشتری انجام گیرد (۱) .

(۱۱) فهرست معاهدات و موافقتنامه‌های معتبر بین دو دولت
ایران و کویت تا اول سال ۲۵۳۵ به این قرار است (۱) :

شماره ترتیب	عنوان معاهده	محل امضاء	تاریخ امضاء	تاریخ اجراء
(۱)	تبادل نامه درباره معافیت متقابل شرکتهای کشتیرانی از پرداخت مالیات بر درآمد	کویت	۲۵۲۷/۲/۱۸ شاهنشاهی ۸ مه ۱۹۶۸ میلادی	۲۵۲۷/۲/۱۸ شاهنشاهی ۸ مه ۱۹۶۸ میلادی
(۲)	تذکاریه بین وزارت پست و تلگراف و تلفن ایران و وزارت پست و تلگراف و تلفن کویت در مورد استفاده از سیستم U. H. F جهت تامین ارتباطات تلفنی بین ایران و کویت	کویت	۲۵۳۱/۲/۱۰ شاهنشاهی ۳۰ آوریل ۱۹۷۲ میلادی	۲۵۳۱/۲/۱۰ شاهنشاهی ۳۰ آوریل ۱۹۷۲ میلادی
(۳)	موافقتنامه بازرگانی کویت	کویت	۲۵۲۷/۸/۱۵ شاهنشاهی ۶ نوامبر ۱۹۶۸ میلادی	۲۵۳۴/۴/۳۱ شاهنشاهی ۲۲ ژوئیه ۱۹۷۵ میلادی

(۱) فهرست معاهدات معتبر بین ایران با سایر دول در اول فروردین ۲۵۳۵، دفتر حقوقی
وزارت امور خارجه، ص ۳۷.

روابط ایران و جمهوری عربی یمن

روابط سیاسی ایران و یمن از سال ۲۴۸۴ شاهنشاهی تاکنون

مقدمه

یمن دارای تاریخی کهن است . در سال ۱۵۱۷ میلادی به تصرف امپراتوری عثمانی درآمد و سرانجام بعد از ستیزه های داخلی بسیار در سال ۱۸۷۲ میلادی (۲۴۳۱ شاهنشاهی) یکوالی ترک به حکومت یمن منصوب شد . درخاتمه جنگ جهانی اول ، با قرارداد ترک مخاصمه مادروس (۱) سلطه عثمانیها بر یمن پایان یافت . البته شورش علیه ترکها در یمن از چند سال قبل از جنگ جهانی اول شروع شده بود و امام یحیی که رهبری این شورش را در دست داشت بسال ۱۹۱۱ میلادی (۲۴۷۰ شاهنشاهی) موفق شد با عثمانیها قراردادی امضاء کند . به موجب این قرارداد تسلط عثمانیها بر یمن به رسمیت شناخته شده و فقط اداره امور کوهستانی یمن به امام یحیی واگذار گردیده بود . در جریان جنگ اول جهانی ، امام از عثمانیها جانبداری کرد و انگلستان نیز در قبال این رویه از مهاجمین منطقه عسیر (۲) که به "ادریسی" شهرت داشتند حمایت نمود . در سال ۱۹۲۳ میلادی (۲۴۸۲ شاهنشاهی) بین امرای ادریسی ،

(۱) MUDROS (1918) - شاهنشاهی ۲۴۷۷ -

(۲) ASIR

اختلاف بروز کرد و به همین دلیل امام یحیی فرصتی یافت تا بر بندر حدیده و مناطق ساحلی دسترسی پیدا کند .

ملک عبدالعزیز بن سعود در سال ۱۹۲۶ میلادی (۲۴۸۵ شاهنشاهی) مطابق " پیمان مکه " شیخ ادیسی عسیر را تحت حمایت خود قرار داد ولی امام یحیی این مطلب را نپذیرفت و شروع کرد به دست اندازی در قلمروی ادیسی ها . در این حملات قسمت تحت الحمایه انگلستان در بندر عدن نیز بی نصیب نماند . امام یمن برای مقابله با این جریان در سال ۱۹۲۶ میلادی قراردادی با ایتالیا امضاء کرد و پشتیبانی این دولت را جلب نمود .

بهر حال اختلافهای بین شیخ عسیر و امام یحیی برقرار ماند تا اینکه در سال ۱۹۳۴ میلادی (۲۴۹۳ شاهنشاهی) نیروهای ابن سعود به کمک شیخ عسیر شتافت و قوای امام را از بندر حدیده خارج کرد و آنان را به پشت دروازه های صنعا عقب راند . امام مجبور شد با امضای " پیمان طائف " وضعیت مرزی خود را با عربستان سعودی تثبیت کند و انگلستان نیز استقلال یمن را به رسمیت شناخت . سرانجام حکومت امام یحیی در فوریه ۱۹۴۸ (۲۵۰۶ شاهنشاهی) با کودتای سید عبدالله الوزير سرنگون شد و امام یحیی کشته شد ولی پسر ارشد وی به نام " سیف الاسلام احمد " عامل کودتا را شکست داد و خود بر سریر امامت تکیه زد (۱) .

(۱) وزارت خارجه " مملکت متوکل یمن " طی یادداشت شماره ۲۴/۲۹۳۰/الف مورخ ۱۲ رمضان ۱۳۷۴ هـ . ق (برابر با چهارم ماه مه ۱۹۵۵ م .) به وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی اطلاع داد که اعلیحضرت امام احمد الناصر فرزند خود ملک امیر سیف الاسلام البدر محمد را به عنوان ولیعهد مملکت متوکل یمن منصوب نموده است (پرونده ۳۱ کارتن ۵۰ بخش ۴ سال ۲۵۱۴ بایگانی راکد وزارت امور خارجه) .

دولت یمن در ژانویه ۱۹۵۱ میلادی (۲۵۰۹ شاهنشاهی) روابط خود را با انگلستان و فرانسه و ایالات متحده توسعه داد و از این کشورها تقاضای کمک کرد. امام احمد در سپتامبر ۱۹۶۲ بعد از یک سوء قصد در گذشت و پسرش "محمد البدر" جانشین وی شد. یک هفته بعد سرهنگ عبداله السلال کودتا کرد و با پشتیبانی مصر بر قوای امام غلبه نمود. شوروی و ایالات متحده رژیم جدید را به رسمیت شناختند و دولت جمهوری یمن در سال ۱۹۶۳ به عضویت سازمان ملل در آمد ولی جنگ داخلی ادامه یافت تا اینکه در سال ۱۹۷۰ بین جمهوریخواهان و سلطنت طلبان توافقی بعمل آمد و جنگ داخلی پایان گرفت.

(۱) سابقه روابط ایران و یمن

ایرانیان و یمنی ها از قرن‌ها پیش به احوال یکدیگر آشنا بوده اند و با یکدیگر مناسبات فرهنگی و بازرگانی داشته اند .

اوج روابط ایران و یمن تا قبل از طلوع اسلام ، دوران سلطنت خسرو انوشیروان شاهنشاه ساسانی بود . در این دوره سیف بن ذویزن از پادشاهان سلسله حمیری یمن مورد حمله پادشاه حبشه (اتیوپی) ابرهه قرار گرفت . سیف به دربار انوشیروان پناه آورد و انوشیروان یکی از سرداران خود را بنام " وهرز " با سپاهی ورزیده به یمن گسیل داشت . وهرز سرداری بود از دیلمان . وی سپاه حبشی را شکست داد و سیف را به سلطنت یمن گماشت . چندی بعد سیف بدست یکی از اطرافیانش کشته شد و بناچار " وهرز " فرمانروای یمن گردید .

مردم یمن که فریفته حسن رفتار و شیفته سلوک و اخلاق و آداب ایرانیان شده بودند آنانرا " آزاد زادگان " (۱) لقب داده بودند (۲) .

بعد از طلوع اسلام و گسترش این مذهب آسمانی در یمن ، روابط ایران و یمن به دلیل نفوذ فرقه " زیدیه " در یمن ، رنگ و روئی دیگر یافت . زیدیان از شیعیان پنج امامی و پیرو زید بن علی بن حسین (ع) میباشند . مناسبات معنوی بین این فرقه و ایران شیعی مذهب تحکیم یافت و لذا یمنی های زیدی ، همیشه ایران را به عنوان مرکز تشیع عالم بشمار میآوردند .

(۱) - ابناء الاحرار

(۲) - برای تفصیل رجوع شود به مقاله استاد محیط طباطبائی زیر عنوان " تاریخ روابط ایران و یمن " مندرج در نشریه وزارت امور خارجه ، شماره ۸ ، دوره دوم ، آذرماه ۲۵۱۷ .

۲) دوران جدید روابط سیاسی ایران با یمن

"دردوران امامت، فرمانروایان یمنی علاقه ای به بسط و گسترش مناسبات خود باملل دیگر نشان نمیدادند و سعی داشتند اطراف یمن حصار کشیده و این سرزمین را از جریان تحولات جهان و کشورهای همسایه بی خبر نگهدارند . به همین دلیل جز چند قدرت قاهر استعماری که به قهر و غلبه راه خود را به یمن گشوده بودند ممالک دیگر جهان به مفهوم امروزی با این کشور رابطه ای نداشتند و اصولاً زمامداران یمن علاقه ای باین امر نشان نمیدادند " (۱) .

با همه این احوال ، نظریه علاقه های معنوی فیما بین ، در سال ۲۴۹۵ شاهنشاهی برابر با ۱۹۳۶ میلادی وزیر دربار یمن " سید محمد زبارة " به ایران سفر کرد و به حضور اعلیحضرت همایون رضاشاه پهلوی بار یافت .

شرح این سفر را به نقل از روزنامه اطلاعات ذیلا " از نظر میگذاریم :

"مخبر مخصوص اداره، شرح ملاقات و مصاحبه مبسوطی را که در اتاق نمره یک مهمانخانه نادری با آقای سید محمد زبارة وزیر دربار یمن صورت داد به قلم آورده و مینویسد : البته من نمیتوانم توصیف کنم که وقتی از ایشان سؤال کردم " ایران را چگونه دیدید ؟ " چه احساساتی در ایشان بیدار شد . همینطور ملاحظه نمودم که آن قیافه متین و موقر بشاشتی بخود گرفت و گفتند . آری

- (۱) - نشریه " اطلاعاتی درباره جمهوری عربی یمن " اداره اول سیاسی ، وزارت امور خارجه ، چاپ دوم ، آبان ۲۵۳۲ ، ص ۵۳ - ۵۲ .

راجع به ایران نو و نهضت آن اخبار زیادی در خارج شنیده و خوانده ام و حالا آنچه که به چشم می بینم بیش از آنست که به گوش شنیده بودم ، آنگاه سر را با حال نامل بزیر انداخته گفتند ؛ " اینست نهضتی که مایه افتخار و مباهات شرقی ها عموماً " و ایرانی ها خصوصاً " میباشد " و سپس روی به من کرده اظهار داشتند ؛ " مجال زیادی در دست نیست تا شرح احساسات خود را بگویم ولی اجمالاً " میتوانم بگویم که ایران تحت سرپرستی قائد بزرگوار و شاهنشاه معظم خود ، در شاهراه بزرگ تعالی و ترقی دارد سیر میکند . "

در حضور اعلیحضرت همایونی

آقای سید محمد زبارة اظهار داشتند ؛ " دیروز قبل از ظهر به حضور اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تشریف حاصل نمودم و بنده را مشمول مرحام و عواطف ملوکانه قرار دادند . عنایت ها و مرحام ایشان راهرگز فراموش نخواهم کرد . حقاً " باید شرق و شرقی ها به وجود چنین بزرگ مرد و شاهنشاه عظیم الشانی که قدرت را با حکمت و اندیشه ، توانائی را با تدبیر و دانائی جمع دارند بسی افتخار کنند " آقای زبارة ادامه دادند ؛ " دوسعدت و افتخار در یک روز نصیب من گردید . پس از درک شرفیابی حضور شاهانه به حضور والا حضرت همایون ولایتعهد تشریف حاصل نمودم . دیدار شاهنشاه زاده جوانبخت ایران نهایت مسرت را برای بنده ایجاد و آثار بزرگی را در ایشان مجسم نگریستم . در مدت کوتاهی که شرفیاب

حضور والا حضرت همایون ولایتعهد بودم قیافه و سیمای ایشان که نماینده عقل و کیاست بزرگی بود از نظرم محو نخواهد شد و این البته تعجب ندارد . از چنان بزرگ شاهنشاهی ، چنین بزرگ شاهنشاه زاده ای بوجود آید .
راجع به کشور یمن آقای زباره اظهار نمودند : " کشور ما یمن با مجاهدت اعلیحضرت امام یحیی حمید الدین حسینی استقلال خود را به دست آورده و از زیر پر استعمار و حمایت سلطنت آل عثمان خارج گردیده و وحدت ملی خود را حفظ نموده و تحت سرپرستی اعلیحضرت امام یحیی دارای حکومت سلطنتی و احکام و قوانین طبق شرایع اسلامی میباشد .
اعلیحضرت امام یحیی پادشاه یمن هفتاد سال از عمرشان میگذرد و دارای یازده پسر هستند که هریک از آنها ملقب به سیف الاسلام میباشد .
ارشد فرزندان ایشان والا حضرت احمد سیف الاسلام ولیعهد یمن چهل سال دارند و کوچکترین فرزند اعلیحضرت امام یحیی ، والا حضرت سیف الاسلام محسن ده ساله هستند .

کشور مداری امام

تمام کارهای دولتی اعم از کلی و جزئی از نظر اعلیحضرت امام یحیی باید بگذرد . والا حضرت ولایتعهد یمن سمت ریاست عالییه شورای عالی مملکتی را دارا هستند و در عین حال یکی از بزرگترین ورشیدترین افسران لشگری یمن بشمار میروند و در اصلاحات امروز کشور یمن اقدامات و خدمات مهمی نموده اند .

در اینجا از روابط ایران و یمن صحبت نموده و اظهار داشتند : روابط ایران و یمن که دو کشور اسلامی شرقی هستند از قدیم الایام محکم بوده و من یقین دارم که این روابط تحت توجهات اعلیحضرت شاهنشاه عظیم الشان ایران و اعلیحضرت امام یمن توسعه پیدا کند (۱) .

بعداً " برای نخستین بار در خردادماه سال ۲۵۰۹ شاهنشاهی مرحوم عباس خلیلی (اقدام) بعنوان سفیر فوق العاده و نماینده ویژه شاهنشاه ایران به یمن اعزام شد و بحضور امام یمن باریافت و با مقامات یمنی مذاکره کرد . ضمناً " تا قبل از شروع جنگ داخلی در یمن ، سفارت شاهنشاهی ایران در جده امور مربوط به کشور یمن را انجام می داد و سفرای شاهنشاهی در این کشور در یمن نیز وزیر مختار اکر دیته بودند .

۳) شناسائی جمهوری عربی یمن

رهبران دولت جمهوری عربی یمن که به نیت خیر و صمیمیت دولت شاهنشاهی و قوف کامل دارند در ششم شهریورماه ۲۵۲۹ شاهنشاهی طی یادداشتی از طریق سفارت ترکیه در بیروت (حافظ منافع ایران در لبنان) از دولت شاهنشاهی تقاضا کردند که آن کشور را برسمیت بشناسد .

این تقاضا از طرف ایران اجابت شد و تصمیم دولت شاهنشاهی مبنی بر شناسائی جمهوری عربی یمن از طریق سفارت ترکیه به اطلاع مقامات یمنی رسانیده

(۱) روزنامه اطلاعات شماره مورخ ۲ شهریور ۲۴۹۵ شاهنشاهی (به نقل از اطلاعات شماره

۱۲۷۹۱ مورخ ۲۵۳۴/۶/۲ در ستون چهل سال قبل در همین روز) .

شد و سخنگوی وزارت امور خارجه روز ۲۵۲۹/۶/۱۸ رسماً اعلام داشت که :

" دولت شاهنشاهی ایران در اجابت تقاضای دولت جمهوری عربی یمن از این تاریخ جمهوری عربی یمن را برسمیت می‌شناسد " (۱) .

متعاقب این موضوع سفیر شاهنشاه آریامهر درجده بعنوان سفیر اکردیته در صناعا تعیین شد و مشارالیه استوار نامه خود را روز ۲۵۳۰/۲/۱۹ (میلادی) به حضرت قاضی عبدالرحمن الاریانی رئیس شورای جمهوری عربی یمن تسلیم کرد و با مقامات این کشور ملاقات و مذاکره نمود. دولت یمن شمالی نیز متقابلاً " سفیر خود را تعیین و به ایران گسیل داشت .

(۴) تحولات بعدی روابط فیما بین دو کشور بشرح زیر خلاصه میشود

- ۱- اعزام هیاتی از کارشناسان سازمانهای مختلف ایران به منظور بررسی نیازهای جمهوری عربی یمن در تاریخ ۲۵۳۰/۶/۲۳ .
 - ۲- اعلامیه مشترک ۲۵۳۰/۷/۲۰ که در پایان سفر قاضی الاریانی به بغداد صادر شد به علت اینکه متضمن پاره ای اشارات ناصواب نسبت به دولت شاهنشاهی بود موجب سردی روابط فیما بین گردید .
 - ۳- بعد از مذاکرات وزرای خارجه دو کشور در جوار کنفرانس وزیران خارجه اسلامی (اسفند ماه ۲۵۳۰- درجده) تحرکی در روابط دو کشور بوجود آمد .
 - ۴- بعد از چندی دولت جمهوری عربی یمن در صدد برآمد که هیات عالی رتبه ای برای رفع سوء تفاهم و تجدید علایق فیما بین به ایران اعزام دارد .
-
- (۱) - نشریه اطلاعاتی درباره جمهوری عربی یمن ، اداره اول سیاسی ، وزارت امور خارجه ، ص ۵۵ .

هیات حسن نیت یمن شمالی به تاریخ ۲۶/۱۲/۲۵۳۱ به ریاست آقای دکتر حسن مکی معاون اقتصادی نخست وزیر جمهوری عربی یمن وارد تهران شد . رئیس هیات ، در مدت توقف در تهران به پیشگاه شاهنشاه آریامهر شرفیاب گردید . با مسافرت این هیات مناسبات فیما بین به صورت عادی درآمد و سفارت شاهنشاهی در صنعا نیز مجدداً " گشوده شد و جناب آقای حسن ثابتی به عنوان اولین سفیر مقیم شاهنشاه آریامهر در صنعا تعیین شدند و در تاریخ ۲۷/۳/۲۵۳۲ استوار نامه خود را به حضرت قاضی عبدالرحمن الاریانی رئیس شورای جمهوری عربی یمن تسلیم داشتند . دولت جمهوری عربی یمن نیز جناب آقای محمدعلی ابراهیم را به عنوان سفیر جدید آن کشور در دربار شاهنشاهی تعیین نمود و ایشان نیز در تاریخ ۳۰/۴/۲۵۳۲ استوار نامه خود را به پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر تقدیم داشت (۱) .

(۵) سفر رئیس شورای فرماندهی و فرماہ کل قوای جمہوری عربی یمین بہ ایران

حضرت ابراہیم محمدالحمدی رئیس شورای فرماندهی و فرماندہ کل قوای جمہوری عربی یمین از تاریخ پنجم تا ہفتم شہریورماہ ۲۵۳۴ شہنشاہی برابر با ۲۷ تا ۲۹ اوت ۱۹۷۵ میلادی بہ مدت سہ روز رسماً " از ایران دیدن کردند . حضرت ابراہیم محمد الحمدی طی این سفر بہ پیشگاہ مبارک ملوکانہ بار یافت همچنین از جانب شہنشاہ آریامہر و علیاحضرت شہبانو بافتخار حضرت ابراہیم محمدالحمدی رئیس شورای فرماندهی و فرماندہ کل نیروہای مسلح جمہوری عربی یمین ضیافت شامی در کاخ سعد آباد ترتیب یافت . در این میہمانی والا حضرت شاہپور غلامرضا پهلوی باتفاق ہمسر شان والا حضرت منیرہ - آقای ہویدا نخست وزیر - آقای شریف امامی رئیس مجلس سنا - آقای علم وزیر دربار شہنشاہی - آقای خلعت بری وزیر امور خارجہ آقای دکتر اقبال رئیس ہیأت مدیرہ و مدیر عامل شرکت ملی نفت ایران - چند تن از وزیران - گروہی از مقامات برجستہ لشگری و کشوری بابانوانشان و ہمراہان حضرت محمدالحمدی حضور داشتند .

شہنشاہ آریامہر در سر میز شام بیاناتی بہ این شرح ایراد فرمودند :

" حضرت رئیس شورای فرماندهی و فرماندہ کل قوا .

برای شہبانو و من پذیرائی از آن حضرت در کشور خودمان مایہ کمال خوشوقتی است سفر شما بہ ایران در عین آنکہ نخستین مسافرت یک رئیس کشور یمین بہ ایران است در واقع تجدید عہدی تاریخی میان دو کشور و دولتی است کہ لااقل دو ہزار سال رابطہ تاریخی و فرهنگی و چہار دہ قرن رابطہ مذہبی آنہا را با یکدیگر پیوند میدہد .

برای مردم ما کشور یمن یک دوست و آشنای دیرینه است که نه تنها در صفحات تاریخ ما بلکه در بهترین آثار ادبیات و هنر ایران نیز مقامی مخصوص بخود دارد . یکی از زیباترین فصول شاهنامه فردوسی بزرگترین اثر ادب پارسی ، داستان رابطه کیکاوس پادشاه ایران با شاه هاماوران یمنی کشور یمن است که حاصل آن زناشویی شاه ایران با دختر آن پادشاه بود . در دوران شاهنشاهی ساسانی ایرانیان بسیاری برای همیشه در یمن سکونت گزیدند و برای ما به عنوان یک ملت مسلمان تذکر این نکته باعث افتخار است که این ایرانیان نخستین کسانی در خارج از سرزمین حجاز بودند که به دعوت پیامبر بزرگ ما حضرت رسول اکرم به آئین اسلام گرویدند ، بطوریکه شایسته عنوان پرافتخار آزادگان یا " ابناء الاحرار " شدند . در طول قرون اسلامی ایرانیان بسیاری در یمن و یمنی های بسیاری در ایران سکونت گزیدند بطوریکه اکنون به یادگار آن دوره کتابها و آثار خطی فراوان فارسی ، در گوشه و کنار یمن در خانواده ها نگهداری میشود . خوشبختانه این روابط در دوران جدید با علاقمندی متقابل از سر گرفته شده است و اکنون پیوسته رو به توسعه و تکامل میرود ۲۵ سال پیش دربار ایران سفیر فوق العاده ای به کشور شما فرستاد و از ۱۵ سال قبل روابط کامل سیاسی میان دو مملکت ما برقرار شده است . نمایندگان دو کشور ما اکنون در کنفرانسها و مجامع بزرگ اسلامی که بطور منظم در کشورهای مختلف اسلامی تشکیل میشود در کنار یکدیگر قرار دارند و در کوشش برای همبستگی و ترقی جهان اسلامی تشریک مساعی میکنند . در زمینه های مختلف اقتصادی ، آموزشی فرهنگی و اجتماعی ما با خوشوقتی شاهد پیشرفتهائی هستیم که اکنون در همه این رشته ها در کشور شما صورت میگيرد . نخستین برنامه اقتصادی و عمرانی سه ساله که شما از سال پیش آغاز

کرده اید برنامه درخشانی است که ماکمال توفیق شمارا در حسن اجرای آن آرزو مندیم
در امور آموزشی افزایش منظم تعداد دانش آموزان و مراکز تحصیلی و ایجاد دانشگاه
و وجود عده زیادی دانشجوی یمنی در کشورهای پیشرفته خارجی پشوانه مطمئنی
برای آینده جامعه شما است همچنین فعالیتهای وسیع بهداشتی کنونی در مملکت
شما شایان ستایش است . بدیهی است برای حسن اجرای همه این برنامه ها کشور
شما نیز مانند ما و همه ممالک دیگر جهان بخصوص کشورهای منطقه بسیار حساسی که
ما در آن زندگی میکنیم بیش از هر چیز احتیاج به صلح و آرامش وثبات دارد و این
چیزی است که من آنرا صمیمانه برای همه ملل بخصوص جهان اسلامی آرزو میکنم
به عنوان یک عامل اساسی تحقق این آرزو از خداوند متعال مسئلت دارم که برادران
مسلمان ما را از تفرقه داخلی و از نفاق افکنی در امان بدارد . در مورد روابط دو
کشور ما، باید بگویم که خوشبختانه امکانات فراوانی برای توسعه این روابط چه از
لحاظ سیاسی و چه از نظر اقتصادی و بازرگانی و فرهنگی وجود دارد و یقین دارم
در همه این زمینهها همکاری سودمندی بین ما برقرار خواهد شد .

حضرت رئیس شورای فرماندهی و فرمانده کل قوا

شما در موقعیتی بسیار خطیر مسئولیت اداره کشور خود و رهبری ملت یمن را بسوی
پیشرفت مادی و معنوی بعهده گرفته اید و من نه فقط آرزو بلکه اطمینان دارم که با
کفایت و شایستگی فراوان این وظیفه سنگین و در عین حال پرافتخار را به بهترین
وجه انجام خواهید داد با این آرزو تندرستی و شادکامی شخص آن حضرت ، ترقی
و رفاه روز افزون ملت دوست و برادر و همکیش یمن ، توسعه هر چه بیشتر دوستی و
همکاری ایران و جمهوری عربی یمن سعادت و همبستگی استوار کشورها و ملت های
اسلامی و صلح و همزیستی و همکاری جهانی را از خداوند متعال مسئلت دارم .»

دریاسخ بیانات اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر حضرت ابراهیم محمدالحمدی رئیس شورای فرماندهی و فرمانده کل نیروهای مسلح جمهوری عربی یمن سخنانی باین شرح ایراد کردند :

" بنام خداوند بخشنده مهربان و صلوات و درود بر پیامبر او و خاندان پاکدامن و یارانش

اعلیحضرت محمد رضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران
علیاحضرت فرح پهلوی شهبانوی ایران

برادران عزیز، ما به مسرت و افتخار است که از این کشور برادر دیدن میکنیم و با شما ملاقات میکنیم ما حامل پیامها و درودهای ملت جمهوری عربی یمن برای شما هستیم . این کار بسیار بزرگی است که ما امروز از نزدیک روابط مشترک دیرینه خود را مورد بررسی قرار میدهیم و باردیگر روابط و علائق تاریخی دو کشورمان را که جهان اسلام بویژه در حال حاضر نیازمند استحکام بخشیدن به آن است مستحکم میسازیم .
اعلیحضرتا

اجازه بفرمائید از پذیرای گرم و محبت آمیزی که با آن روبرو شدیم از شما سپاسگزاری کنم من باردیگر میخواهم احساسات برادرانه راستین و احترام عمیق ملت جمهوری عربی یمن را به شخص اعلیحضرت و ملت ایران تاکید نمایم . از لحظه ای که قدم به سرزمین شما گذاردیم با گرمی و میهمان نوازی فراوان روبرو شده ایم که در ما اثری بسیار عمیق گذارد و بدیهی است در هنگام بازگشت این حسن استقبال را بیاد خواهیم داشت و محبتهای شما را بتمام ملت یمن ابلاغ خواهیم نمود .

اعلیحضرتا علیاحضرتا

آنچه امروز در کشورتان با آن روبرو شدیم برای ما تعجب انگیز نیست . . . این سرزمین

که امروز ما را گرامی میدارد کهواره همکاری نیاکان مسلمان ما بود در اینجا تمدن اسلامی بنیانگذاری شد و از اینجا مسلمانان همصدا ندای اسلام را بگوش جهانیان رسانیدند .

اعلیحضرتا علیا حضرتا

دیدار امروز ما فرصت گرانبهایی است که از نزدیک شاهد اقدامات شکوهمند شما برای رفاه ملت ایران و پیشبرد این مملکت خواهیم بود . این ملاقات یادآور روابط دیرینه ای است که کشورهای ما را چه قبل از اسلام و چه بعد از آن بهم پیوند داده و بازگوی احساسات برادرانه و علاقه عمیق ما به گسترش و تحکیم این روابط برای رفاه ملت های ما میباشد .

اعلیحضرتا علیا حضرتا

من در این مناسبت چیزی جز این ندارم بگویم که ملت یمن خواهان تحکیم هر چه بیشتر و گسترش هر چه بیشتر روابط دو کشور است و بدیهی است که بازگو کردن روابط تاریخی بین دو ملت ما که برای هرفرد ایرانی و هرفرد یمنی چون روز روشن میباشد سخنی تکراری خواهد بود من فقط تکرار میکنم که ما حتی قبل از اسلام دارای پیوندهای عمیقی بودیم تاریخ مشترکی داشتیم و خونهای مادر هم آمیخت و امروز ما خواهان بازگردانیدن آن پیوندهای تاریخی هستیم .

اعلیحضرتا علیا حضرتا

من اطمینان کامل دارم که این دیدار نتایج ثمربخشی برای هر دو ملت خواهد داشت و قبل از اینکه سخنانم را خاتمه بدهم مجدداً " صمیمانه ترین درودهای خود و همراهانم و ملت یمن را بحضور اعلیحضرت شاهنشاه آریامهر و علیاحضرت شهبانو و

خاندان جلیل سلطنت و ملت ایران تقدیم نمایم . از خداوند متعال خواهانم که
بما یاری دهد و ما را بر دشمنانمان و دشمنان اسلام پیروز گرداند . من از خداوند
خواهانم که ما را در آزاد ساختن اراضی عربی اسلامی از دست صهیونیسم رهائی
بخشد و بما توفیقی عنایت فرماید که اراضی مقدس فلسطین را از کفر و الحاد و شرارت
نجات دهیم . خداوند بهترین یارما میباشد . "

در پایان سفر ایشان اعلامیه مشترکی به این شرح انتشار یافت
"بنا به دعوت اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر، حضرت ابراهیم محمدالحمدی
رئیس شورای فرماندهی و فرمانده کل قوای جمهوری عربی یمن در راس هیاتی از
مقامات بلند پایه آن کشور، به مدت سه روز از تاریخ پنجم تا هفتم شهریور ماه
۲۵۳۴ (برابر با بیست و هفتم تا بیست و نهم اوت ۱۹۷۵) رسماً از ایران بازدید
فرمودند و مورد استقبال صمیمانه دولت و ملت ایران قرار گرفتند .

در خلال این دیدار، رهبران دو کشور در محیطی سرشار از تفاهم
و دوستی پیرامون روابط دو جانبه و سایر مسائل مورد علاقه طرفین به گفتگو و تبادل نظر
پرداختند .

اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر و حضرت رئیس شورای فرماندهی
و فرمانده کل قوای یمن در این مذاکرات، با عطف توجه خاص به علائق تاریخی
و دینی بین دو کشور، از روابط صمیمانه موجود فیما بین ابراز خوشوقتی فرمودند
و اراده راسخ خویش را به گسترش مناسبات دو جانبه در زمینه های اقتصادی، فرهنگی
و مطبوعاتی همچنین همکاری های فنی، به ویژه در امور مخابراتی و رادیو تلویزیون ابراز
داشتند .

در بررسی اوضاع خاورمیانه، رهبران دو کشور تأیید نمودند که بدون
اجرای فوری کلیه قطعنامه های سازمان ملل متحد در مورد عقب نشینی کامل اسرائیل
از سرزمین های اشغالی متعلق به اعراب، و تحقق حقوق مشروع مردم فلسطین، و
جلوگیری از تغییر ویژگی اسلامی بیت المقدس صلح و امنیت پایدار در این منطقه
برقرار نخواهد شد .

حضرت رئیس شورای فرماندهی و فرمانده کل قوای جمهوری عربی یمن پیشرفتها و تحولاتی را که در پرتو رهبری شاهنشاه آریامهر نصیب ایران شده است تحسین کردند و از سیاست مستقل ملی ایران که در جهت تحکیم مبانی همبستگی اسلامی و دفاع از مسائل اعراب است تحلیل نمودند و نقش ایران را به عنوان عامل صلح و ثبات منطقه ستودند .

حضرت رئیس شورای فرماندهی و فرمانده کل قوای جمهوری عربی یمن برنامه‌های مربوط به توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی یمن را به استحضار اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر رسانیدند و شاهنشاه آریامهر ضمن ابراز خوشوقتی از اینکه جمهوری عربی یمن تحت رهبری حضرت ابراهیم محمد الحمدی در مسیر نوینی گام برداشته است ، اعتلاء و رفاه روزافزون جمهوری عربی یمن را آرزو فرمودند .

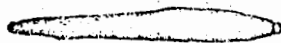
حضرت رئیس شورای فرماندهی و فرمانده کل قوای یمن ضمن تشکر از استقبال و میهمان نوازی دولت و ملت ایران ، از شاهنشاه آریامهر رسماً " دعوت فرمودند که از جمهوری عربی یمن بازدید فرمایند . این دعوت با مسرت مورد قبول قرار گرفته است و تاریخ آن بعداً " اعلام خواهد شد . تهران به تاریخ هفتم شهریور ماه ۲۵۳۴ برابر با ۲۹ اوت ۱۹۷۵ "

بعد از مراجعت حضرت الحمدی به یمن ، آقای محمد علی ابراهیم سفیر یمن در دربار شاهنشاهی به سرپرست اداره اول سیاسی اظهار داشتند که بنام دولت یمن و به عنوان سفیر کشورم ، از مراجع عالی و عنایات ویژه اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر ، نسبت به رئیس حکومت یمن و اعضای هیات همراه معظم له و حسن استقبال و پذیرائی بسیار محبت آمیزی که در حق آنان بعمل آمد سپاسگزاری

میکنم . الطاف همایونی و مساعی اولیای دولت شاهنشاهی و مقامات تشریفات کل
شاهنشاهی و وزارت امور خارجه در جریان برگزاری مراسم دیدار آقای الحمیدی و تحصیل
نتایج مطلوب از این سفر ، فوق تصور و موجب سربلندی و افتخار دولت و ملت یمن
بود . سفیر یمن افزود : امیدوارم این بازدید پر ثمر ، صفحه نوینی در روابط دو کشور
و نقطه عطفی در تاریخ مناسبات فیما بین باشد .

ضمیمه شماره (۱)

(پیمان سعد آباد)

بِأَمْرِ اللَّهِ خُذُوا حَافَظًا

6

پهلوی شاهان ایران

بدولت اجازه میدیم که نذرت مصوبه بعد از عدم تفرض بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت پادشاهی

افغانستان دولت جمهوریت و دولت پادشاهی عراق که کشتل برده واده است و دایم

هفتادم تیرا هزار و سیصد و شانزده مطابق قشتم رویه هزار و نصد و سی هفت در کالج عبدالباقی

رسیده و در تاریخ هجرت پنجم اسفند ماه هزار و سیصد و شانزده مطابق شانزدهم ماه مبارک رمضان سنه ۱۳۸۵

وشت تجویب مجلس شورای اید و در تاریخ بیت یکم فروردین ماه سنه و سید و هند و مطابقت

دوم آوریل برابر نهمه دوشنبه بخت بختجدا شو شمع کز دیده و منغم این فسانه است مبادله نماید

کلاخ پھلوی۔ تباخی سوم خورداو، کجیزاوسیدہ زندہ، سال نیزوم سلطنت

علی حسینی وزیراعلیٰ پنجاب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عهدنامه عدم تعرض مقدمه

اعلحضرت پادشاه افغانستان . اعلحضرت بهایون شاهی ایران . اعلحضرت ملک

عراق . وحضرت رئیس جمهوری تورکیه نظریاتی که از فراهم ساختن موجبات خطر روابط

و دادیه حسن تفاهیم بین خود با تمام وسایل موجوده خود دارند و برای تأمین استقرار صلح و امنیت

در شرق نزدیک بوسیله تضمینات تکمیلیه در حدودیشاق جامعه ملل و برای کمک بصلح عمومی و

برای اینابوطایفی که بموجب عهدنامه تحريم جنگ مورخه ۲۲ اوت ۱۹۲۱ پاریس و عهدنامه

که در آنها شرکت نموده اند متقبل شده اند و تماماً بایشاق جامعه ملل و عهدنامه تحريم جنگ موافقت

دارند تصمیم نمودند که این عهدنامه را منعقد نمایند و برای این منظور نمایندگان مختار خود را بقراردیل :

اعلحضرت پادشاه افغانستان :

جناب آقای فیض محمد خان وزیر امور خارجه افغانستان .

اعلحضرت همایون شاهی ایران :

جناب آقای غایت الله سمیع وزیر امور خارجه ایران .

اعلحضرت پادشاه عراق :

جناب آقای دکتر ناجی الاصلی وزیر امور خارجه عراق .

حضرت رئیس جمهور تورکیه :

جناب آقای دکتر توفیق رشدی آراس وزیر امور خارجه تورکیه ، یقین نموده اند شازاد^{الهم}

بعد از ارائه اختیار نامه ، نیکه بطور مرتب تنظیم شده بود در مقررات ذیل موافقت حاصل نمود :

ماده اول : دول متعاہد متعہد میشوند که سیاست عدم مداخله مطلق در امور داخلی یکدیگر را تعقیب نمایند

ماده دوم : دول متعاہد متعہد میشوند که مصونیت حدود مشترک یکدیگر را کاملاً محترم بشمارند

ماده سوم : دول متعاہد متعہد موافقت مینمایند که در کلیه اختلافات بین المللی که با منافع مشترک

آنها مربوط باشد با یکدیگر مشورت نمایند .

مادّه چهارم : هر یک از دول متعاهد در مقابل متعاهد متقبل میشود که در هیچ مورد خواه به تنهایی و خوا

بعیت یک یا چند دولت دیگر هیچگونه عملیات متجاوزانه بر علیه یکدیگر مبادرت ننماید.

عملیات ذیل تجاوز محسوب میشوند :

۱) اعلان جنگ (۲) تهاجم بوسیله قوای مسلح یک مملکت حتی بدون اعلان جنگ

بنحاک مملکت دیگر (۳) حمله بوسیله قوای دری و بحری یا هوایی حتی بدون اعلان

جنگ بنحاک و یا سفاین و یا هواپیماهای مملکت دیگر (۴) کمک یا همراهی

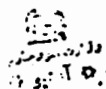
مستقیم و یا غیر مستقیم به متجاوز .

عملیات ذیل تجاوز محسوب نخواهند شد :

۱) اجرای حق دفاع مشروع یعنی مقاومت در مقابل یک اقدام متجاوزانه بطوریکه

فوقاً تعریف شد . (۲) اقدام در اجرای ماده ۱۶ شایق جامع ملل (۳) اقدام در

ارتقای تعزیمات و توسط مجمع عمومی با شورای جامع ملل یا برای جرای بند ماده ۱۵

شیاق باسطنطین مشروط بر اینکه در مورد اخیر این اقدام برضد دولتی بعمل یاید که بدو مبادرت

تجاوز نموده باشد (۴)، مساعدت بدولت که مورد حمله و تهاجم یا اعلان جنگ یکی از دول متعاهد

بر خلاف مقررات عهدنامه تحکیم جنگ مورخه ۱۲۶۰ اوت ۱۹۲۱ پاریس واقع شده باشد.

ماده پنجم: هرگاه یکی از دول متعاهد متعقد شود که ماده چهارم این عهدنامه نقض یا در شرف نقض می باشد

بلافاصله موضوع را در شکیا و شورای باسطنطین مطرح خواهد ساخت مقررات مذکوره در فوق

لطریحین دولت مزبور را برپا نتواند هرگونه رویه که درین موقع لازم بداند وارد نخواهد گشت

ماده ششم: هرگاه یکی از دول متعاهد بر علیه دولت ثالثی مبادرت تجاوز نماید طرف دیگر میتواند بدو

اطلاع قبلی این عهدنامه را نسبت به تجاوز فرسخ بنماید.

ماده هفتم: هر یک از دول متعاهد متقبل میشوند که در حدود وسعرات خود از تشکیل یا عملیات و تهاجمات

مسلح و از ایجاد هرگونه نینیت و یا تشکیلات دیگری برای خراب کردن شانس موجود و یا برآ

اختلاف نظم و امنیت قبرستانی از خاک متعاهد دیگر (سرحدی یا غیر سرحدی) و یا برای دار کردن

ساختن طرز حکومت طرف دیگر جلوگیری نمایند .

ماده هفتم : نظر بر اینکه دول متعاهد شاق عمومی تحریم جنگ مورخه ۲۲ اوت ۱۹۴۱ را برسمیت

شناخته اند و بموجب یشاق مزبور تسویه یا صلح هرگونه اختلاف یا تنازع اقلع نظر از کیفیت

یا نشاء آن که ممکن است بین آنها بروز نماید باید فقط بوسایل مسالمت آمیز برپا آید

این مقررات را نمایند نموده و اعلام میدارند که بهر طریق مسالمت آمیزی که برای این منظور

فلازمین دول متعاهد موجود و یا در آیه موجود شود متوسل خواهند شد .

ماده نهم : هیچیک از موا این عهدنامه نمیتواند هیچوجه تعهداتی را که دول متعاهد بموجب یشاق

جامعه ملل متقبل شده اند تصنیف نمایند .

ماده دهم : این عهدنامه که بزبان فرانسه نوشته شده و در چهار نسخه با مضامیده و هر یک از دول

متعاهد دریافت یک نسخه آنرا اعتراف نمایند برای مدت پنج سال منعقد میگردد .

در انقضاء این مدت عهدنامه مزبور بجز در موردیکه یکی از دول متعاهد با اطلاع قبلی

شماره فتح آثر اعلام نماید برای پیکار و دیگر بخودی خود تجدید خواهد شد و این عمل متناکرا میشود

تا آنکه یک یا چند دولت متعاهد فتح آثر با اطلاع قبلی شاه اعلام دارند .

این عهدنامه در صورتی هم که توسط یکی از دول متعاهد فتح شود بین دول متعاهد دیگر معتبر نخواهد

بود این عهدنامه توسط هر یک از دول متعاهد بر طبق مقررات قانون اساسی آن مملکت

بتصویب خواهد رسید و در جامعه ملل توسط رئیس دارالانشاء ثبت خواهد شد و از رئیس

دارالانشاء تقاضا خواهد شد که آثر با اطلاع سایر دول عضو جامعه پیرساند و اسناد تصویب آن

توسط هر یک از دول متعاهد بدولت ایران تسلیم خواهد گردید و بعضی اینکه اسناد تصویب از طرف

دو دولت متعاهد تسلیم شد این عهدنامه بین آن دو دولت بموقع اجرا گذارده خواهد شد و راجع

بدولت ثالث وقتی بموقع اجرا گذارده میشود که دولت نبره اسناد تصویب آنرا تسلیم نمایند و

قسم در مورد دولت چهارم نیز رفتار خواهد شد بعضی تسلیم هر یک از اسناد تصویب را از قبیل

توسط دولت ایران تمام منفا کنندگان این عهدنامه اشعار خواهد شد .

